

T.C
GIDA TARIM VE
HAYVANCILIK BAKANLIĞI

AVRUPA BİRLİĞİ VE DİŐ İLİŞKİLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

AB UZMANLIK TEZİ

DTÖ TARIM ANLAŞMASI VE
DOHA TARIM MÜZAKERELERİ
KAPSAMINDA İÇ DESTEK
UYGULAMALARI:
TÜRKİYE’NİN TUTUMU

AB UZMAN YARDIMCISI

ÖZGE SARIAL

DANIŐMAN

AYKUT ORDUKAYA

AB UZMANI

ANKARA Eylül 2015

**T.C.
GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIğI
Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel M¼d¼rl¼đ¼**

**DTÖ TARIM ANLAşMASI VE
DOHA TARIM M¼ZAKERELERİ KAPSAMINDA
İÇ DESTEK UYGULAMALARI:
T¼RKİYE’NİN TUTUMU**

AVRUPA BİRLİğİ UZMANLIK TEZİ

**ÖZGE SARIAL
AVRUPA BİRLİğİ UZMAN YARDIMCISI**

**DANIşMANI
AYKUT ORDUKAYA
AVRUPA BİRLİğİ UZMANI**

Ankara – 2015

Eyl¼l

T.C.
GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI
Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü

EK-4

AB Uzman Yardımcısı Özge SARIAL tarafından hazırlanan “*DTÖ Tarım Anlaşması ve Doha Tarım Müzakereleri Kapsamında İç Destek Uygulamaları: Türkiye'nin Tutumu*” adlı tez çalışması aşağıdaki Tez Değerlendirme ve Yeterlik Sınav Komisyonu tarafından oy çokluğu ile Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü AB Uzmanlık Tezi olarak kabul edilmiştir.

Üye : Dr. Haldun DEMİREL

Unvanı : Genel Müdür Yardımcısı V.

Bu tezin, kapsam ve nitelik olarak AB Uzmanlık Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye : Dr. Nevzat BİRİŞİK

Unvanı : Genel Müdür Yardımcısı

Bu tezin, kapsam ve nitelik olarak AB Uzmanlık Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye : Dr. İbrahim ÖZCAN

Unvanı : Genel Müdür Yardımcısı

Bu tezin, kapsam ve nitelik olarak AB Uzmanlık Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye : Selda COŞKUN

Unvanı : AB Uzmanı

Bu tezin, kapsam ve nitelik olarak AB Uzmanlık Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 26 / 09 / 2015

Tez Değerlendirme Komisyonu tarafından kabul edilen bu tezin AB Uzmanlık Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Çınar BAHÇECİ
Komisyon Başkanı
Genel Müdür V.

DTÖ TARIM ANLAŞMASI VE DOHA TARIM MÜZAKERELERİ KAPSAMINDA İÇ DESTEK UYGULAMALARI: TÜRKİYE’NİN TUTUMU

Özge SARIAL
AB Uzman Yardımcısı
Eylül 2015, 113 Sayfa

ÖZ

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Anlaşması, ülkelerin tarımsal destekleme politikalarını küresel seviyede düzenleyen tek hukuki yapıdır. Doha Kalkınma Turu ile ise bu hukuki yapının değiştirilmesi ve yeni bir tarım anlaşmasının imzalanması öngörülmektedir. İleri Tarım Müzakereleri adı verilen bu süreç kapsamında iç destekler için üye devletler çeşitli öneriler ortaya koymaktadır. Yeni Anlaşma için müzakerelerin temelini ise Taslak Modalite Belgesi oluşturmaktadır. Tarım Müzakerelerine ve hayli karmaşık bir yapıya sahip olan Taslak Modalite Belgesi’ne aşina olunması, ülkeler için gelecekteki tarım ürünleri ticaretinin çerçevesini kavrayabilmek açısından önem arz etmektedir. İç destekler hususunda Türkiye’nin müzakere pozisyonunu anlayabilmek için, tarımsal desteklemeler sistemini iyi bilmek ve doğru yorumlamak gerekmektedir. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin iç destek uygulamalarını DTÖ Tarım Anlaşması ve İleri Tarım Müzakereleri açısından değerlendirerek ülkemizin uluslararası tarım ürünleri ticaretinin geleceğini bu çerçevede anlayabilmektir.

Anahtar Sözcükler: GATT, DTÖ Tarım Anlaşması, İç Destekler, Türkiye’nin Tarımsal Desteklemeleri, İleri Tarım Müzakereleri, Taslak Modalite Belgesi.

**DOMESTIC SUPPORT MEASURES WITHIN THE SCOPE OF WTO
AGREEMENT ON AGRICULTURE AND DOHA AGRICULTURE
NEGOTIATIONS:
TURKEY'S POSITION**

**Özge SARIAL
Assistant EU Expert
September 2015, 113 pages.**

ABSTRACT

Agreement on Agriculture of the World Trade Organisation (WTO) is the only legal structure that regulates agricultural support policies of states on the global level. The Doha Development Round foresees renewal of this legal structure and signing of a new Agreement. Member States of the WTO have been presenting various proposals for new domestic support measures in this process called Agricultural Negotiations. Draft Modalities constitute the basis for a new Agreement. Being acquainted with agriculture negotiations and Draft Modalities with its quiet complicated texture is important for states to be able to comprehend the future of trade in agricultural products. To understand Turkey's negotiating position on domestic support, it is a necessity to know well and interpret correctly her agricultural support system. In this context, the purpose of this study is to evaluate Turkey's domestic support measures with regard to the Agreement on Agriculture and Agriculture Negotiations and to understand the future of Turkey's international trade in agricultural products.

Keywords: GATT, WTO Agreement on Agriculture, Domestic Support, Turkey's Agricultural Supports, Agriculture Negotiations, Draft Modalities.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
I.BÖLÜM: DTÖ ve TARIM ANLAŞMASI.....	4
A. DTÖ Hakkında Genel Bilgi:	4
B. GATT'tan DTÖ'ye Tarihsel Perspektif:	4
1. GATT'tan DTÖ'ye Müzakere Turları:.....	6
2. Uruguay Turu ve DTÖ'nün Kurulması:.....	7
C. DTÖ'nün Yapısı:	8
1. DTÖ Anlaşmaları:.....	8
2. DTÖ'nün Kurumsal Yapısı:.....	11
a) Bakanlar Konferansı:	11
b) Genel Konsey:.....	12
3. DTÖ'ye Üyelik:.....	17
D. DTÖ Tarım Anlaşması:	18
1- DTÖ Tarım Anlaşması ve İç Destekler Sütunu:.....	20
a) Yeşil Kutu Destekler:	20
b) Mavi Kutu Destekler:.....	24
c) Kalkınma Programları:	25
d) Kırmızı Kutu Destekler:	26
e) Bildirim Yükümlülükleri:.....	31
II. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE TARIMSAL DESTEKLEMELER ve DTÖ	33
A- Türkiye'de Tarımsal Desteklemelerin Geçmişi:	33
1- 1930'lar.....	33
2- 1940'lar.....	34
3- 1950'ler.....	34
4- 1960'lar ve 1970'ler.....	35
a) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (DPT, 1963):	35

b)	İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (DPT, 1968):	35
c)	Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (DPT, 1973):	35
d)	Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (DPT, 1979):	36
5-	1980'ler	37
B-	DTÖ Tarım Anlaşması ve Türkiye'de Tarımsal Desteklemeler:	38
1-	1990'lı yıllarda Türkiye'nin destekleme politikaları ve DTÖ:	39
2-	2000'li yıllarda Türkiye'nin tarımsal destekleme politikası ve gecikmiş iç destek bildirimleri:	42
a)	DGD Sistemi:	45
b)	Tarım Stratejisi 2006 – 2010:	46
c)	5488 Sayılı Tarım Kanunu:	50
3-	2010 Yılından Günümüze Türkiye'de Tarımsal Desteklemeler ve DTÖ:	51
a)	Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli:	54
b)	Stratejik Plan 2013 – 2017:	54
c)	Hayvancılık Destekleri:	56
III.	BÖLÜM: DOHA KALKINMA TURU MÜZAKERELERİ ve TÜRKİYE	58
A-	Doha Kalkınma Turu:	58
1-	Singapur ve Cenevre Bakanlar Konferansları:	59
2-	Seattle Bakanlar Konferansı:	59
3-	Doha Bakanlar Konferansı:	59
4-	Cancun Bakanlar Konferansı:	60
5-	Hong Kong Bakanlar Konferansı:	62
6-	Cenevre Bakanlar Konferansları:	63
7-	Bali Bakanlar Konferansı:	63
a)	Genel Hizmetler Kararı:	64
b)	Gıda Güvenliği Amaçlı Kamu Stokları (GGAKS)'na İlişkin Karar:	65
c)	Pamuk Kararı:	66
B-	Rev.4 Taslak Modalite Belgesi'nde Öngörülen İç Destek Düzenlemeleri:	68
1-	Yeşil Kutu:	69
a)	Genel Hizmetler:	69
b)	Gıda Güvenliği Amaçlı Kamu Stokları (GGAKS):	69
c)	Üretimden bağımsız gelir desteği:	69
d)	Doğal afet yardımları:	70
e)	Yatırım Destekleri Yolu İle Yapılan Yapısal Uyum Yardımları:	70

f) Bölgesel Yardım Programları:	71
2- Mavi Kutu:.....	71
a) Toplam Mavi Kutu Destek Limiti:	72
b) Ürün bazlı mavi kutu limiti:.....	73
3- Kırmızı Kutu:	74
a) Toplam Toplu Destek Ölçümü Limiti	74
b) Ürün Bazlı Toplu Destek Ölçümü Limiti:.....	75
c) <i>De minimis</i> oranı için öngörülen indirim:	76
4- Ticareti Bozucu Toplam Destek:.....	76
a) Baz dönem OTDS:.....	77
b) OTDS indirimi:.....	78
5- Kalkınma Programları:	79
6- Pamuğa Sağlanan İç Desteklerin Azaltılması:.....	79
a) Dünya Pamuk Ticareti Hakkında Güncel Durum:.....	80
C- Bazı Ülkelerin Taahhüt Durumlarının Türkiye ile Karşılaştırılması:	80
1- Tarım Anlaşması Taahhütleri:	81
a- Kırmızı Kutu.....	81
b- Yeşil Kutu.....	82
c- Mavi Kutu:.....	83
2- Taslak Modalite Belgesi Açısından Taahhüt Durumları:.....	85
D- Müzakere Grupları ve Türkiye'nin Pozisyonu:	87
1- Müzakere Grupları:.....	87
2- Türkiye'nin Doha Kalkınma Turu'ndaki Müzakere Pozisyonu:	90
a- Türkiye'nin Doha Turu İçin Müzakere Önerileri:	90
b- DTÖ Müzakereler Koordinasyon Kurulu:	92
c- Türkiye'nin Üyesi Olduğu DTÖ Müzakere Grupları:.....	93
E- Son Dönemde Üye Devletlerce DTÖ Platformuna Taşınan İç Destek Önerileri:.....	94
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	97
KAYNAKÇA.....	100
ÖZGEÇMİŞ	113
ETİK BEYAN.....	114

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: 2006 – 2010 Tarım Strateji Belgesi'ne Göre Destekleme Araçlarının Bütçe Payı ve Bunların Tarım Anlaşması'na Göre İç Destek Kategorileri.....	47
Tablo 2: Soya Fasulyesinin Türkiye'de Üretim, Tüketim, İthalat ve İhracat Miktarları.	52
Tablo 3: 2002 – 2014 Döneminde Bazı Ürünlerin Üretim Miktarları.....	53
Tablo 4: Türkiye'nin 1995-2000 ve 1995 – 2004 Dönemlerindeki Toplam Tarımsal Üretim Değerleri.	73
Tablo 5: Taslak Modalite Belgesi'nde Öngörülen Toplam Toplu Destek Ölçümü İndirimleri.....	75
Tablo 6: Taslak Modalite Belgesi'nde Öngörülen OTDS İndirimleri.....	78
Tablo 7: Bazı Ülkelerin Tarım Anlaşması Kırmızı Kutu Taahhütleri Açısından Karşılaştırılması.	81
Tablo 8: Bazı Ülkelerin Yıllara Göre Yeşil Kutu Destek Miktarları.....	82
Tablo 9: AB'nin Yıllara Göre Mavi Kutu Destek Miktarları.	84
Tablo 10: Bazı Ülkelerin Taslak Modalite Belgesi'nde Öngörülen Taahhüt Durumları.	85

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AHM	Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması
AMS	Toplu Destek Ölçümü (<i>Aggregate Measurement of Support</i>)
COASS	Tarım Komitesi Özel Oturumu (<i>Committee on Agriculture Special Session</i>)
ÇATAK	Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma Programı
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
ÇMVA	Çiftlik Muhasebe Veri Ağı
DDA	Doha Kalkınma Turu (<i>Doha Development Agenda</i>)
DGD	Doğrudan Gelir Desteği
DİB	Dışışleri Bakanlığı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSB	Anlaşmazlıkların Halli Organı (<i>Dispute Settlement Body</i>)
DSM	Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması (<i>Dispute Settlement Mechanism</i>)
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EAGÜ	En Az Gelişmiş Ülke
GATS	Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (<i>General Agreement on Trade in Services</i>)
GATT	Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (<i>General Agreement on Trade and Tariffs</i>)
GGAKS	Gıda Güvenliği Amaçlı Kamu Stokları
GTHB	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
GÜ	Gelişmiş Ülke
GYÜ	Gelişme Yolundaki Ülke
ICAC	Uluslararası Pamuk Danışma Komitesi (<i>International Cotton Advisory Committee</i>)
ICTSD	Uluslararası Ticaret ve Sürdürülebilir Kalkınma Merkezi (<i>International Centre for Trade and Sustainable Development</i>)
IMF	Uluslararası Para Fonu (<i>International Monetary Fund</i>)
IRFO	Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal Güçlendirilmesi Projesi (<i>Institutional Reinforcement of Farmers Organizations</i>)
ITO	Uluslararası Ticaret Örgütü (<i>International Trade Organisation</i>)
MPS	Pazar Fiyat Desteği (<i>Market Price Support</i>)
OTDS	Ticareti Bozucu Toplam Destek (<i>Overall Trade Distorting Support</i>)
OTP	Ortak Tarım Politikası
RAMs	Yakın Zamanda Katılan Ülkeler Grubu (<i>Recently Acceded Members</i>)
Rev.4	Taslak Modalite Belgesi
SCM	Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler (<i>Subsidies and Counterveiling Measures</i>)
SPS	Sağlık ve Bitki Sağlığı (<i>Sanitary and Phytosanitary</i>)
SSM	Özel Korunma Mekanizması (<i>Special Safeguard Mechanism</i>)
SSG	Özel Korunma Önlemleri (<i>Special Safeguards</i>)
TARSİM	Tarım Sigortaları Merkezi
TBT	Ticarette Teknik Engeller (<i>Technical Barriers to Trade</i>)
TDYK	Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulu
TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
TPRM	Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması (<i>Trade Policy Review Mechanism</i>)
TPRO	Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organı (<i>Trade Policy Review Body</i>)

TRIPS	Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (<i>Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights</i>)
TRUP	Tarım Reformu Uygulama Projesi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TWN	Third World Network
WB	Dünya Bankası (<i>World Bank</i>)

GİRİŞ

Ülkelerin tarımsal desteklemelerinin bir uluslararası kuruluş tarafından çeşitli kurallara bağlanması ilk defa Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Anlaşması'nın imzalanması ile mümkün olmuştur. DTÖ yapısının, kurallarına uyulmaması durumunda kendi yaptırım sistemi olması, bu örgütü diğer benzer uluslararası kuruluşlardan bir adım öteye taşımaktadır. Çünkü Tarım Anlaşması, dünya tarım ürünleri ticaretinin çerçevesini belirlemektedir.

DTÖ, 1940'lı yılların sonunda imzalanan Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) sisteminin bir devamı niteliğindedir. Ancak tarımsal desteklemeler konusu, Tarım Anlaşması'nın imzalandığı 1994 yılına kadar ülkelerin mutabık kalabildiği bir alan olmamıştır. Bu sebeple, tarımsal desteklemelerin küresel seviyede kurallara bağlanması deneyiminin sadece 20 yıllık bir geçmişi vardır. Bu deneyim ülkelere, birbirlerinin tarım politikaları ile daha yakından ilgili olmaları gerektiğini göstermiştir. Böylece üye devletler, DTÖ'nün bir yükümlülük haline getirdiği şeffaflık ilkelerinden sıkça yararlanır olmuştur.

Bu çerçevede üye devletlerin temsilcileri, birbirlerinin ticaretini etkileyen tarım politikalarını ve bu politikaların Tarım Anlaşması'na uygunluğunu tartışmak üzere 4 ayda bir DTÖ Tarım Komitesi kapsamında bir araya gelmektedir. Tarım Anlaşması; ihracat rekabeti, pazara giriş ve iç destekler olmak üzere 3 sütunlu bir yapıya sahiptir. Tarım Komitesi, bu üç sütunda da yetkilidir.

Tarımsal desteklemeler denince akla ülkelerin tarımsal ürün ticaretini içeride ve dışarıda desteklemesi gelmektedir. Ülkeler bunu birçok yolla gerçekleştirebilmektedir. Örneğin ulusal üretimi desteklenmek istenen bir ürünün gümrük vergileri yükseltilebilecek, ihracatı desteklenmek istenen ürüne ise ihracat sübvansiyonu sağlanabilecektir. Bir diğer yöntem ise tarımsal üretimin temeli olan çiftçinin desteklenmesidir. İşte çiftçilere sağlanan ve ilk bakışta bir ülkenin iç meselesi olarak görünen bu desteklemeler Tarım Anlaşması'ndaki iç destekler sütunu kapsamındadır.

İç destekler, ulusal politikada sıkça konu edildiği ve tarımsal üretim performansı ile yakından ilgili olduğu için devletlerce hassas bir konu olarak değerlendirilmektedir. Aynı

zamanda tarımsal üretim performansı, tarım ürünlerinin ihracatı ve bir ülkenin gıda güvenliği ile yakından ilgilidir. Bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda, Tarım Anlaşması'nın teknik boyutları ile anlaşılması ve iyi analiz edilmesi öncelikle politika yapıcıları ve akademisyenler açısından büyük önem arz etmektedir.

Ayrıca, 2001 yılında DTÖ platformunda başlatılan Doha Kalkınma Turu, İleri Tarım Müzakereleri kapsamında yeni bir tarım anlaşmasının imzalanmasını öngörmektedir. Üye devletlerin deneyimleri, iç destekler konusunun daha ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesi gerektiğini göstermiştir. Bu amaçla ortaya koyulan en kapsamlı müzakere metni, "Taslak Modalite Belgesi" adı ile anılmaktadır. Taslak Modalite Belgesi, DTÖ üyesi olan devletlere iç destekler konusunda yeni sorumluluklar ve haklar tanımaktadır. İleri Tarım Müzakereleri'nin anlaşılması ve ülke çıkarlarına uygun bir müzakere pozisyonunun alınabilmesi için Tarım Anlaşması'nın yanında Taslak Modalite Belgesi'nin de yakından incelenmesi gerekmektedir.

Tarım Anlaşması'nın iç desteklere çeşitli kriterler ve parasal limitler getirmesi bakımından bir matematiği vardır. Buna yakından benzerlik gösteren hesap mantığı Taslak Modalite Belgesi'nde de mevcut olmakla birlikte Taslak Modalite Belgesi çok daha karmaşıktır. Tarım Anlaşması nasıl iç desteklerin güncel üst yapısı ise; Taslak Modalite Belgesi'ni ve dolayısı ile tarım müzakerelerini anlamak, geleceğin üst yapısını şimdiden görmenin anahtarı olacaktır.

Bu çalışmanın amacı ise öncelikle iç destekler kapsamında Tarım Anlaşması ile Taslak Modalite Belgesi'ni ve bunların içine oturtulduğu DTÖ sistemini inceleyerek Türkiye açısından ne anlama geldiğini analiz etmektir.

Türkiye'nin Doha Kalkınma Turu'nda iç destekler pozisyonunu anlayabilmek için ise hem geçmiş hem de güncel destekleme politikalarına bakılması gerekmektedir. Ayrıca, ülkemizin müzakerelerde öne çıkan diğer devletlere göre pozisyonu da önemlidir.

Bu kapsamda, çalışmanın birinci bölümü DTÖ'nün genel yapısı ve Tarım Anlaşması'nın anlatılmasına ayrılmış; Türkiye'nin bu yapı içindeki yeri ile Tarım Anlaşması'ndan doğan hak ve yükümlülükleri açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise Türkiye'de geçmişten günümüze tarımsal destekleme politikaları özetlenmiştir. Aynı zamanda, Türkiye'nin Tarım Anlaşması'na ilişkin 1980'ler

ve 1990'lardaki müzakere pozisyonu incelenmiş ve güncel destekleme politikaları Tarım Anlaşması'na göre sınıflandırılmıştır.

Üçüncü bölümde ise tarım müzakereleri açısından Doha Kalkınma Turu hakkında bilgi verilmiş, Taslak Modalite Belgesi tanıtılmış ve söz konusu belge Türkiye açısından analiz edilmiştir. Ayrıca bu bölümde ülkemiz; öngörülen taahhütler bakımından ABD, AB, Hindistan, Rusya ve Brezilya ile karşılaştırılmıştır. Son olarak Türkiye'nin müzakere pozisyonu ve DTÖ'deki müzakere grupları ile ilişkisi anlatılmış ve yakın dönemde DTÖ platformunda iç destekler hususunda yaşanan gelişmelere yer verilmiştir.

I.BÖLÜM:

DTÖ ve TARIM ANLAŞMASI

A. DTÖ Hakkında Genel Bilgi:

DTÖ 1995 yılında resmen hayata geçmiş olup merkezi Cenevre/İSVİÇRE'dedir. DTÖ'nün İngilizce, Fransızca ve İspanyolca olmak üzere üç resmi dili vardır. Örgütün Genel Direktörlüğünü ise Eylül 2013'ten beri Brezilyalı diplomat Roberto Azevêdo yapmaktadır. Kendisi 6. DTÖ Genel Direktörü olup görevini Fransız diplomat Pascal Lamy'den devralmıştır.

Uluslararası bir örgüt olan DTÖ'nün kuruluş belgesi Marakeş Deklarasyonu'dur. Esasen DTÖ, 1947 yılında kurulan GATT'ın yerine geçmiştir. GATT'ı yürürlükten kaldırmayan DTÖ, GATT 1994 ismi ile bu anlaşmada bazı değişikliklere gitmiştir. Aynı zamanda üye devletler DTÖ bünyesinde 60'a yakın anlaşma, karar, ek ve mutabakat zaptına taraf olmuştur.

B. GATT'tan DTÖ'ye Tarihsel Perspektif:

GATT'ın tarihine bakıldığında, bu kurumun 2. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan ve uluslararası ticaret ve ekonomiyi düzenlemeyi amaçlayan üç kuruluştan biri olduğu görülmektedir. Diğer iki kuruluş ise Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF)'dur. GATT 1947'nin 23 kurucu üyesi varken, üye sayısı giderek artmış, DTÖ'nün kurucu üye sayısı 123 olmuştur. Hâlihazırda 161 ülke DTÖ'ye üye olup, 23 ülke ise gözlemci statüsündedir (DTÖ, 2015a). Günümüzde DTÖ yapısının dışında kalmış çok az ülke bulunmaktadır.

GATT, 2. Dünya Savaşı sonrasında yeni dünya ticaret ve ekonomi düzeninin 3 önemli organından biri olarak kurulmuştur. Bu kapsamda, savaştan galip çıkan Avrupa devletleri ve daha da yoğun olarak ABD'nin çıkarlarını yani gelişmiş ülkelerin çıkarlarını yansıtan bir organizasyon olmuştur.

1929 yılında ABD'de borsanın çökmesi ile başlayıp kısa sürede dünyaya yayılan Büyük Buhran, etkilerini 1930'lu yılların sonuna kadar göstermiştir. Büyük Buhran, uluslararası düzenlemeler olmadan liberal sistemlerin yıkıcı sonuçlara götüreceğini göstermiştir. Dünya borsalarında istikrarı sağlayabilmek için Amerikan Doları'nın değeri altına bağlanmış, diğer ülkelerin para birimlerinin değeri ise Amerikan Doları'na göre değişmeye başlamıştır. Bretton Woods Sistemi olarak anılan bu yapı ise 1973 yılında Amerikan hükümetinin dalgalı kur sistemine geçmesine kadar devam etmiştir.

Esasen, 1944 yılında gerçekleştirilen Bretton Woods Konferansı'nda liberal bir uluslararası ticareti düzenlemesi adına Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO)'nün kurulması öngörülmüş, ancak ITO'nun başarısız olması ve ABD'nin iç politika kararları sebebiyle (ABD Senatosu ITO'ya üyeliği onaylamamıştır) bu örgüte üye olmaması sonucunda GATT sisteminin kurulmasına karar verilmiştir.

J. Michael Finger (2008:888), GATT'ın kurulmasının ardındaki amacı Batılı devletleri bir ticaret ve ortak bolluk ağı ile birleştirerek dünyayı (Batı Dünyasını) daha güvenli ve istikrarlı bir hale getirmek olarak açıklamaktadır.

GATT'ın ve onun devamı olan DTÖ'nün temel felsefesi uluslararası ticareti liberalleştirmek ve bunun önündeki engelleri aşmak için uluslararası kurallar koymak ve bu kurallara üye devletlerin uymasını garanti altına almaktır. Bu kapsamda DTÖ'nün bir kalkınma ajansı olmadığı (DTÖ, 2015b) sıklıkla vurgulanmaktadır. DTÖ, uluslararası ticareti düzenleyen bir kuruluş olduğundan; çevre, sağlık, kalkınma ve bunun gibi konular ancak ticaretle ilişkileri kapsamında DTÖ gündemine gelmektedir.

Peki devletler niçin daha serbest kuralları olan GATT yerine, konuların ayrıntılı bir şekilde düzenlendiği ve bağlayıcı kurallara ilişkilendirildiği DTÖ sistemine geçmeyi tercih etmişlerdir?

Stephen W. Hartman (2013:412), GATT'tan DTÖ'ye geçişin gerekli görülmesinin ardındaki sebepleri şöyle özetlemektedir:

- GATT'a taraf olan devletlerin bir örgüt çatısı altında toplanmamış olması,
- GATT çerçevesinde alınacak kararların taraf devletlerce veto edilebilmesi,
- GATT çerçevesinde alınan kararların bir uygulama mekanizmasına sahip olmaması,
- Düzenlenen ticari konuların sadece mamul ürünlerin ticaretini kapsamaması,
- Yapılan düzenlemelerin gevşek olması,
- GATT'ın yasal bir rejimden çok bir centilmenler kulübüne benziyor olması.

Ayrıca, GATT'a taraf olan devletlerin sayısının DTÖ'nün kuruluşuna kadar geçen sürede hızla artmıştır. Taraf olan devlet sayısındaki bu artış, ticari anlaşmazlıkların yoğunluğunun artacağına da bir göstergesi olmuştur. Çünkü sistem giderek Gelişmiş Ülkeler (GÜ'ler) kadar Gelişme Yolundaki Ülkeleri (GYÜ'leri) de kapsar olduğundan ticari çıkarlar ve tercihler arasındaki farklar daha belirgin hale gelmiştir. Bu durum da daha ayrıntılı düzenlemeler yapmayı gerektirmiştir.

İkinci olarak, savaş sonrası dönemde ülkelerin ekonomileri hızla gelişmiş ve fikri mülkiyet, hizmet ticareti gibi konular piyasalarda ağırlığını göstermeye başlamıştır. Piyasalarda ağırlığını göstermeye başlayan bir diğer konu da tarım olmuştur. GATT'ın imzalandığı dönemde taraflarca "fazla hassas" bir konu olarak değerlendirilen tarım, DTÖ ile çok taraflı olarak ayrıntılı bir şekilde disiplin altına alınmıştır. Ticareti etkileyen yönleri ile tarım konusu Uruguay Turu'nda pazara giriş, ihracat rekabeti ve iç destekler yönü ile tartışılmış ve ortaya 29 sayfalık bir metin olan Tarım Anlaşması çıkmıştır.

1. GATT'tan DTÖ'ye Müzakere Turları:

GATT'ın imzalanmasından DTÖ'nün 1995 yılında kuruluşuna kadar geçen dönemde taraf devletler Marakeş Deklarasyonu'nun imzalanması ile sonuçlanacak olan 8 adet müzakere turuna katılmıştır. Bu turlar tarih sırasına göre şöyledir (DTÖ: ty):

- Cenevre/İSVİÇRE (1947)
- Annecy/FRANSA (1949)

- Torquay/İNGİLTERE (1951)
- Cenevre/İSVİÇRE (1956)
- Dillon Turu/Cenevre (1960-1961)
- Kennedy Turu/Cenevre (1964-1967)
- Tokyo Turu/Cenevre (1973-1979)
- Uruguay Turu/Cenevre (1986-1994)

2. Uruguay Turu ve DTÖ'nün Kurulması:

DTÖ Kurucu Anlaşması Uruguay Turu'nda yapılan müzakereler sonucu imzalanmış olup, diğer müzakere turlarında görüşülen konulara göre Uruguay Turu çok daha kapsamlıdır. Tarıma dair ticaret, kapsamlı olarak ilk defa Uruguay Turu vesilesi ile GATT platformunda konu edilmiştir. Görüşülen konuların kapsamı, Uruguay Turu'nun tamamlanması için gereken zamanı da uzatmış, bu tur GATT taraflarının katıldığı o zamanki en uzun müzakere turu olmuştur. Uruguay Turu 8 yılda tamamlanmıştır.

Ferdi De Ville (2012:701), ulusal düzenlemelerin 80'li yılların ortalarından beri uluslararası ortamda giderek önem kazandığına dikkat çekmekte ve bunun bir sebebi olarak, ekonomik karşılıklı bağımlılığın artmasını ve geleneksel ticaret engellerinin giderek önemini kaybetmesini göstermektedir. Uruguay Turu, ulusal düzenlemelerin artan önemini yansıtmaktadır. Örneğin DTÖ Tarım Anlaşması'nda, bir ulusal düzenleme olan çiftçiye sağlanacak olan destekler ile bu desteklerin çeşitleri ve buna bağlı olarak limitleri ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Yine aynı şekilde; DTÖ Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma (SPS Anlaşması)'da ülkelerin ticarete sağlık amaçlı getirebilecekleri kısıtlamalar ve bir kısıtlama olması durumunda uygulayacakları prosedür, kurallara bağlanmıştır.

C. DTÖ'nün Yapısı:

DTÖ Anlaşmaları uluslararası ticareti; hizmetler (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması – GATS), fikri mülkiyet (Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması – TRIPS), mallar ve yatırım (GATT 1994 ve diğerleri) olmak üzere çok yönlü olarak düzenlemektedir.

Uluslararası ticaret sisteminin temel organı (DİB, 2015a) olan DTÖ'nün, temel amacının genel anlamda uluslararası ticaretin kurallarının belirlenmesi ile liberalleştirilmesi ve uluslararası ticarete işbirliğinin sağlanması olduğu söylenebilir. Bu kapsamda örgütün temel işlevleri şöyle özetlenebilir (DİB, 2015a):

- Üye devletler arasındaki ticari uyuşmazlıkların çözülmesi;
- DTÖ Anlaşmalarına uyulmasının temin edilmesi;
- Uluslararası ticaretin liberalleştirilmesi için çok taraflı müzakerelerin yürütülmesi
- Diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği
- Üye devletlerin ulusal ticaret politikalarının izlenmesi
- Yapılan çeşitli çalıştay ve eğitimler ile sağlanan teknik destek sayesinde Gelişme Yolundaki Ülkelerin (GYÜ'lerin) ve geçiş sürecindeki ekonomilerin çok taraflı ticaret sistemi ile bütünleşmelerine yardımcı olunması.

Ülkemizin GATT/DTÖ sistemine dâhil olması ise 1951 yılında gerçekleştirilen Torquay Turu'na katılımı ile gerçekleşmiştir. Ülkemiz 1995 yılında kurulan DTÖ'nün kurucu üyelerinden olmuştur.

1. DTÖ Anlaşmaları:

DTÖ “çok taraflı” anlaşmaları (multilateral agreements) DTÖ üyelerinin tamamının taraf olduğu, yeni üye olan devletlerin de taraf olması zorunlu olan ve tüm üye devletler için sorumluluk doğuran anlaşmalardır.

Çoklu anlaşmalar ise DTÖ üyeleri arasında belirli çıkarları kesişen üye devletlerin imzaladığı ve tüm üyelerin taraf olmadığı anlaşmalardır. DTÖ bünyesinde hâlihazırdaki çoklu anlaşmalar GATT Tokyo Turu kapsamında müzakere edilmiş ancak Uruguay Turu kapsamında çok taraflı hale getirilmemiştir (DTÖ, 2015c).

DTÖ Kurucu Anlaşması kapsamında bu anlaşmanın ekleri olarak imzalanan çok taraflı ve çoklu anlaşmalar ve mutabakat metinleri aşağıda listelenmiştir:

Ek 1: Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları:

- Ek 1.A: Mal Ticaretine İlişkin Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları
 - Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994 (GATT 1994)
 - Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1947 (GATT 1947)
 - GATT 1994'ün II:l(b) Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Mutabakat (Diğer Vergiler ve Harçlar)
 - GATT 1994'ün XVII. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Mutabakat (Kamu İktisadi Teşebbüsleri)
 - GATT 1994'ün Ödemeler Dengesine İlişkin Maddeleri Hakkında Mutabakat
 - GATT 1994'ün XXIV. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Mutabakat (Bölgesel Ticaret Anlaşmaları)
 - GATT 1994 Kapsamındaki Sorumluluklardan Feragatler Hakkında Mutabakat
 - GATT 1994'ün XXVIII. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Mutabakat (Tavizlerin Geri Çekilmesi)
 - GATT Hakkında Marakeş Protokolü
 - **Tarım Anlaşması**
 - Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına Dair Anlaşma (SPS Anlaşması)
 - Tekstil ve Giyim Anlaşması

- Ticarete Teknik Engeller Anlaşması (TBT Anlaşması)
- Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması
- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994'ün VI. Maddesinin Uygulanmasına Dair Anlaşma (Anti-Damping Anlaşması)
- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994'ün VII. Maddesinin Uygulanmasına Dair Anlaşma (Gümrük Değerlendirme Anlaşması)
- Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması
- Menşe Kuralları Anlaşması
- İthalat Lisansları Anlaşması
- Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması (SCM Anlaşması)
- Korunma Önlemleri Anlaşması
- Ek 1B: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)
- Ek 1C: Ticaretle ilgili Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS)

Ek 2: Anlaşmazlıkların Halline Dair Mutabakat Metni

Ek 3: Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması (TPRM)

Ek 4: Çoklu Ticaret Anlaşmaları

- Ek 4A: Sivil Uçak Ticareti Anlaşması
- Ek 4B: Kamu Alımları Anlaşması
- Ek 4C: Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması
- Ek 4D: Uluslararası Sığır Eti Anlaşması

* Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması (Ek 4C) ve Uluslararası Sığır Eti Anlaşması (Ek 4D) 1997 yılında yürürlükten kalkmıştır.

2. DTÖ'nün Kurumsal Yapısı:

DTÖ'de alt gruplarına ayrılan çeşitli Konseyler, Komiteler ve Alt Komiteler ile Çalışma Grupları ve Çalışma Heyetleri mevcuttur. Fakat, kendi işleyişleri dışında bağlayıcı karar alma yetkisi Bakanlar Konferansı ve Genel Konsey'dedir.

DTÖ'de kararlar "oydaşma" (consensus) ile alınabilmektedir. Yani, oy birliğinden farklı olarak DTÖ seviyesinde bir karar alınabilmesi için üye devletlerin olumsuz görüş bildirmemeleri yeterlidir. Oydaşma usulü ile karar alınamaması durumunda Kurucu Anlaşma oylamaya gidilmesini öngörmektedir (DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde IX, Paragraf 1). Bakanlar Konferansı'nda ve Genel Konsey'de alınacak kararlar için oy çokluğu aranmaktadır. Bu durumlarda her üye devletin bir oyu bulunmaktadır. Avrupa Birliği'nin oy ağırlığı ise Birliğe üye olan devlet sayısı kadardır.

DTÖ'nün kurumsal yapısının çerçevesi DTÖ Kurucu Anlaşması ile düzenlenmiştir (DTÖ Kurucu Anlaşması, Madde 4).

a) Bakanlar Konferansı:

DTÖ'nün en yüksek karar alma organı Bakanlar Konferansı'dır. Bakanlar Konferansı en az iki yılda bir toplanmakta ve DTÖ Çok Taraflı Anlaşmaları kapsamındaki her türlü kararı alabilmektedir. Bu anlamda Bakanlar Konferansı, devlet büyüklerinin bir araya gelerek DTÖ'nün genel politikalarını belirlemesi ve üye devletler arasındaki görüş ayrılıklarının üstesinden gelinerek bürokratik engellerin aşılması bakımından önemlidir. DTÖ Bakanlar Konferansı'nın düzenli bir şekilde yapıldığı bir şehir olmayıp ev sahipliği yapmak isteyen ülkeler bu taleplerini DTÖ Sekreteryası'na bildirmekte, talepte bulunan ülke olmaması durumunda ise Bakanlar Konferansı, DTÖ'nün Genel Merkezi'nin bulunduğu Cenevre'de düzenlenmektedir.

DTÖ'nün kuruluşundan beri gerçekleştirilen Bakanlar Konferansları şöyledir:

1. Singapur Bakanlar Konferansı (1996)
2. Cenevre Bakanlar Konferansı (1998)
3. Seattle Bakanlar Konferansı (1999)

4. Doha Bakanlar Konferansı (2001)
5. Cancun Bakanlar Konferansı (2003)
6. Hong Kong Bakanlar Konferansı (2005)
7. Cenevre Bakanlar Konferansı (2009)
8. Cenevre Bakanlar Konferansı (2011)
9. Bali Bakanlar Konferansı (2013)
10. Nairobi Bakanlar Konferansı (15 – 18 Aralık 2015)

b) Genel Konsey:

Genel Konsey, Bakanlar Konferansı'ndan sonra en önemli DTÖ organı olup, Bakanlar Konferansı'nın toplanmadığı dönemlerde gereken sıklıkla toplanmakta ve karar alma yetkisini kullanmaktadır. Genel Konsey üyeleri, üye devlet temsilcileridir. Genel Konsey aynı zamanda ticari anlaşmazlıkların DTÖ Anlaşmaları gereğince karara bağlandığı “Anlaşmazlıkların Halli Organı” (DSB) ve üye devletlerin ticaret politikalarının takip edildiği “Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organı” (TPRO) olarak görev yapmaktadır.

Ülkemizi DTÖ Genel Konseyi'nde DTÖ Nezdinde Daimi Temsilcimiz temsil etmektedir. DTÖ Nezdinde Daimi Temsilcilik görevini 2014 yılı Mart ayından beri Büyükelçimiz Sayın M. Haluk ILICAK yapmaktadır (DİB, 2015b).

DTÖ'nün Kurucu Anlaşması gereğince Genel Konsey'in üç alt Konseyi bulunmaktadır. Bunlar 1- Mal Ticareti Konseyi 2- Fikri Mülkiyet Haklarına İlişkin Ticaret Konseyi (TRIPS Konseyi) ve 3- Hizmet Ticareti Konseyi'dir. Bu Konseyler'in altında konularına özel olarak Komiteler çalışmaktadır.

Bu Konseyler dışında Bakanlar Konferansı ve Genel Konsey tarafından DTÖ Çok Taraflı Anlaşmaları'nca yetkilendirilen konularda görev yapmak üzere mal ticareti, fikri mülkiyet ve hizmet konseylerinden bağımsız olarak Komiteler, Çalışma Heyetleri ve Çalışma Grupları da mevcuttur.

Genel Konsey kapsamında çalışmalarını yürüten bazı önemli yapılanmalar aşağıda özetlenmiştir.

(i) Mal Ticareti Konseyi:

Mal Ticareti Konseyi'nin altında 11 adet Komite ve 1 adet Çalışma Grubu vardır. Bu Komiteler şöyle listelenmiştir (DTÖ, 2015d):

- Pazara Giriş Komitesi,
- Tarım Komitesi
 - Tarım Komitesi Özel Oturumu (COASS),
- Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemleri (SPS) Komitesi,
- Ticarete Teknik Engeller (TBT) Komitesi,
- Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Komitesi,
- Anti-Damping Önlemleri Komitesi,
- Gümrük Değerlendirmeleri Komitesi,
- Menşe Kuralları Komitesi,
- İthalat Lisansları Komitesi,
- Ticaretle İlişkili Yatırım Önlemleri Komitesi,
- Korumalar Komitesi,
- Ticaretçi Devlet Teşekkülleri Çalışma Grubu.

DTÖ ile ilişkilerin yürütülmesinde koordinasyon görevi Ekonomi Bakanlığı'na verilmiştir. Dışişleri Bakanlığı ise kendi yetki alanına giren konularda görev yapmaktadır. Bu iki bakanlık, diğer kurum ve kuruluşlarla, ortak çalışma alanlarına giren konularda işbirliği yapmaktadır.

Yukarıda sıralanan Komiteler içerisinde Tarım Komitesi ve SPS Komitesi doğrudan Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB)'nin sorumluluğunda ve yetki

alanında bulunmaktadır. Ancak TBT, sübvansiyonlar ve telafi edici önlemler, menşee kuralları ve ithalat lisansları gibi konularının görüşüldüğü Komitelerde de GTHB'yi ilgilendiren hususlar konu edilebilmektedir.

Tarım müzakerelerine ilişkin konular ise Tarım Komitesi altındaki "Tarım Komitesi Özel Oturumları" (COASS) kapsamında görüşülmektedir.

(ii) Ticaret Müzakereleri Komitesi

Ticaret Müzakereleri Komitesi, Genel Konsey'in altında yer almakta olup Doha Bakanlar Deklarasyonu ile 2002 yılında kurulmuştur (Doha Bakanlar Deklarasyonu, 2001). Ticaret Müzakereleri Komitesi kapsamında daha sonra ayrıntılı bir şekilde bahsedilecek olan Doha Kalkınma Turu konuları, yani DTÖ Anlaşmaları'nı yenilemeyi amaçlayan müzakere konuları görüşülmektedir.

(iii) Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması (TPRM)

Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması'nın amaçları DTÖ Kurucu Anlaşması Ek 3'te belirlenmiş olup özetle şöyledir (DTÖ Kurucu Anlaşması, Ek 3, Madde 1):

- Üye devletlerin DTÖ kurallarına daha iyi uymasına katkı sağlanması yolu ile çok taraflı ticaret sisteminin sorunsuz işleminin sağlanması,
- Şeffaflığın artırılması,
- Üye devletlerin ticaret politikalarının ve uygulamalarının daha iyi anlaşılması.

Adından da anlaşılacağı gibi, TPRM sayesinde üye devletlerin ulusal ve uluslararası ticaret politikaları incelenmekte, DTÖ Sekreteryası ve gözden geçirilen üye devlet tarafından söz konusu devletin özellikle uluslararası ticareti etkileyen mevzuatının ve uygulamalarının DTÖ Anlaşmalarına uygunluğu hakkında ayrı ayrı raporlar hazırlanmaktadır. Daha sonra bu raporlar DTÖ üye devletlerinin katılımıyla düzenlenen toplantılarda tartışılmaktadır (DTÖ Genel Konseyi, gerekli olduğu durumlarda, Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organı olarak toplanmaktadır). Ancak TPR Raporları

Anlaşmalardan doğan sorumlulukların yerine getirilip getirilmediği hususunda delil olarak kullanılamamaktadır (TPRM, 1994:1).

Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme raporlarının sıklığı, ülkelerin dünya ticaretindeki paylarına göre belirlenmiştir. Örneğin bu sıklık ABD, AB, Japonya ve Çin için 2 yıldır. Diğer taraftan ülkemizin de aralarında bulunduğu dünyanın en büyük diğer 16 ekonomisine sahip üye devletler hakkında 4 yılda bir TPR raporu düzenlenmektedir. En Az Gelişmiş Ülkelerin TPR sıklığı ise 6 yılda birdir.

Ülkemiz hakkında en son 2012 yılında TPR Raporu hazırlanmıştır. Bu kapsamda, W/TPR/G/259 simgeli ve 17 Ocak 2012 tarihli belge ile Türkiye tarafının hazırladığı rapor; W/TPR/S/259 simgeli ve 17 Ocak 2012 tarihli belge ile ise DTÖ Sekretaryası'nın Türkiye hakkında hazırladığı raporu yayımlanmıştır. Ardından DTÖ Genel Konseyi TPR Organı olarak toplanmış ve 21 – 23 Şubat 2012 tarihlerinde ülkemizin raporlarını tartışmıştır¹.

Son olarak, DTÖ'de şeffaflığı sağlayan tek mekanizma TPRM değildir. Üye devletler çeşitli komite ve alt-komite toplantıları kapsamında birbirlerine ticaret politikaları kapsamında sorular yöneltebilmekte ve kendi pozisyonlarını açıklama fırsatı bulmaktadır. Örneğin ortalama 4 ayda bir gerçekleştirilen DTÖ Tarım Komitesi toplantıları kapsamında ABD, AB, Avustralya gibi ülkeler ülkemize tarım politikaları hakkında sıklıkla sorular yönelmektedir.

(iv) Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması (DSM)

Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması (AHM), DTÖ Kurucu Anlaşması Ek 2'de düzenlenmiştir. Ek 2'de yer alan Anlaşmazlıkların Halli Mutabakat Metni gereğince, üye devletler başka üyelerin DTÖ Anlaşmaları'na aykırı davrandığını iddia ederek Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'na başvurabilmektedir (DTÖ Kurucu Anlaşması, Ek 2, Madde 1, Paragraf 1). Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'nın karar alma organı "Anlaşmazlıkların Halli Organı" olarak anılmakta olup aslında Genel Konsey'in kendisidir. Aynı zamanda, AHM'ye sadece üye devletler başvurabilmektedir. Üye devletlere tabi gerçek kişiler veya firmalar AHM'ye taraf olamamaktadır.

¹ WT/TPR/M/259 simgeli ve 27 Mart 2012 tarihli belge ile ülkemiz hakkında yapılan TPR Organı toplantısının ayrıntıları DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanmıştır.

AHM, üye devletleri Panel kurulmasından önce ikili görüşmelerin sağlandığı istişarelere teşvik etmektedir (DTÖ Kurucu Anlaşması, Ek 2, Madde 4). Panel, ancak gerekli istişare prosedürleri tamamlandığı ve sonuç vermediği zaman kurulmaktadır. Taraflar, panele gitmek yerine gönüllülük esasına dayalı olarak dostane girişim, uzlaşma ve arabuluculuk yollarını da tercih edebilmektedir (DTÖ Kurucu Anlaşması, Ek 2 Madde: Madde 5).

Panel kararları bağlayıcı olmayıp, Anlaşmazlıkların Halli Organı'na tavsiye niteliğindedir. Taraflar, panel kararlarına karşı Temyiz Organı'na da başvurabilmektedir. Ancak Temyiz Organı'nın kararları da Panel'de olduğu gibi tavsiye niteliğindedir. Panel ve Temyiz Organı kararları, ancak Anlaşmazlıkların Halli Organı tarafından onaylandıktan sonra bağlayıcı hale gelebilmektedir.

Panel'e davalı ve davacı ülke dışında dava hakkında çıkarı olan ülkeler de katılabilmektedir. Ancak bu ülkeler, Temyiz Organı'na başvuramamaktadır (DTÖ Kurucu Anlaşması Ek 2 Madde 10). Konu hakkında çıkarı olan ülkeler "üçüncü taraflar" olarak adlandırılmaktadır.

AHM'nin Panel/Temyiz Organı kararını onaylaması ile davalı ülkenin bir veya birden çok DTÖ Anlaşmasını ihlal ettiğinin belirlenmesi, DTÖ yaptırımlarına sebep olabilmektedir. Ancak öncelikle üye devlete, ihlale sebep olan uygulamaları ve/veya mevzuatı değiştirerek DTÖ kurallarına uyumlu hale getirmesi için makul bir süre tanınmaktadır. Bu süre dolduğunda, üye devlet halen DTÖ Anlaşmaları'nı ihlal etmeye devam ediyorsa, davacı tarafın ve üçüncü tarafların tazminat almasına veya misilleme yapmasına izin verilmektedir. Yani bir üye devletin DTÖ Anlaşmaları'na uymamasının yaptırımları vardır. Bu yaptırımlar, DTÖ Anlaşmaları'ndan doğan hakların askıya alınması şeklinde olabilmektedir. Örneğin, davacı tarafın ve üçüncü tarafın DTÖ Anlaşmaları'na uyulmamasından doğan zararlarının karşılanması için bu ülkeler davalı tarafa karşı gümrük vergilerini taahhüt listelerinde olan oranlardan daha yüksek tutabilmektedir.

Diğer taraftan De Ville (2012:703-704) , DTÖ kurallarının ülkelerin iç hukukunda doğrudan bir etkiye sahip olmadığına dikkat çekmekte, ancak bu doğrudan etki eksikliğinin DTÖ kurallarının iç işlerinde etkisiz olduğu anlamına gelmediğinin altını çizmektedir. Üye devletlere, DTÖ'ye aykırı ticari uygulamalarını değiştirmek veya ticari olarak uymamanın sonuçlarına katlanmak arasında bir seçim verilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre de “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz” (Anayasa, Madde 90, Paragraf 5). Bu kapsamda, DTÖ Anlaşmaları ülkemizin hukuk düzeninde yer almaktadır.

Ülkemizin AHM açısından durumuna bakıldığında ise şimdiye kadar 2 kez davacı, 9 kez ise davalı konumunda olduğu görülmektedir. Aynı zamanda ülkemiz, ticari çıkarlarını korumak için 67 defa üçüncü taraf olarak davalara katılmıştır (DTÖ, 2015e). Ülkemizin savunma pozisyonunda olduğu 2 davada, tarım ürünleri konu edilmiştir².

Son olarak, DTÖ'de bir davanın sonuçlanması ortalama 2 yıl sürmektedir. Davaların uzun sürmesi, fazlaca teknik bilgi gerektirmesi ve masraflı olması bazen üye devletler için caydırıcı olabilmektedir.

3. DTÖ'ye Üyelik:

DTÖ'ye üye olan ülkeler genel anlamda Gelişmiş Ülkeler (GÜ'ler), Gelişme Yolundaki Ülkeler (GYÜ'ler) ve En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ'ler) olarak üç kategoriye ayrılmaktadır.

Uruguay Turu'na katılan ve DTÖ'nün kurucu üyesi konumunda olan ülkelerin kendi kategorilerini kendileri belirleme fırsatı olmuş, ülkemiz de kendi beyanı ile GYÜ olmuştur. DTÖ'de GÜ kategorisinde olan bazı ülkeler ise ABD, AB, Kanada ve Japonya'dır.

Diğer taraftan, EAGÜ'ler ülkelerin beyanı ile belirlenmemektedir. DTÖ, Birleşmiş Milletler'in En Az Gelişmiş Ülkeler listesini esas almaktadır. Birleşmiş Milletler'in EAGÜ listesinde 48 ülke olup bunlardan 34'ü DTÖ üyesidir (DTÖ, 2015f).

DTÖ Anlaşmaları “özel ve lehte muamele” hükümleri kapsamında GYÜ'lere ve EAGÜ'lere çeşitli esneklikler sağlamaktadır. Örneğin Tarım Anlaşması kapsamında GYÜ'ler bütçe limiti olmadan kalkınma programlarına destek verebilirken GÜ'lerin bu kapsamdaki bütçe harcamaları kırmızı kutu (indirim taahhütlerine tabi) sayılmaktadır.

² Konu edilen tarım ürünleri ABD tarafından açılan DS334 simgeli davada pirinç (DTÖ: 2008), Ekvador tarafından açılan DS237 simgeli davada ise taze meyvelerdir (DTÖ: 2002).

Aynı zamanda, özel ve lehte muamele hükümleri kapsamında GYÜ'lere sağlanan esneklikler DTÖ resmi internet sitesinde şöyle özetlenmiştir (DTÖ, 2015g):

- Anlaşmaların ve taahhütlerin yerine getirilmesinde daha uzun süre tanınması,
- GYÜ'lerin ticaret fırsatlarını artırmak için çeşitli önlemler alınması,
- Tüm DTÖ üyelerinin GYÜ'lerin ticaret çıkarlarını koruması,
- GYÜ'lere DTÖ ile ilgili konuların yerine getirilmesinde destek sağlanması,
- EAGÜ'lere ilişkin çeşitli hükümler.

Son olarak, uygulamada DTÖ'ye kuruluşundan sonra üye olan ülkelere beyan esasına dayalı olarak GYÜ olma hakkı tanınmamaktadır. Bu ülkelerin taahhütleri ve yararlanacakları/yararlanamayacakları esneklikler, yapılan müzakereler sonucu kararlaştırılmaktadır. Örneğin DTÖ'ye 2008 yılında üye olan Ukrayna'nın bazı Tarım Anlaşması kapsamındaki taahhütleri GÜ taahhütleri seviyesindedir. Yani DTÖ'ye kurucu ülke statüsünde üye olmak bazı avantajlar getirmektedir. Ülkemiz de bu avantajlardan faydalanmaktadır.

D. DTÖ Tarım Anlaşması:

DTÖ Tarım Anlaşması, çok taraflı mal ticareti anlaşmalarından biri olup DTÖ Kurucu Anlaşması Ek-1'de düzenlenmiştir. Tarım Anlaşması ile balıkçılık, su ürünleri ve ormancılık ürünleri hariç temel tarım ürünlerini düzenlemektedir. İşlenmiş sınai ürünler Anlaşma kapsamına alınmamıştır. Tarım Anlaşması'nın amacı; tarıma sağlanan desteklerin ve korumacılığın tedrici olarak azaltılması ile dünya tarımsal piyasalarındaki kısıtlamaların ve sapmaların düzeltilmesi ve önlenmesi olarak belirlenmiştir (DTÖ Tarım Anlaşması, Giriş Bölümü, Paragraf 3).

Tarım Anlaşması; pazara giriş, ihracat rekabeti ve iç destekler olmak üzere 3 sütuna ayrılmaktadır. Bu üç sütunlu yapı, 2000 yılında başlayıp 2001 yılında Doha Kalkınma Gündemi kapsamına alınan ve halen devam etmekte olan ileri tarım müzakereleri kapsamında da korunmaktadır.

Pazara giriş sütunu ile ithalatta uygulanan tarifeler ve kotalar, değişken ithalat vergileri, minimum ithalat fiyatları gibi tarife dışı önlemler düzenlenmektedir. Bu kapsamda üye devletlerin her biri için uygulayabilecekleri maksimum tarife oranları, ülke taahhüt listelerinde belirlenmiştir. Bu maksimum oranlara “bağlı tarife” denmektedir.

Tarım Anlaşması, kısa süreli fiyat dalgalanmaları veya ithalatın aşırı artışı durumunda bağlı tarifelerin üzerinde gümrük vergileri koyulmasına müsaade etmektedir. Üye devletlerin aldığı bu önlemler “özel koruma önlemleri” (SSG) olarak adlandırılmaktadır.

Fakat üye devletler bağlı tarifelerinin üzerine ancak taahhüt listelerinde belirtmişlerse çıkabilmektedir. Ülkemiz herhangi bir tarım ürünü için taahhüt listesinde “özel korunma önlemi” belirtmediği için bağlı tarifelerinin üzerine çıkamamaktadır.

İhracat rekabeti sütunu ile ise tarımda ihracat sübvansiyonları ve ihracat kredileri ile uluslararası gıda yardımları ve kamu ticari teşekkülleri düzenlenmektedir.

Pazara giriş sütunundaki özel korunma önlemlerinde olduğu gibi, ihracat sübvansiyonlarında da yalnızca taahhüt listelerinde açıkça belirtilen üye devletler ihracat sübvansiyonu verebilmektedir. Bu kapsamda ülkemiz 44 üründe ihracat sübvansiyonu verebilmekte olup bu ürünlerin çoğu tarım ve gıda ürünleridir. Ülkemiz bahse konu 44 ürün dışında Tarım Anlaşması gereğince ihracat sübvansiyonu veremeyecektir.

Tarım Anlaşması ile uluslararası gıda yardımlarının ihracat rekabeti boyutuyla düzenlenmesinin sebebi ise, bazı ülkelerin üretim fazlasından gıda yardımları yolu ile kurtulması, bu sayede üretimi ve çiftçiyi destekleyebilmesidir. Bu sebeple, doğrudan gıda yardımları yapılması yerine, nakdi yardım yapılması tercih edilmektedir.

Son olarak iç destekler sütunu ile üye devletlerin tarımsal destekleri düzenlenmektedir. DTÖ platformunda, çiftçilere yapılan desteklerin uluslararası ticareti saptırıcı etkisi olduğu kabul edilmektedir. Peki, çiftçilere sağlanan destekler uluslararası ticareti nasıl saptırabilir?

Bu hususta temel varsayım, bir ürün kaleminin desteklenmesi durumunda o ürünün üretiminin artacağı fiyatının ise düşeceği yönündedir. Piyasada bolluk sağlanan ürünün ithalatı düşecek; ürün ihracata konu oluyorsa ihracatı ise yükselecektir. İhraç fiyatı düşen bu ürünlere uluslararası piyasalarda rekabet avantajı sağlanmış olacaktır. Sonuçta DTÖ,

serbest ticaret ve liberal piyasaların ekonomik büyüme ile doğrudan bağlantılı olduğunu savunan bir örgüttür (DTÖ, 2015h). Bu kapsamda, korumacılık olarak addedilen tarımsal desteklemelerin de sınırlandırılması amaçlanmıştır.

1- DTÖ Tarım Anlaşması ve İç Destekler Sütunu:

DTÖ jargonunda iç destekler sütununun anlaşılmasını kolaylaştırmak için destek biçimlerine yeşil kutu, mavi kutu ve kırmızı kutu isimleri verilmiştir. Aslında kutu kavramı Tarım Anlaşması'nda belirtilmemekle birlikte üye devletler ile DTÖ Sekretaryası tarafından toplantılarda ve DTÖ resmi belgelerinde çok sıklıkla kullanılmaktadır.

DTÖ Tarım Anlaşması'nda tarımsal destekler, ticareti bozucu etkilerine göre kategorilerine ayrılarak değerlendirilmiştir. Bu kategoriler şöyledir:

- İndirim taahhüdünden muaf destekler (yeşil kutu),
- Üretimi sınırlayan programlar (mavi kutu),
- İndirim taahhüdü olan destekler (kırmızı kutu)
- Kalkınma Programları

a) Yeşil Kutu Destekler:

Ticaret ve üretim üzerinde bozucu etkisi olmayan ya da çok az bozucu etkiye sahip olan destekler, yeşil kutu olarak kabul edilmiştir. Yeşil kutu destekler, indirim taahhüdünden muaftır. Bu kapsamda yeşil kutu destekler bir takım kriterlere uyduğu sürece finansal açıdan bir limite tabi değildir. Yani üye devletler yeşil kutu desteklerini istedikleri gibi artırıp azaltabilmektedir. Bir tarımsal desteklemenin yeşil kutu sayılabilmesi için gerekli kriterler ise Tarım Anlaşması Ek 2'de düzenlenmiştir.

Bu çerçevede, üye devletlerin verebileceği yeşil kutu destekler listelenmiştir. Ancak bir desteğin yeşil kutu kapsamında indirimden muaf sayılabilmesi için; kamu tarafından finanse edilmesi, üreticilere fiyat desteğine sebep olmaması ve üretim miktarları üzerinde etkili olmaması gerekmektedir. Yani yeşil kutu destekler ürün kalemlerine değil tarım sektörüne yönelik genel hizmetlere yapılan bütçe harcamalarıdır.

Tarım Anlaşması Ek 2’de listelenen yeşil kutu destekler şöyledir:

- 1- Genel Hizmetler:
 - a- Araştırma hizmetleri
 - b- Zararlı ve hastalık kontrolü
 - c- Eğitim hizmetleri
 - d- Yayım ve danışmanlık hizmetleri
 - e- Kontrol hizmetleri
 - f- Pazarlama ve promosyon hizmetleri
 - g- Altyapı hizmetleri
- 2- Gıda güvenliği amaçlı kamu stokları
- 3- Yurtiçi gıda yardımları
- 4- Üreticilere doğrudan gelir desteği
- 5- Üretimden bağımsız gelir desteği
- 6- Gelir sigortası ve gelir güvenlik ağı programlarına yapılan destekler
- 7- Doğal afet yardımları
- 8- Emekliye ayrılan çiftçilere yapılan yapısal uyum yardımları
- 9- Kaynakların kullanım dışı bırakılması için yapılan yapısal uyum yardımları
- 10- Yatırım destekleri yolu ile yapılan yapısal uyum yardımları
- 11- Çevre programlarına yapılan ödemeler
- 12- Bölgesel yardım programlarına yapılan ödemeler.

(i) Genel Hizmetler:

Genel hizmetlere yapılan tarımsal desteklerin genel anlamda tarım sektörü ile bağlantılı olması, özelde üretim miktarlarına, ürüne, ürün fiyatlarına bağlı olmaması gerekmektedir. Örneğin ülkemizde üniversitelerde yapılan tarım ile ilgili araştırmalara sağlanan devlet yardımları araştırma hizmetleri kaleminde; Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (ÇMVA)'nın kurulması ve işlenmesi için yapılan harcamalar ise altyapı hizmetleri kaleminde değerlendirilebilir.

(ii) Gıda güvenliği amaçlı kamu stokları:

Gıda güvenliği amaçlı kamu stokları, Tarım Anlaşması Ek 2 Madde 3'te düzenlenmiştir. Madde 3 gereğince bu kapsamda stoklama için yapılan harcamaların ulusal mevzuatla açık bir şekilde düzenlenmiş olması gerekmektedir. Yani mevzuatta stoklanması hedeflenen miktar belirlenmeli ve bu miktar aşılmamalıdır. Ayrıca ürün alımları ulusal piyasa fiyatları üzerinden yapılmalıdır. Ancak bu stokların daha sonra hükümet tarafından belirlenen idari fiyatlar üzerinden satılması durumunda, bu satışlar kırmızı kutu hesaplamalarına dâhil edilecektir (DTÖ Tarım Anlaşması, Ek 2 Madde 3'e ilişkin Şapka 5).

(iii) Ulusal gıda yardımları:

Ulusal gıda yardımları, Ek 2 Madde 4'te düzenlenmiştir. Bu yardımlardan yararlanma kriterlerinin beslenme hedefleri ile bağlantılı olarak mevzuatta açıkça belirlenmiş olması gerekmektedir. Ülkemizdeki "Okul Sütü Projesi" kapsamındaki harcamalar ve ABD'nin "gıda pulu programı" bu kapsamda değerlendirilebilir.

(iv) Üreticilere doğrudan ödemeler (direct payments):

Üreticilere yapılan doğrudan ödemelerin yeşil kutu kapsamında değerlendirilebilmesi için bunların üreticilere fiyat desteğine sebep olmamasının yanında, üretimden bağımsız olması gerekmektedir. Ülkemizde 2002 yılında uygulamaya konan doğrudan gelir desteği (DGD) ve AB'deki tek çiftlik ödemeleri (single farm payments) bu kalemde değerlendirilebilir.

(v) Üretimden bağımsız gelir desteği (decoupled payments):

Bu tür destekler, gelire bağılı olarak veya belirli bir dönemde yapılan üretim seviyesine bağılı olarak üreticiye veya arazi sahibine verilebilmektedir. Üretimden bağımsız gelir desteğinde de doğrudan ödemelerde olduğu gibi, yapılan yardımların üreticilere fiyat desteğine sebep olmaması, güncel üretim miktarlarına bağılı olmaması gerekmektedir. Üretimden bağımsız gelir desteği, Avrupa Birliği (AB) tarafından sıklıkla kullanılmaktadır.

(vi) Gelir sigortası ve gelir güvenlik ağı programları:

Tarımdan elde edilen net gelirden, yaşanan kaybın %30'un üzerinde olması durumunda bu desteklerden yararlanılabilmektedir. Ayrıca yapılacak yardımın gelir kaybının %70'inden fazla olmaması gerekmektedir. Bunun yanında, yapılacak yardımın sadece gelire bağılı olması, üretim ve fiyata bağılı olmaması gerekmektedir.

(vii) Doğal afet yardımları:

Bu tür yardımlar, bir doğal afetin gerçekleşmesi durumunda yaşanan gelir, hayvan ve üretim faktörlerine (arazi gibi) göre yapılmalıdır. Yapılacak ödemeler, yaşanan kaybın veya bu kaybın yeniden yaşanmasını önlemek için gerekli olan parasal değer üzerine çıkmamalıdır. Van ili deprem bölgesine yapılan tarımsal amaçlı destekler bu kapsamda değerlendirilebilir (2011/60 sayılı Tebliğ).

(viii) Emekliye ayrılan çiftçilere yapılan yapısal uyum yardımları:

Bu tür yardımlar, pazarlanabilir tarımsal üretimle uğraşan kişilerin tamamen sektörden emekli olması veya tarım dışı sektörlerle yönlendirilmesi durumunda, yeşil kutu kapsamında değerlendirilmektedir. Bahse konu çiftçilerin, kalıcı olarak tarım sektörünü bırakması gerekmektedir.

(ix) Kaynakların kullanım dışı bırakılması için yapılan yapısal uyum yardımları:

Toprak ve diğer kaynaklar ile hayvanların, pazarlanabilir tarımsal üretimden uzaklaştırılması durumunda sağlanan desteklerdir. Bu desteklerin yeşil kutu sayılabilmesi için toprağın en az üç yıl tarımsal üretim amacıyla kullanılmaması, hayvanın ise kesilmesi gerekmektedir. Yapılan desteklerin diğer tüm yeşil kutu desteklerde olduğu gibi üretim miktarlarından ve fiyattan bağımsız olması gerekmektedir.

(x) Yatırım destekleri yolu ile yapılan yapısal uyum yardımları:

Bu tür destekler, yapısal dezavantaja sahip üreticilerin işlerinde yeniden yapılanmayı sağlamak için verilebilmektedir. Tarım arazilerinin özelleştirilmesi bu kapsamdadır.

(xi) Çevre programlarına yapılan ödemeler:

Hükümetler tarafından belirlenen çevresel hedefleri tutturmak için çiftçilerin gelir kaybına karşılık verilebilmektedir. Desteklerden yararlanılması için gerekli kriterler açıkça belirlenmelidir. Bu kriterler üretim metodu veya kullanılan çevre dostu girdiler olabilir. Türkiye’de Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma Programı (ÇATAK) bu kapsamda değerlendirilebilir.

(xii) Bölgesel yardım programlarına yapılan ödemeler:

Açık kriterlere göre belirlenen dezavantajlı bölgelere yapılan yardımları kapsamaktadır. Bu bölgelerin dezavantajlı durumunun geçici değil kalıcı olduğu kanıtlanmalıdır. Ülkemizde Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) illerine yapılan tarımsal amaçlı yatırımlar bu kapsamda değerlendirilebilir.

b) Mavi Kutu Destekler:

Üretimi sınırlandırmayı amaçlayan doğrudan ödemeler, mavi kutu kapsamında değerlendirilmektedir. Mavi kutu destekler de yeşil kutuda olduğu gibi indirimden muaf

olmalarına rağmen, bu tür destekler yeşil kutudan farklı olarak ürün bazlı verilebilmektedir. Üretimi sınırlayan programlar kapsamında çiftçilere; hayvan sayısına, ekilen alan genişliğine veya mahsul verimine göre destek sağlanabilmektedir.

Tarım Anlaşması'nda bir desteğin mavi kutu sayılabilmesi ve indirim taahhüdünden muaf olması için şu kriterlerden birini yerine getirmesi gerektiği ifade edilmektedir (DTÖ Tarım Anlaşması, Bölüm 4, Madde 6, Paragraf 5a):

- Sabit alana ve verime yapılan doğrudan ödemeler,
- Üretim seviyesinin %85 veya daha azı üzerinden yapılan doğrudan ödemeler ve,
- Sabit sayıda baş üzerinden yapılan canlı hayvan ödemeleri.

Üye devletler, mavi kutu kapsamında sağladıkları desteklerde bir bütçe limitine tabi değildir. Mavi kutu destekler devletlerin takdirine bağlı olarak istenen miktarlarda artırılıp azaltılabilmektedir.

Mavi kutunun mantığı, çiftçinin tüm üretimine veya tüm hayvan sayısına destek vermek yerine desteğin sınırlı alana, hayvan sayısına veya üretime sağlanmasıdır. Bu şekilde belirli ürünlerin üretiminin azaltılması, çiftçilerin başka ürünlere geçiş yapması hedeflenmektedir. Bu kapsamda mavi kutuya en iyi örneklerden biri alternatif ürün desteğidir.

Ülkemizde yapılmış olan fındık ve tütün alternatif ürün desteği ile çayda budama, fındık söküm tazminatı ve şeker pancarı telafi ödemeleri mavi kutu kapsamında değerlendirilebilir.

c) Kalkınma Programları:

Özel ve lehte muamele kapsamında Tarım Anlaşması, Gelişme Yolundaki Ülkeler'e (GYÜ'lere) iç destekler konusunda da bazı esneklikler sağlamıştır. Tarım Anlaşması'nın 6. Maddesi, GYÜ'lerin tarımsal ve kırsal kalkınmasının teşvikini bu ülkelerin kalkınma planlarının ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmektedir (DTÖ Tarım Anlaşması, Madde 6.2). Bu çerçevede, GYÜ'lerin kalkınma programları kapsamında sağladıkları tarımsal desteklemeler indirim taahhüdünden muaf tutulmuştur.

Tarım Anlaşması gereğince kalkınma programı olarak kabul edilen kalemler ise şöyle sıralanabilir:

- Tarım için genelde sağlanan yatırım teşvikleri,
- Düşük gelirli veya kaynak sıkıntısı çeken fakir üreticiler için sağlanan girdi destekleri,
- Tarım alet ve makineleri desteği,
- Üreticileri kanunsuz narkotik üretiminden vazgeçirmek için sağlanan iç destekler.

Ancak, Gelişmiş Ülkeler (GÜ'ler) bu kalemlerde destek verirlerse bütçe harcamalarını ve vazgeçilen gelirlerini kırmızı kutu hesaplamalarına dahil etmek durumunda kalacaktır, yani bu destekler indirim taahhüdüne ve limitlere tabi olacaktır.

Ülkemiz de yukarıda sıralanan kalemlerde destek verdiği indirim taahhüdünden ve sınırlandırmalardan muaf tutulmaktadır. Örneğin; TMO'nun yaptığı haşhaş kapsülü alımları, üreticileri kanunsuz narkotik üretimden vazgeçirmek için sağlanan desteklemeler kapsamında değerlendirilerek kalkınma kutusuna alınabilecektir.

d) Kırmızı Kutu Destekler:

Kırmızı kutu destekler, DTÖ Tarım Anlaşması kapsamında ticareti en çok bozan destekler olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple üye devletler, bu tür desteklerde indirim taahhüdünde bulunmuştur.

Kırmızı kutu kapsamına alınan desteklerin özelliği fiyat ve üretim miktarları üzerinde doğrudan etkiye sahip olmalarıdır. Örneğin fark ödemeleri, girdi destekleri ve müdahale alımları ürünün fiyatını ve üretim miktarını doğrudan etkilediğinden kırmızı kutu kapsamındadır.

Fark ödemeleri, kilogram veya litre başına yapılan ödemelerdir. Bu tür destekler ülkemizde prim ödemesi adı altında da yapılmıştır. Müdahale alımları ise bir devlet kurumunun (bu kurum Kamu İktisadi Teşebbüsü de olabilir) belirli koşullar altında fiyat belirleyerek alım yapmasıdır. Bazı üye devletler, tetik fiyat belirleyerek ürün fiyatı bu

miktarın altına düştüğünde idari fiyatlar üzerinden alım yapmayı tercih edebilmektedir. Müdahale alımları DTÖ Tarım Anlaşması'nda geçen "pazar fiyat desteği" dir.

Diğer taraftan girdi destekleri için kırmızı kutuya istisna, kalkınma programlarıdır. GYÜ'ler düşük gelirli veya kaynak sıkıntısı çeken fakir üreticiler için girdi destekleri sağlandığında, bu harcamalar kırmızı kutudan muaf tutulmaktadır. Ülkemizde sağlanan gübre ve mazot destekleri sadece fakir çiftçiye değil, genel anlamda tarım sektörüne sağlandığı için bu tür destekler kalkınma programları içerisinde değerlendirilmemektedir. Çünkü, DTÖ Tarım Anlaşması gereğince bu kapsamda destek verilebilmesi için fakir çiftçi tanımının mevzuatla açıkça yapılmış olması gerekmektedir.

Tarım Anlaşması'nda kırmızı kutu destekler, tüm kalemleri kapsayacak şekilde sıralanmamıştır. Ancak, Anlaşma gereğince, indirim taahhüdünden muaf bırakılan desteklerin dışındaki tüm tarımsal desteklemeler kırmızı kutu kapsamına girmektedir. Yani bir destek; yeşil kutu, mavi kutu veya kalkınma programları kapsamına alınamıyorsa, bu destek otomatik olarak kırmızı kutudadır.

(i) İndirim taahhütleri:

Üye devletler, indirim taahhütlerini Uruguay Turu'nda 1986 – 1988 dönemini baz alarak belirlemişlerdir. İndirim taahhütleri, yürürlükte olan Tarım Anlaşması'nda sadece kırmızı kutu kapsamındaki destekler için geçerlidir. Buna göre ülkeler, baz dönemdeki toplam kırmızı kutu desteklerini DTÖ'ye bildirmişler ve bu miktarlar üzerinden yapılacak indirimleri müzakere etmişlerdir.

Bu çerçevede, toplam kırmızı kutu desteklerde Gelişmiş Ülkeler (GÜ'ler)'in 6 yılda %20 indirim yapması, GYÜ'lerin ise 10 yılda %13.33 indirim yapması kararlaştırılmıştır. Bu uzlaş, bir özel ve lehte muamele örneğidir. Çünkü GYÜ'lerin yapması öngörülen indirim daha az oranlarda ve daha uzun bir zaman dilimine yayılmıştır. İndirim taahhüt süreleri hem GÜ'ler hem GYÜ'ler için dolmuştur. Tarım Anlaşması'nın yürürlükten kalkmasına ya da yenilenmesine kadar üye devletler taahhütlerinin üzerinde kırmızı kutu destek vermemekle yükümlüdür.

(ii) Toplu Destek Ölçümü (AMS Hesaplaması):

Toplu destek ölçümü (AMS), kırmızı kutu destek miktarlarının hesaplanmasında kullanılan formüldür. AMS, hem ürün bazlı hem ürün bazlı olmayan kalemlerde hesaplanmaktadır.

Ürün bazlı toplu destek ölçümü hesaplamaları, destek sağlanan her temel tarım ürünü için ayrı ayrı yapılır. Ürün bazlı olmayan toplu destek ölçümünde ise temel tarım ürünlerinin fiyat ve üretim miktarını etkileyen ancak belirli bir ürün için değil, genel anlamda tarımsal ürünler için verilen kırmızı kutu destekler hesaplanır. Ülkemizde verilen gübre ve mazot destekleri ürün bazlı olmayan AMS hesaplamaları kapsamında düşünülebilir. Çünkü bu destekler tek bir ürün üreticilerine verilmemekte, genel anlamda tarımsal üretim yapan çiftçilere sağlanmaktadır.

AMS hesaplamalarında, bahse konu kalem kapsamında devletin bütçe giderlerinin yanında vazgeçilen gelirlerinin de hesaplanması gerekmektedir. Örneğin, buğday üretimi yapan çiftçiye özellikle bir vergi indirimi yapılıyorsa, burada devletin bir vazgeçilen geliri vardır. Bu miktar buğdayın toplu destek ölçümü kapsamında hesaplamalara dâhil edilmelidir.

Aynı zamanda, üreticilerin ödedikleri belirli tarımsal vergiler ve komisyonların toplam hesaptan düşülmesi gerekmektedir. Örneğin, bir ülkede ticari amaçlı arpa üreticiliği yapılması ilave vergiye tabiyse, bu vergi miktarları, arpanın AMS hesaplamasından düşülmelidir.

(iii) *De minimis* kavramı:

Latince'de önemsiz/teferruat anlamına gelen *de minimis*, AMS hesaplamalarında istisna oluşturan bir kavramdır. İç desteklerde *de minimis*, Tarım Anlaşması ile meblağın azlığı sebebiyle önemsiz/AMS hesaplamasına katılması gerekmeyen desteklere işaret etmektedir.

Tarım Anlaşması'na göre, üreticilere ürün bazında sağlanan kırmızı kutu destekler, o ürünün üretim değerinin GÜ'ler için %5'ini, GYÜ'ler için %10'unu aşmıyorsa *de*

minimis'tir (önemsizdir) ve bu destek miktarlarında indirim taahhüdünde bulunmaya gerek yoktur.

De minimis istisnası ürün bazlı olmayan kırmızı kutu destekler için de geçerlidir. Bu çerçevede GYÜ'ler, toplam tarımsal üretim değerlerinin %10'u veya altında ürün bazlı olmayan destek verdiklerinde bu destek miktarları AMS hesaplamalarına yansımayacaktır. Bu oran GÜ'ler için %5'tir.

Ayrıca bir ülke bir kalemden *de minimis* oranından fazla destek vermişse, verilen destek miktarının tamamı AMS hesaplamalarına dâhil edilecektir. Yani hesaplama katılacak olan *de minimis*'i aşan kısım değildir. Örneğin; *de minimis* taahhüdü %10 olan bir ülkede domatesin üretim değerinin 10 Milyon Birim olduğu varsayıldığında, *de minimis* kapsamında verilebilecek destek 1 Milyon Birimdir. 1 Milyon Birim ve altındaki tüm desteklemeler bildirimde "0" Birim olarak işlenecektir. Domatese yıl içerisinde 1.2 Milyon Birim destek verilmesi durumunda bu ülke, verilen desteği 0.2 Milyon Birim değil, 1.2 Milyon Birim olarak bildirecektir.

(iv) Pazar Fiyat Desteği:

Kırmızı kutu kapsamındaki prim ödemeleri ve fark ödemeleri AMS hesaplamasına katılırken, her bir ürün kaleminde yapılan bütçe giderleri dikkate alınmaktadır.

Diğer taraftan, pazar fiyat desteği Tarım Anlaşması'nda özel düzenlemelere tabidir (DTÖ Tarım Anlaşması, Ek 3, Paragraf 8).

Pazar fiyat desteği (MPS), bir üründe devlet alımları yapılması durumunda meydana gelmektedir ve MPS'nin hesaplanmasındaki amaç, yapılan alımın piyasayı ne kadar etkilediğini/bozduğunu hesaplamaktır.

Bu kapsamda, 1986 – 1988 dönemi ürün fiyatları referans alınmış ve idari fiyatlar ile bu dış referans fiyatları karşılaştırılarak pazar fiyat desteğinin hesaplanması öngörülmüştür. Buna göre MPS'nin formülü "(İdari Fiyat – Referans Fiyat) X Miktar" haline gelmektedir.

Ancak uygulamada, üye devletler arasında idari fiyat ile referans fiyat arasındaki farkın hangi miktar ile çarpılacağı konusunda tam bir fikir birliği sağlanamamıştır. Bazı

devletler, yapılan alımların o ürünün piyasasının tamamını etkilediğini belirterek, üretim miktarının tamamının dikkate alınmasını savunmaktadır. Bazı devletler ise sadece kamu alımına konu olan miktarın alınması gerektiğini savunmaktadır.

Tarım Anlaşması'nda MPS hesaplamasına dâhil edilecek ürün miktarı “ehil üretim” olarak belirtilmiştir. Fakat ehil üretimden kasıt; desteklenen üretimin miktarı mı yoksa destek almaya hak kazanabilecek üretimin miktarı (toplam üretim miktarı) mıdır?

1999 yılında ABD, Kore'nin sığır eti için pazar fiyat desteğini yanlış hesapladığı iddiasıyla Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'na başvurmuştur. Bu kapsamda kurulan Panel, Kore'nin ehil üretim olarak gerçek kamu alım miktarını kullanmasını Tarım Anlaşması'na aykırı bulmuştur. Temyiz Organı da Panel'in bu yöndeki görüşünü paylaşmış, ancak Panel'in Kore'nin taahhütlerini aştığı yönündeki görüşüne, veri eksikliği sebebiyle katılmamıştır.

Gerçekten de, bir ürünün bir ülkedeki üretim miktarının tamamının hesaplara dâhil edilmesi, destek miktarlarının çok yüksek görünmesine, belki de o kalemde yapılan bütçe harcamasından daha yüksek görünmesine sebep olabilecektir. Brink, Uruguay Turu'nda, özellikle AB tarafından sıkça ve yüksek miktarlarda kullanılan idari fiyat uygulamasının azaltılması için üye devletlerin böyle bir yol izlemiş olabileceklerine işaret etmektedir (Brink, 2014:59).

Yapılan desteklemenin MPS kapsamında yüksek görünmesinin bir diğer sebebi de baz alınan dönemde (1986 – 1988) tarımsal üretim fiyatlarının güncel fiyatlara göre çok düşük olmasıdır. Örneğin Türkiye için buğdayın dış referans fiyatı 136.67 Amerikan Doları/Ton olarak belirlenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'na göre ise Türkiye'de 2014 yılı buğday fiyatları 337.517 Amerikan Doları/Ton olarak hesaplanmaktadır³ (TÜİK, 2015a). Bu örnekte buğdayın piyasa fiyatının dış referans fiyatından neredeyse iki buçuk kat fazla olduğu görülmektedir. Yani belirlenen dış referans fiyatlar, güncel piyasa fiyatlarını yansıtmamaktadır.

³ Dolar kuru 1.7925 olarak alınmıştır.

(v) Toplam Toplu Destek Ölçümü (Toplam AMS):

Toplam Toplu Destek Ölçümü (Toplam AMS), tüm kalemler için ayrı ayrı yapılan AMS hesaplamalarının toplanması sonucunda bulunmaktadır. Yani Toplam AMS, bir bütçe yılı içinde kırmızı kutu kapsamında yapılan ve *de minimis*'in üzerinde kalan harcamaların tamamına işaret etmektedir. Bu hesaplama ürüne bazlı olmayan kırmızı kutu destekler de dahildir.

Taahhütte bulunan her ülkenin taahhüt listesinde, toplam toplu destek ölçümü limitleri belirtilmiştir. Bu limitlere, baz dönem alınarak belirlenen indirimlerin gerçekleştirilmesi ile ulaşılmaktadır.

Toplam AMS hesaplaması, ülkelere *de minimis* dışında politika alanı tanımakta ve aynı zamanda bu politika alanının limitlerini belirlemektedir. Ülkeler, ihtiyaçlarına göre Toplam AMS miktarlarını istedikleri ürün grupları için kullanarak bu kalemlerde *de minimis*'in üzerinde destek verebilmektedir.

(vi) Türkiye'nin Kırmızı Kutu Taahhütleri Açısından Durumu:

Türkiye, baz yıllarda verilen tarımsal destekleri üretim değerinin %10'unun altında kaldığı gerekçesi ile indirim taahhüdünde bulunmamıştır. Diğer bir deyişle, ülkemizin toplam toplu destek ölçümü taahhüdü bulunmamaktadır. Bu sebeple Türkiye'nin kırmızı kutu desteklerini *de minimis* seviyesinde tutması gerekmektedir. Bu da ülkemizin ürün bazında vereceği desteklerde, o ürünün üretim değerinin %10'unu aşmamayı taahhüt ettiği anlamına gelmektedir. Ülkemizin ürüne bazlı olmayan kırmızı kutu destekleri ise toplam tarımsal üretim değerinin %10'u dikkate alınarak hesaplanacaktır.

Bu çerçevede, ülkemiz toplam AMS taahhüdü olan ülkelere göre dezavantajlı durumdadır. Çünkü bu ülkeler, *de minimis* seviyelerinin üzerinde destek verebilirken, ülkemiz bu politika alanından yararlanamamaktadır.

e) Bildirim Yükümlülükleri:

Tarım Anlaşması gereğince üye devletlerin iç desteklerini düzenli olarak DTÖ Tarım Komitesi Sekreteryası'na bildirmesi gerekmektedir (DTÖ Tarım Anlaşması, Bölüm

XI, Madde 18). Gelişmiş Ülkelerin ve GYÜ'lerin bildirimlerini her yıl yapması, En Az Gelişmiş Ülkelerin (EAGÜ'lerin) ise iki yılda bir yapması gerekmektedir.

Üye devletler uygulamada iç destek bildirimlerini birkaç yılda bir toplu halde yapabilmektedir.

Ülkemiz ise en son iç destek bildirimlerini 2002 yılında G/AG/N/TUR/14 simgeli belge ile yapmıştır. Ülkemizin 1995 – 2001 yıllarındaki bildirimleri incelendiğinde, yeşil ve mavi kutu destek vermediği görülmektedir. Ayrıca ülkemiz 1995 – 2001 yıllarında DTÖ'ye buğday, arpa, darı, çeltik, yulaf ve tütüne pazar fiyat desteği verdiğini, bu ürün kalemlerinde verilen desteğin ise *de minimis* olduğunu bildirmiştir.

II. BÖLÜM:

TÜRKİYE'DE TARIMSAL DESTEKLEMELER ve DTÖ

A- Türkiye'de Tarımsal Desteklemelerin Geçmişi:

Türkiye'de tarım, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana Gayrı Safi Milli Hâsıla (GSMH)'daki ağırlığını yavaş yavaş kaybetse de istihdamdaki payı ve gıda güvenliğindeki yeri bakımından önemini korumaktadır.

Bu çerçevede, tarımsal desteklemelerin geçmişi de Osmanlı İmparatorluğu'na kadar uzanmaktadır. Prof. Dr. Fahri Yavuz (2005:46), Osmanlı Dönemi'nde çiftçilerin ne ekecekleri konusunda serbest bırakıldığını fakat korunması gereken ürüne yüksek fiyat verildiğini, tarımsal üreticilerin korunmasından ziyade, tüketicilerin gıda ihtiyacını düşük fiyatlarla karşılamasını garanti etmenin amaçlandığını ifade etmektedir.

1- 1930'lar

1930'lu yıllarda, 1929 Buhranı'nın etkisiyle düşen tarımsal ürün fiyatlarından çiftçileri korumak için buğdayda destekleme alımlarına başlanmıştır (2 Ağustos 1932 tarihli ve 13204 sayılı Hükümetçe Ziraat Bankasına Mubayaa Ettirilecek Buğday Hakkında Kararname, Resmi Gazete No: 2164). Böylece Türkiye'de ilk kez pazar fiyat desteği Ziraat Bankası alımları ile sağlanmıştır. Daha sonra bu görev 1938 yılında kurulan Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO)'ne verilmiştir. Yine TMO'ya 1939'da arpa ve yulaf; 1940'ta çavdar; 1941'de mısır ve pirinç; 1943'te nohut, akdarı, fasulye, mercimek, bakla ve börülce; 1947'de ise susam alımı görevi verilmiştir (TMO, ty.). Bu çerçevede bahse konu ürünler için ekim döneminin başında o yıl için geçerli olan alım fiyatları belirlenmiş, fiyatlar piyasa koşullarına göre yıl içerisinde değiştirilmemiştir (Yılmaz, 2013:198).

2- 1940'lar

1940'lar, 2. Dünya Savaşı'nın (1939 – 1945) Türk tarım sektörünü kötü etkilediği bir döneme işaret etmektedir. Savaştan etkilenen diğer tüm ülkeler gibi Türkiye'de de kaynaklar giderek azalmış ve kıtlık baş göstermiştir. Savaş koşullarında tarımsal üretim azalmış, fiyatlar artmış ve gıda maddeleri karaborsaya düşmüştür. 1940 yılında çıkarılan Milli Koruma Kanunu ile devletin ürünlere el koyması yasallaştırılmıştır. 1942 yılında ise kıtlık ve karaborsa sorunlarını çözmek için “yüzde 25 kararı” çıkarılmıştır (Oktar ve Varlı, 2010:3). Buna göre devlet, çiftçinin ürününün büyük kısmını kendisi satın alırken bir kısmını da üreticinin serbestçe satmasına izin vermiştir.

Tarım sektörüne yeniden canlılık kazandırılması ise dış kaynaklarla mümkün olmuştur. 1947 yılında ABD, savaştan çıkan Avrupa devletlerinin ekonomilerini yeniden kalkındırarak Sovyetler Birliği'nin etkisine girmelerini engellemek için bu ülkelere ekonomik yardımlarda bulunmaya karar vermiştir. Marshall Yardımları olarak anılan bu hibeler ve ödünçlerden Türkiye de yararlanmıştır. Barış Ertem (2009:397), ABD'nin isteği üzerine Marshall yardımlarının %60'ının tarım alanında kullanıldığını, bu yardımlar sayesinde 1950'lerde Türkiye'nin önde gelen buğday üreticilerinden biri haline geldiğini belirtmektedir. Suat Oktar ve Arzu Varlı ise (2010:9), 2. Dünya Savaş sonrasında gelişmiş ülkelerin sanayide ilerlemeleri, gelişme yolundaki ülkelerin ise tarıma ağırlık vermeleri yönünde bir işbölümü anlayışı olduğuna, Türkiye'nin de uluslararası ortama uygun olarak tarıma yöneldiğine, aldığı dış fonları 1950'lerin ortalarına kadar bu yönde kullandığına dikkat çekmektedir.

3- 1950'ler

Türk tarımında makineleşmeye ve modernizasyona hız verilmesi 1950'li yıllarda olmuştur. Türkiye'de “traktör devrimi” bu yıllarda Marshall Yardımları ile gerçekleşmiştir. Bu dönemde makineleşme ile birlikte çoğu traktör satın almak için kullanılan tarım kredileri artırılmış ve kredi alınması kolaylaştırılmıştır. Aynı zamanda ürünlere verilen destekler artarak devam etmiştir. Bu çerçevede üretim miktarları ve ihracat da artış göstermiştir.

4- 1960'lar ve 1970'ler

60'lı ve 70'li yıllarda ise ithal ikameci sanayileşmeye ağırlık verildiği ve kalkınma planlarının yön verdiği bir ekonomik modele geçildiği görülmektedir. Bu kapsamda hazırlanan 5 Yıllık Kalkınma Planlarında tarımsal desteklemelerin yeri şöyledir:

a) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (DPT, 1963):

- 1950'li yıllarda tarıma sağlanan yüksek miktarda destekler enflasyona sebep olmuştur.
- Tarımsal üretim, sanayinin ihtiyaç duyduğu hammadde için önemlidir.
- Temel tarım ürünlerinde, son ürün yerine girdi desteklerine ağırlık verilecektir.
- Entansif üretime geçilecektir.
- Tarımsal eğitim, sulama, traktör ve donatım ile hayvancılığa yatırım yapılacaktır.

b) İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (DPT, 1968):

- Ekonominin tarımsal bir karakterden sanayinin hakim olduğu bir yapıya geçirilmesi hedeflenmektedir.
- Tarımsal fiyat ve üretimde istikrarsızlık vardır. Bu durum, destekleme alımları ile dengelenmeye çalışılmaktadır.
- Üretimin desteklenmesi ihracat imkânlarına göre olacaktır.
- Tarımda teşkilatlanma (kooperatifler) desteklenecektir.
- Tarım kredileri modern girdilere yöneltilecektir.

c) Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (DPT, 1973):

- Çiftçinin yaşam düzeyinin yükseltilmesi, iç talebin karşılanması, beslenme düzeyinin geliştirilmesi, ihracat potansiyelinden yararlanılması ve teknolojinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.
- Girdi finansmanı için tarım kredilerine ve kredi kooperatiflerine ağırlık verilecektir.
- Desteklenen ve üretim fazlası olan ürünler yerine alternatif ürünler desteklenecektir.
- Desteklenen ürünlerde belirli bir kalitenin korunması şartı aranacaktır.

- Toprak ve Tarım Reformu yapılacaktır. Reform kapsamında kamulaştırma, tapu ve kadastro, toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi, mera iyileştirilmesi, tarımsal yerleşim, yol, su, elektrik, tarımsal yayım, kooperatiflere yıllık işletme donatım ve tesis için kredilere yatırım yapılacaktır.

d) Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (DPT, 1979):

- Tarım ürünlerine talebin iç üretimle karşılanması amaçlanmaktadır.
- Su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi ile makine-ekipmana yatırım yapılacaktır.
- Hayvancılıkta, hayvan sayısının artırılmasından çok, hayvan başına verimin artırılmasına ile melezleme ve kültür ırklarına dönüştürülme temel ilke olacaktır.
- Dar ve orta gelirli üreticileri kayıran bir destekleme politikası izlenecektir.
- Fiyat ve müdahale alımlarının yanı sıra, tarımsal eğitim, tarımsal örgütlenme ve teknolojik gelişme olanaklarının artırılması ucuz ve yeterli girdi ile düşük faizli kredi sağlanması gibi fiyat dışı destekleme araçlarına da ağırlık verilecektir.
- Kooperatifleşme, tarımda gelişimin temel aracı olacaktır.

Birinci, İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları'na bakıldığında, 1960 ve 1970'li yıllarda tarımın sanayi ile olan ilişkisinin ve tarımın ihracattaki yerinin giderek daha fazla vurgulandığı ve tarımsal desteklemelerin ülkede enflasyonist etki yapmasından endişe edildiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde bir yandan üretimin artırılmasına yönelik fiyat destek politikalarına devam edilirken, diğer yandan girdi destekleri ön plana çıkarılmış ve altyapı yatırımlarına ağırlık verilmiştir. Tarımda kaliteli ürün anlayışının öne çıkması ve üretim fazlası olan ürünler için alternatif ürün desteklemesi yine bu yıllarda olmuştur.

Diğer taraftan Zekai Özdemir (2011:273-276), planlı dönem olarak adlandırdığı 1960 ve 1970'lerde desteklenen ürün sayısının artırdığını ve bu sayının 30'a ulaştığını, yine bu dönemde verilen destekler sayesinde gübre kullanımının hızla yaygınlaştığını yazmaktadır.

5- 1980'ler

1980'li yıllara gelindiğinde ise tarımsal desteklemelerin arka plana atıldığı, devletin korumacı politikalarından vazgeçmeye başladığı ve sektörün büyük oranda serbest piyasa dinamiklerine bırakıldığı görülmektedir.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise özetle şu hususlara değinilmiştir (DPT, 1984):

- İhracata dönük tarımsal ürünlerin desteklenmesinde, dış rekabet imkânları göz önünde tutularak kaliteli ve standart ürün lehine daha etkin bir fiyat farklılaştırma politikası izlenecektir.
- Tarım ürün sigortası kurulması için çalışmalar yapılacaktır.
- Destekleme alımları sebebiyle enflasyonist baskı yaratılmamalıdır.
- Ürün destek fiyatlarının daha iyi belirlenmesi için tarım istatistikleri geliştirilecektir.
- Dış teknolojiye açık tohumculuk endüstrisinin kurulması, nadas alanlarının daraltılması ile ikinci ürün programlarının uygulanması önemlidir.
- Yatırımlar çoğunlukla altyapıya aktarılacaktır.
- Seracılık desteklenecektir.
- Zirai mücadele için teknik yardım yapılacaktır.

24 Ocak Kararları (1980) ile ithal ikameci politikalardan vazgeçilmiş, ithalat serbestleştirilmiş ve Türkiye'nin liberal ekonomiye sahip bir ülke olarak uluslararası ekonomilere entegrasyonu hedeflenmiştir. Tarımda ise destek uygulanacak ürünlerin kısıtlanacağı, taban fiyatların sınırlanacağı açıklanmıştır (Öztürk, Naz ve İçöz, 2008:17). Ayrıca İstikrar Tedbirleri kapsamında girdi destekleri kaldırılmış, destekleme fiyatları düşürülmüş, tarım kredilerinin kullanım koşulları zorlaştırılmış ve piyasa düzenleyici kamu kurumlarının etkinliği azaltılmıştır (Narin, 2011:5).

B- DTÖ Tarım Anlaşması ve Türkiye’de Tarımsal Desteklemeler:

DTÖ Tarım Anlaşması’nın Türkiye’deki tarımsal desteklemelere etkisinin anlaşılması için 1980’li yıllardaki tarımsal desteklemelerin gözden geçirilmesi önemlidir. Çünkü Uruguay Turu’nda tarım ile ilgili müzakerelerin yürütüldüğü ortam, 1980’li yılların tarımsal destekleme anlayışını yansıtmıştır.

1980’li yıllar Türkiye için ticarete serbestleşme yılları olmuştur. 1960’lı ve 1970’li yılların ithal ikameci politikalarından vazgeçilmesi ve Merkez Bankası kontrollü dalgalı kura geçilmesi hem tarımsal ürün fiyatlarını hem de tarımsal destekleme politikalarını etkilemiştir.

Yani 1980’li yıllar, tarım sektöründe de liberalleşmenin öngörüldüğü ve desteklemelerin arka plana atıldığı bir dönem olmuştur. DTÖ Uruguay Turu’na bu vizyonla katılım sağlanmıştır.

Daha önce de bahsedildiği gibi, Tarım Anlaşması iç destekler sütununa dair ülke taahhütleri 1986 – 1988 dönemi baz alınarak belirlenmiştir. Bu zaman aralığında ülkemizin kırmızı kutu kapsamındaki tarımsal desteklemelerinin az olması, gelecek için de bağlayıcı olmuştur. Türkiye’nin sınırlamaya tabi (kırmızı kutu) desteklerinde üretim değerinin %10’u (*de minimis*) ile sınırlı olması, tarımda politika üretmek için sahip olduğu manevra alanını kısıtlamaktadır.

Tarımsal ticarete büyük pay sahibi olan AB ve ABD gibi devletlere bakıldığında ise bunların 1980’lerde tarımda korumacı politikalar izlediği ve destekleme seviyelerini yüksek tuttıkları görülmektedir. Hatta AB’deki yüksek destekleme miktarları ticareti saptırması bakımından müzakerelere katılan diğer devletlerin tepkisini çekmiş, bu tepki Tarım Anlaşması’nın desteklemeler konusunda liberal duruşunun dinamiği haline gelmiştir.

Özetle, tarım sektörlerini 1980’li yıllarda yüksek seviyelerde koruyan ülkeler, uzun dönemde Tarım Anlaşması kapsamında avantajlı duruma gelmiştir. Çünkü bu ülkelerin AMS taahhütleri olduğundan, bunlar “*de minimis*” oranlarının üzerinde destek verebildikleri tarım politikaları belirleyebilmektedir. Yine Doha Müzakereleri kapsamında iç destek indirimlerinde yüksek oranlar öngörülse de, ülkemiz gibi verebildiği destek *de minimis* ile sınırlı olan ülkelere göre, AMS taahhüdü olan ülkeler daha iyi konumdadır.

Aslında, küreselleşen bir dünyada tarım sektörünün de liberalleşmesi kaçınılmaz bir sonuç olmuştur. Ancak tarım gibi hem hassas hem de önemli sektörlerin liberalleşmesinin belirli bir olgunlaşma sürecine ihtiyacı vardır.

1- 1990'lı yıllarda Türkiye'nin destekleme politikaları ve DTÖ:

1990'lı yıllara gelindiğinde; desteklenen ürünlerin kapsamının yeniden genişletildiği, girdi desteklerinin artırıldığı, tarım kredilerinin artırıldığı, fiyat desteklerinin yükseltildiği görülmektedir. Aynı şekilde 1993 yılında ürün bazlı prim ödemeleri sistemi başlatılmış, 1998 yılından itibaren ürün kapsamı genişletilerek sürdürülmüştür (Erdal ve Erdal, 2008:44). Gülistan Erdal ve Hilmi Erdal (2008:42), prim ödemelerini ürünün hedef fiyatı ile piyasa fiyatı arasındaki farkın devlet tarafından çiftçiye ödenmesi olarak tanımlamaktadır. Prim ödemelerinin (premium payments) bir diğer ismi de fark ödemeleridir (deficiency payments).

Özetle, 1990'larda devlet tarımsal desteklemelerdeki aktif rolüne geri dönmüştür.

Ancak 1990'lı yılların başında, GATT ve kurulması planlanan Dünya Ticaret Örgütü halen genelde tarım politikaları ve özelde tarımsal desteklemelerde belirleyici unsurlardan biri değildir. Uruguay Turu kapsamındaki tarım müzakerelerinde, ülkemizin alacağı pozisyon kalkınma planları içerisinde yer almamıştır. Örneğin Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda GATT'a ancak sanayi politikalarında ve Avrupa Toplulukları ile ilişkiler ve üyelik süreci kapsamında atıfta bulunulmuştur.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda tarımsal desteklemelere ilişkin hususlar şöyle özetlenebilir (DPT, 1990):

- Kaliteli ve standart ürün lehine dış fiyatlar da göz önünde bulundurularak fiyat farklılaştırılması yapılacaktır.
- Destekleme alımlarının enflasyona sebep olmamasına dikkat edilecektir.
- Girdi, kredi, tarımsal eğitim, tarımsal teşkilatlanma ve teknolojik gelişme gibi fiyat dışı destekleme araçlarına ağırlık verilecektir.
- Sigorta sistemi geliştirilecektir.
- Araştırma, yayım ve eğitim hizmetleri güçlendirilecektir.
- Küçük ve orta ölçekli işletmeler kooperatifler aracılığıyla desteklenecektir.

- İslah çalışmaları ve standardizasyona yönelik faaliyetler sürdürülecektir.

1994 yılında DTÖ'nün kurulması ve Tarım Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile DTÖ taahhütlerinin tarım sektöründeki etkisi resmi belgelerde konunun sıkça yer alması sonucunu doğurmuştur.

Bu kapsamda Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda tarım politikalarının DTÖ Tarım Anlaşması çerçevesinde belirleneceği ifade edilmiştir. Söz konusu kalkınma planında tarımsal desteklemelere ilişkin konular ise özetle şöyledir (DPT, 1996):

- Destekleme fiyatları, dünya fiyatlarının üzerinde seyrettiğinden üretim fazlası oluşmaktadır.
- Destekleme politikaları ile üreticilerin gelir istikrarı sağlanamamaktadır.
- İstatistik eksikliği önemli bir sorun oluşturmaktadır.
- Kamuda yetki dağınıklığı ve koordinasyon eksikliği vardır.
- Üretimin, üretici gelirinin ve ihracatın artışı temel hedeftir. Tarım alanları üst sınırlarına ulaştığından, üretimin artırılması verimlilik artışı ile mümkündür.
- Sulama alanlarının artırılması, kaliteli tohumluk kullanımı, toprak analizi, bilinçli gübre kullanımı, yayım ve araştırma ile çiftçi eğitimine önem verilecektir.
- Tarım politikaları, DTÖ Kurucu Anlaşması'nın tarım ile ilgili hükümlerine uygun olarak belirlenecektir.
- Fiyatlara devlet müdahalesi azaltılacaktır.
- Damızlık hayvan yetiştiriciliği, süt ve besi sığırcılığı geliştirilecektir.
- Yem bitkileri üretimi artırılacak ve yemlerin dünya fiyatlarında üreticiye verilmesine önem verilecektir.
- Hayvancılıkta sermaye şirketlerinin kurulması desteklenecektir.
- Sigorta sistemi geliştirilecektir.
- Merkez Arıcılık Araştırma Enstitüsü kurulacaktır.
- Şeker piyasasının özelleştirilmesinin önü açılacaktır.

Yedinci Kalkınma Planı, DTÖ Tarım Anlaşması taahhütleri açısından incelendiğinde; tarım sektörünün geneline sağlanan yeşil kutu, ülkenin tarımsal kalkınma

hedeflerini gerçekleştirmek için sağlanan kalkınma programları ve üretim veya fiyat ile doğrudan bağlantılı olan kırmızı kutu desteklerin verilmesinin amaçlandığı görülmektedir.

Bu çerçevede DTÖ Tarım Komitesi'ne ülkemiz tarafından yapılan iç destek bildirimlerinde kırmızı kutu destekler listelenmiştir. 1995 yılında Türkiye, kırmızı kutu kapsamında buğday, arpa, çavdar ve darıya pazar fiyat desteği vermiştir (Türkiye,1996).

Ancak 1995 yılı için yeşil kutu ve kalkınma programları kapsamında destek bildirilmemiştir. Aslında, 30 Ocak 1995 tarihli ve 946422 sayılı *Ziraî Mücadele İlaçları ile Hayvan Sağlığında Kullanılan İlaçlar için Çiftçilere Ziraat Bankasınca Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair 87/11706 Sayılı Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Karar*, bir yeşil kutu desteğine işaret etmektedir.

Bildirimdeki bu eksikliğin, Tarım Anlaşması'nın ve bildirim sorumluluklarının henüz iyi anlaşılmamış olması ve sadece indirim taahhüdü olan desteklere odaklanıldığı şekilde bir yorumla doldurulması mümkündür. DTÖ'ye üye devletlerin Türkiye'nin bildirimine itiraz etmemesi ise diğer ülkelerin de aynı durumda olduğu yorumu ile açıklanabilir. DTÖ'nün kuruluşunun ilk yıllarındaki bu aksaklıklar doğal karşılanabilir.

Ancak günümüzde, ülkelerin bildirimlerinin diğer üye devletlerce incelendiği DTÖ Tarım Komitesi, üye devletler tarafından gayet ciddiye alınmaktadır. Üyeler, birbirlerinin kırmızı kutu harcamaları kadar yeşil ve mavi kutu ile kalkınma programları harcamaları ile de ilgilenmektedir. Günümüzün şeffaf dünyasında, ülkeler birbirlerinin uygulamaları hakkında bilgiye kolayca ulaşabilmekte ve bu bilgiyi Tarım Komitesi'ne taşıyabilmektedir.

Diğer taraftan, DTÖ Tarım Anlaşması'nın imzalanmasının hemen ardından destekleme alımı ve prim ödemesi yapılan ürünlerin sayısı azalmış ve desteklenen ürün yelpazesi yıllara göre değişiklik göstermiştir.

1994 yılında tarımsal desteklemelerdeki bu azalmanın iç sebepleri de vardır. Türkiye'de 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz, tarımsal desteklemelere ayrılan bütçeyi de daraltmıştır.

1996 yılında ise pazar fiyat desteği verilen ürünlere yulaf, çeltik ve tütün de eklenmiştir (Türkiye, 1997). Aynı zamanda 1996 yılı için kalkınma programları kapsamında Türkiye; üzüm bağlarının ekimi, hayvancılığın geliştirilmesi, süt üretimi, suni tohumlama, pestisit, gübre ve tohumla destek vermiştir.

1997, 1998 ve 1999 yılları için ise 18 adet tarım ürününün pazar fiyat desteği kapsamında olduğu ancak bunların sadece 8 tanesine destek verildiği bildirilmiştir (Türkiye, 1998-2000). Bu yıllarda kırmızı kutu desteği alan ürünler buğday, arpa, çavdar, darı, yulaf, çeltik, şeker ve tütündür. Bu ürünlere verilen destek, müdahale alımları şeklinde olmuştur. Aynı yıllar için yeşil kutu, mavi kutu ve kalkınma programları kapsamında destek bildirilmemiştir.

2000 ve 2001 yıllarında, diğer yıllardan farklı olarak çeltiğe kırmızı kutu desteği verilmemiştir (Türkiye, 2001). 2000 ve 2001 yılları için olan bildirimde de sadece kırmızı kutu destekleri mevcuttur.

2- 2000’li yıllarda Türkiye’nin tarımsal destekleme politikası ve gecikmiş iç destek bildirimleri:

2000’li yılların başında Türkiye’de uygulanan tarımsal destekleme politikalarında köklü değişiklikler yapılmasına karar verilmiştir. 1990’lı yıllarda giderek artan enflasyon ve dış borç, tarımsal desteklemeleri de içeren kamu harcamalarını disiplin altına almayı gerekli kılmıştır.

Aynı zamanda 2000’li yıllarda; arazi toplulaştırmaya hız verilmesinin yanında iyi tarım, organik tarım gibi kalite ve verimi artırmaya yönelik desteklemeler başlatılmış, kurumsal yapılanmada değişikliklere gidilmiştir (Hatunoğlu ve Eldeniz, 2012:27).

Diğer tarafından AB adaylık süreci ile IMF ve Dünya Bankası ile olan ilişkiler tarımsal destekleme modelinde değişikliğe gidilmesinde önemli dinamikler olmuştur. DTÖ Tarım Anlaşması’nın sağladığı çok taraflı kurallar ise Türkiye’nin bu kuruluşlarla olan tarım boyutundaki ilişkilerinin temelini oluşturmuştur. Çünkü IMF, Dünya Bankası ve AB’nin Türkiye’ye sunduğu tarım reçetesi DTÖ Tarım Anlaşması’nı temel almıştır.

1980’li yıllarda tarımsal ürünlere yüksek seviyelerde destek sağlayan Avrupa Birliği, DTÖ üyeliği ile birlikte Tarım Anlaşması uyarınca ticareti saptırıcı nitelikte kabul edilen desteklerini büyük oranda azaltmak durumunda kalmış ve tarımsal desteklemelerinin çoğunu üründen ve üretimden bağımsız hale getirerek yeşil kutuya taşımış, bunun için Ortak Tarım Politikası’nda gerekli olan reformları gerçekleştirmiştir.

1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde adaylığı resmen açıklanan Türkiye de üye olmadan önce tarım politikalarını AB ile uyumlaştırmak durumundadır. Bu kapsamda 2000'li yıllarda Türkiye tarafından müktesebatın uyumlaştırılması için yoğun çalışmalar yürütülmüştür. 8 Mart 2001 tarihli Konsey Kararı'nda tarım reformunun sürdürülmesi ekonomik kriterler arasında yer almıştır (Avrupa Birliği Konseyi, 2001).

Aynı dönemde Türkiye, 90'lı yıllarda bozulan ve ciddi krizler geçiren ekonomisini düzeltmek ve dış borçlarını finanse edebilmek için IMF'den borç almak durumunda kalmıştır. Bu kapsamda 1999 ve 2002 yıllarında IMF ile Stand-By Anlaşmaları⁴ imzalanmıştır. Bahse konu anlaşmaları imzalamak için Türkiye, IMF'ye çeşitli niyet mektupları göndererek ekonomisini nasıl düzeltereğini ve borcunu nasıl ödeyeceğini açıklamıştır. Niyet mektuplarına tarımsal desteklemeler de konu edilmiştir.

9 Aralık 1999 tarihli niyet mektubunda Türkiye, kemer sıkma politikaları kapsamında tarımı dört önemli alandan biri olarak belirlemiştir. Bu çerçevede Türkiye güncel destekleme politikalarının aşamalı olarak kaldırılacağını, yerine fakir çiftçileri hedef alan bir doğrudan gelir desteği (DGD) sistemi getirileceğini, tarım kredi desteklerini aşamalı olarak kaldırılacağını ve 2000-2001 yıllarında girdi desteklerinin artırılmayacağını bildirmiştir (IMF, 1999).

Bir yıl sonra 18 Aralık 2000 tarihinde iletilen niyet mektubunda ise DGD'de ilerleme kaydedildiği, tarım kredi desteklerinin sonlandırıldığı, şeker ve tütün piyasalarının özelleştirileceği ve bir çiftçi kayıt sistemi kurmak için Dünya Bankası'nın desteğinin beklendiği ifade edilmiştir (IMF, 2000).

2001 yılında yine ülkemiz tarafından iletilen niyet mektubunda ise; soya fasulyesi ve kolza dışında tüm prim ödemelerinin kaldırılacağı, bunun dışında tüm desteklemelerin DGD olarak yapılacağı belirtilmiştir (IMF, 2001).

IMF'ye gönderilen niyet mektupları ile DTÖ'ye yapılan iç destek bildirimleri karşılaştırıldığında Türkiye'nin 2000 ve 2001 yılları için hedeflerini büyük oranda gerçekleştirdiği ve ürün bazlı desteklemelerini istenen seviyelerde tuttuğu görülmektedir. 2000 ve 2001 yılı bildirimlerinde Türkiye'nin verdiği hiçbir kırmızı kutu destek, ilgili ürünün üretim değerinin %10'unu geçmemiş ve girdi desteği sağlanmamıştır. Aynı

⁴ 1999 yılında Türkiye ile IMF arasında 17. Stand-by Anlaşması, 2002 yılında ise 18. Stand-by Anlaşması imzalanmıştır.

zamanda bildirimlerden anlaşıldığı üzere bu dönemde yapılan destek, prim ödemeleri şeklinde olmamıştır. Sadece kamu alımları söz konusudur.

Niyet mektuplarında bahsedilen tarımsal desteklemelerde DGD sistemine geçiş ise Dünya Bankası ile 2000 yılında yapılan anlaşma ile hayata geçirilen Ekonomik Reform Kredisi Projesi kapsamındaki Tarım Reformu Uygulama Projesi (TRUP/ARIP) ile mümkün olmuştur. ARIP projesi 2001 yılında başlamış ve 2009 yılında sonlandırılmıştır.

Dünya Bankası'nın 25 Şubat 2000 tarihli raporuna göre TRUP üç temel tarımsal reformu hedeflemekteydi: ulusal seviyede DGD sisteminin kurulması, fiyat ve kredi desteklerinin kademeli olarak kaldırılması ve tarımda devlet teşekküllerinin çoğunun özelleştirilmesi (WB, 2001).

Bu reformların gerçekleştirilmesi için TRUP kapsamında fon sağlanan 4 alt proje belirlenmiştir. Bu alt projeler şöyledir (WB, 2009):

- 1- Doğrudan Gelir Desteği: Pazar fiyat desteği ve girdi desteklerinin yerini alması planlanmıştır. DGD sisteminin sürdürülebilirliği için Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) kurulmuştur.
- 2- Çiftçi Geçiş Programı: Kapsamı tütün alternatif ürün desteği ve fındık söküm tazminatıdır.
- 3- Tarım Satış Kooperatiflerinin ve Birliklerinin Yeniden Yapılandırılması: Yeniden yapılanma kapsamında bu kuruluşlardaki aşırı istihdama son verilmesi ve çalışanların eğitilmesi için fon sağlanmıştır.
- 4- Proje Destek Hizmetleri: Toplumun destek sisteminin neden değiştirilmesi gerektiği, DGD için nasıl başvuru yapılabileceği gibi konularda bilgilendirilmesi ile tarım reformunun etkilerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi için fon sağlanmıştır.

2005 yılında TRUP'a; Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı, Arazi Topplulaştırma, Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma Programı (ÇATAK) ve Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal Güçlendirilmesi Projesi (IRFO) eklenmiştir.

TRUP DTÖ Tarım Anlaşması iç destek taahhütleri açısından incelendiğinde, Türkiye tarımı için giderek girdi ve prim destekleri gibi indirim taahhüdü olan desteklerden

vazgeçilmesinin ve tarımsal destekleme modelinin indirim taahhüdü olmayan desteklere (yeşil ve mavi kutu ile kalkınma programları) dayandırılmasının planlandığı görülmektedir.

Ancak projenin temelinde yatan DGD sistemi Türkiye’de kalıcı olmamış ve projenin bitimiyle birlikte kaldırılmıştır. Peki, AB ve ABD gibi gelişmiş ülkelerin DTÖ taahhütlerini yerine getirebilmek için başvurdukları DGD neden ülkemizde rağbet görmemiş ve sıkça eleştirilmiştir?

a) DGD Sistemi:

Doğrudan gelir desteği (DGD), üretimden bağımsız bir destekleme biçimidir. Bu kapsamda üreticilere ne kadar mahsul aldıklarına bakılmaksızın arazi genişliklerine bağlı olarak gelir desteği ödenmektedir. Türkiye’de DGD, pazar fiyat desteklerinin azaltılması sürecinde çiftçilerin gelir kaybını karşılamak amacıyla başlatılmış ve TRUP’un en önemli bileşeni olmuştur. DGD, DTÖ Tarım Anlaşması kapsamında bir yeşil kutu destek olduğu için, uluslararası ticareti en az saptıran veya saptırmayan destekleme kalemlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Demirdöğen ve Olhan (2013:45); araziye bağlı verilmesi, üreticiye yetiştireceği ürünleri seçmekte özgürlük sağlaması ve üreticinin gelir dalgalanmasını azaltmayı amaçlaması olmak üzere DGD’nin üç işlevi olduğunu ifade etmektedir.

DGD sistemi; ürün yelpazesinin genişletilmesine, tarım piyasalarında risk algısının değişmesi ile birlikte yatırımların artmasına ve küçük çiftçilerin piyasada daha uzun süre kalmasına neden olabilmektedir. Ancak bu pozitif etkilerin gerçekleşmesi için DGD’nin doğru kişilere ulaştığından, çiftçilerin doğru üretim kararını alabilmek için piyasalardan haberdar olduğundan ve DGD sisteminin nasıl işlediğine yönelik bilgilendirildiğinden emin olmak gerekmektedir.

Diğer taraftan DGD, üreticiye değil, arazinin kendisine sağlandığından hedef kitleye ulaşması zorlaşmaktadır. Aynı zamanda DGD, serbest piyasa koşullarında bireylerin doğru kararları vereceğine yönelik bir görüşe sahip olan liberal ticaretin bir aracı olduğundan, devletin üretim planlaması yapmasını zorlaştırmakta ve bir tür kırsal kalkınma aracı olarak kalabilmektedir.

Çakmak ve Dudu (2011:8), DGD'nin üretim ve destek seviyesi arasındaki bağı ve dolayısıyla üreticilerin tarımsal üretimi artırma eğilimlerini yok ettiği gerekçesiyle eleştirildiğini yazmaktadır.

GTHB Strateji Gelişme Başkanlığı tarafından hazırlanan bir raporda ise "DGD sistemi gelişmiş ülkeler için ticarete rekabet üstünlüğü sağlayıcı bir politika aracı iken; yapısal sorunları bulunan az gelişmiş/gelişmekte olan ülke gruplarında, uygulanan DGD sistemi, tarımsal üretim yapılarında olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir" (Özkan vd., 2007:28) ifadesi yer almaktadır.

Aynı zamanda DGD, küçük çiftçiden çok zengin arazi sahiplerini desteklediği gerekçesiyle uygulandığı süre boyunca sıkça eleştirilmiştir (Keyder ve Yenal: 2011:65).

Bunun yanında; Dünya Bankası, DTÖ ve OECD gibi uluslararası kuruluşların liberalizmi tek mantıklı çözüm olarak ele alması, toplumda ve akademisyenler arasında bu kurumların güvenilirliğine dair şüphe doğmasına ve bunların sunduğu reçetelere bu şüphe ile yaklaşılmasına sebep olmaktadır (Demirdöğen ve Ören, 2012:30).

Diğer taraftan DGD, Türkiye'de ÇKS'nin geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır.

b) Tarım Stratejisi 2006 – 2010:

2006 – 2010 dönemine ait beş yılı içeren Tarım Stratejisi 30 Kasım 2004 tarihli ve 2004/92 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile yayımlanmıştır. Söz konusu belge, tarımsal desteklemelerin çerçevesini anılan dönem için belirlemesi bakımından önem arz etmektedir.

Tarım Stratejisi 2006 – 2010 belgesinde, AB Ortak Tarım ve Balıkçılık Politikalarına Uyum ve DTÖ Tarım Anlaşması'nın esas alınacağı vurgulanmıştır. Belgede; DGD, fark ödemesi, hayvancılık destekleri, ÇATAK Programı Destekleri, telafi edici ödemeler (alternatif ürün desteği), ürün sigortası, kırsal kalkınma ve diğerleri tarımsal desteklemenin temel araçları olarak kabul edilmiştir (Tarım Stratejisi 2006-2010, 2004: 6-7).

Aynı zamanda Strateji Belgesi'ne göre, DGD'ye ayrılan bütçenin azaltılması, fark ödemeleri ve hayvancılık destekleri ve telafi edici ödemelere ayrılan bütçenin ise

artırılması planlanmıştır. Yani 2006 – 2010 yılları arasında iç desteklerde yeşil kutudan kırmızı kutuya bir kayma olması beklenmektedir. Bu kapsamda, belgede belirlenen bütçe payları 1. ve 2. sütunda, bunların DTÖ Tarım Anlaşması bakımından durumları ise 3. Sütunda verilmektedir. Bütçe payı oranları Tarım Stratejisi belgesinden alınmıştır.

Tablo 1: 2006 – 2010 Tarım Strateji Belgesi'ne Göre Destekleme Araçlarının Bütçe Payı ve Bunların Tarım Anlaşması'na Göre İç Destek Kategorileri

(1. Sütun)	(2. Sütun)	(3. Sütun)
Destekleme Aracı	Bütçe Payı (%)	Destek Kategorisi
DGD ödemeleri	45	Yeşil kutu
Fark ödemeleri	13	Kırmızı kutu
Hayvancılık destekleri	12	Kalkınma programları/Kırmızı kutu/Yeşil kutu
Kırsal Kalkınma destekleri	10	Yeşil kutu
Telafi edici ödemeler	5	Mavi kutu
Ürün sigortası ödemeleri	5	Yeşil kutu
ÇATAK Programı	5	Yeşil kutu
Diğer destekler (girdi destekleri vb.)	5	Girdi destekleri kırmızı kutuda

Kaynak: Tarım Stratejisi 2006 – 2010, 2004.

Bir destekleme aracının DTÖ Tarım Anlaşması'na göre hangi konumda olduğunu anlayabilmek için ilgili mevzuatın ve uygulamanın incelenmesi gerekmektedir. Örneğin Türkiye'de hayvancılık desteklerine ilişkin Tebliğ'de ete ve süte prim desteği öngörüldüğünde, bu destekleme ürünün miktarı ve fiyatı ile ilişkili olduğu için kırmızı kutu hesaplamalarına katılacaktır. Ancak yine hayvancılık destekleri kapsamında sağlanan suni tohumlama veya alet ve makine desteği kalkınma programları kapsamında değerlendirilecektir.

Bunun yanında, tarım sigortaları ABD'de kırmızı kutu kapsamında değerlendirilebilirken, ülkemizde yeşil kutu kapsamındadır. Bu farklılık, verilen desteklerin içeriklerinin değişik olmasından kaynaklanmaktadır. ABD'de bazı destekler, ürünün fiyatının veya veriminin sigortalanması kapsamında sağlanmakta; ürünün fiyatı düştüğünde hedef fiyatla güncel fiyat arasındaki farktan doğan zarar sigorta kapsamında karşılanmaktadır. Ülkemizde ise tarım sigortaları genel anlamda doğal afetlere karşı desteklendiğinden, yeşil kutu kapsamında değerlendirilmektedir. Yapılan destekler, verime

veya ürün fiyatına göre değil risk bazlı belirlendiğinden, DTÖ Tarım Anlaşması'na göre ticareti saptırmayan veya çok az saptıran bir niteliktedir.

5363 Sayılı Tarım Sigortaları Kanunu 2005 yılında çıkarılmıştır (Resmi Gazete, 2005). Bu kapsamda ilk desteklemelere ise 2006 yılında başlanmıştır. Kanun çerçevesinde; bitkisel ürünler, çiftlik hayvanları, su ürünleri, seralar, tarımsal yapılar ile tarımsal alet ve makinelere tarım sigortası prim desteği sağlanması kararlaştırılmıştır. Yine Kanun kapsamında kurulması öngörülen Tarım Sigortaları Havuzu'nun yönetimi ve desteklerin tek bir kaynaktan dağıtılması için Tarım Sigortaları Merkezi (TARSİM) kurulmuştur.

Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma (ÇATAK) Programı kapsamında ise çiftçilere 3 kategoride destek sağlanmaktadır. 1. kategoride minimum toprak işlemeli tarım uygulamalarına, 2. kategoride toprak ve su yapısının korunması ve erozyonun engellenmesine, 3. kategoride ise çevre dostu tarım teknikleri ve kültürel uygulamalara destek sağlanmaktadır (GTHB 2015a). Desteklemeler alan bazlı olup dekar başına en çok destek 3. kategoride sağlanmaktadır (135 TL/dekar). ÇATAK ödemeleri; üretim miktarından ve ürün fiyatından bağımsız olduğu ve alan bazlı olarak verildiği için yeşil kutu kapsamındadır. İç destek bildirim sorumlulukları açısından ise “çevre programlarına yapılan ödemeler” kapsamında değerlendirilebilecektir.

ÇATAK Programına geçilmesine 2005 yılında karar verilmiş (2005/9230 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı), ilk ödemeler ise 2006 yılında yapılmıştır. TRUP projesinin sonlanmasına kadar ÇATAK'ın finansmanı dış kaynaklar (Dünya Bankası), 2009 yılının ikinci yarısında ise iç kaynaklar olmuştur. DGD'nin aksine, ÇATAK kapsamındaki destekleme ödemeleri günümüzde de devam etmekte olup yapılan desteklemeler yıllar içinde giderek artırılmıştır. 2014 yılında 50.555 çiftçiye toplamda 151.360.989 TL destek sağlanmıştır (GTHB, 2015a).

Ülkemizde girdi destekleri kapsamında ise 2000'li yıllarda kesintili olarak mazot ve gübre destekleri sağlanmıştır. Girdi destekleri, tarımsal ürünün maliyetini aşağı çektiğinden DTÖ Tarım Anlaşması'na göre kırmızı kutu kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak Türkiye'deki mazot ve gübre destekleri üretim miktarı ile bağlantılı olmayıp dekar büyüklüğüne göre verildiğinden “ürün spesifik olmayan kırmızı kutu” harcamaları olarak diğer %10'luk kısımda yer alacak ve bu çerçevede toplam tarımsal üretim değerinin %10'u ile sınırlandırılacaktır.

Diğer taraftan, mazot ve/veya gübre desteğinin sağlanacağı alanın genişliğinin mevzuatla sınırlandırılmış olması (örneğin destek alacak maksimum alanın 500 dekar olarak belirlenmesi), bu desteklemeleri mavi kutu kapsamına mı almaktadır? DTÖ Tarım Anlaşması'nda mavi kutu kapsamında yapılan desteklerin üretimi kısıtlayıcı olması şartı aranmaktadır. Girdi destekleri ile üretimi kısıtlayıcı olma şartı arasındaki bağın zayıf olduğu, desteklemelerin sağlanacağı maksimum alanın belirlenmesinin ardındaki amacın geniş topraklara sahip olanların alacağı desteği sınırlandırarak küçük ve orta ölçekli çiftçilerin desteklenmesi olduğu düşünülmektedir.

Aynı zamanda, kalkınma programları kapsamında DTÖ Tarım Anlaşması Gelişme Yolundaki Ülkelerin düşük gelirli ve kaynak sıkıntısı çeken çiftçilere girdi desteği sağlamasına müsaade etmektedir. Ancak Anlaşma'daki bu istisnadan yararlanabilmek için, düşük gelirli ve kaynak sıkıntısı çeken çiftçi tanımının mevzuatla yapılmış olması gerekmektedir.

Bütün bunlar değerlendirildiğinde ve girdi desteklerinin toplam tarımsal üretim değerinin %10'unun çok altında olacağı düşünüldüğünde, girdi destekleri için en uygun kategorinin ürün bazlı olmayan kırmızı kutu destekleri olduğu değerlendirilmektedir.

Tarım Stratejisi 2006 – 2010 belgesinde belirtilen diğer destekler kapsamında girdi destekleri dışında; 2000'li yıllarda toprak analizi, organik tarım, iyi tarım, sertifikalı tohum ve fidan, AR-GE, Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (ÇMVA) ile Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Destekleri sağlanmıştır.

Toprak analizi, organik tarım ve iyi tarım uygulamaları kapsamında, 2009 yılından bu yana destek sağlanmaktadır. İlgili mevzuat ilk kez 2008 yılında “Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları ile Toprak Analizi Yaptırılmasına ve Bombus Arısı Kullanımına Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Karar” adı altında 27075 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Desteklemenin amacı ise çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen bir tarımsal üretimin yapılması, doğal kaynakların korunması, tarımda sürdürülebilirlik, izlenebilirlik ve gıda güvenliğinin sağlanması olarak belirlenmiştir (2008/14353 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı). Ödemeler alan bazlı olarak (dekar başına) yapılmaktadır. Bu kalemler için yapılan bütçe harcamaları yeşil kutu kapsamındadır.

2000'li yıllarda ilk sertifikalı tohumluk ve fidan desteğine ilişkin Tebliğ 2005 yılında (Tebliğ No: 2005/20), sertifikalı tohum üretiminin desteklenmesine ilişkin Tebliğ

ise 2008 yılında (Tebliğ no: 2008/13488) çıkarılmıştır. Sertifikalı tohumluk ve fidan kullanımının amacı yüksek kaliteli ürünler elde etmektir. Bu kapsamda yapılan desteklemeler alan bazlı olduğundan, söz konusu ödemeler DTÖ Tarım Anlaşması gereğince kırmızı kutu kapsamına alınmayacaktır.

Yapılan destekleme fiyatlarının ürün grupları arasında değişiklik göstermesi ise Anlaşma için bir gri bölge yaratabilecektir. Ancak söz konusu desteklemelerin üretim miktarı ile ilişkisi olmayıp, geleneksel olarak prim ve fark ödemeleri ile korunan tarım ürünlerinde dekar başına yapılan desteklemeler meyve ve sebzelerdekine oranla çok daha düşük kararlaştırılmıştır. 2005 yılında çıkarılan ve bahse konu edilen Tebliğ'de buğday, arpa, tiritikale, yulaf ve çavdar için dekar başına sertifikalı tohum kullanım desteği 3 YTL olarak; patatese 18 YTL olarak; bağ, üzümü meyveler, çilek ve yarı bodur elma bahçe tesisine sertifikalı fidan kullanım desteği 100 YTL olarak belirlenmiştir.

GTHB tarafından verilen AR-GE desteklerine 2007 yılında (GTHB, 2015b), tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin desteklenmesine ise 2009 yılında (2009/14722 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı) karar verilmiştir. Bu destekler de DTÖ Tarım Anlaşması'nda açıkça belirtilen yeşil kutu kalemlerinde yer alacaktır.

Son olarak ÇMVA'ya katılım için desteklemeler işletme başına 2008 yılında 150 YTL, 2009 yılında 300 YTL olarak belirlenmiştir (2008/14267 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı). ÇMVA'ya katılım destekleri de yeşil kutu kapsamındaki altyapı destekleri kaleminde değerlendirilebilecektir.

c) 5488 Sayılı Tarım Kanunu:

2006 yılında çıkarılan Tarım Kanunu'nda tarımsal desteklemelerde dikkate alınacak ilkelerden biri olarak uluslararası taahhütlerin göz önünde bulundurulacağı ifade edilmektedir. Ülkemizin çok taraflı taahhütleri bu kapsamda DTÖ Tarım Anlaşması ve Anlaşma'nın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen Türkiye taahhüt listeleridir.

Kanun çerçevesinde, destekleme politikalarını belirlemek üzere Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulu (TDYK)'nin kurulması öngörülmüştür. TDYK; Tarım Bakanı/Müsteşarı'nın başkanlığında ilgili Bakanlıkların ve Müsteşarlıkların katılımı ile toplanmakta ve tarımsal desteklemelerin üst politikaları hakkında karar almaktadır.

TDYK'nın kullanabileceği tarımsal destekleme araçları Kanun'da Tarım Stratejisi 2006 – 2010 belgesi ile aynı kalemler olarak sıralanmış, diğer destekleme araçları kapsamında şu kalemler belirtilmiştir:

- Araştırma, geliştirme ve tarımsal yayım desteği
- Pazarlama teşvikleri
- Özel depolama yardımı
- Kalite desteği
- Piyasa düzenlemeleri desteği
- Organik üretim desteği
- İmha desteği
- Ürün işleme desteği
- Gerektiğinde bazı girdi destekleri
- Tarım havzaları destekleri v.b.

Kanunda, desteklemelerde kullanılmak üzere bir Entegre İdare Kontrol Sistemi'nin kurulacağına, bu sistem kurulana kadar ÇKS'nin kullanılacağına değinilmektedir.

Sonuç olarak; Türkiye'de tarımsal desteklemeler 2000'li yılların ilk yarısında uluslararası taahhütler doğrultusunda şekillenmiş, ikinci yarıda ise Tarım Stratejisi 2006 – 2010 ve Tarım Kanunu tarafından belirlenmiştir.

3- 2010 Yılından Günümüze Türkiye'de Tarımsal Desteklemeler ve DTÖ:

2010 – 2014 yılları arasında, Tarım Stratejisi 2006 – 2010 belgesinde ve Tarım Kanunu'nda geçen tarımsal destekleme araçları DGD dışında kullanılmaya devam edilmiştir.

2010 – 2014 yıllarında ürün bazlı verilen desteklemeler ise fark ödemeleri kapsamındaki hububat, kütlü pamuk, yağlık ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola, dane mısır, aspir, zeytinyağı, bakliyat ve yaş çay kalemleri ile hayvancılık destekleri kapsamındaki süt ve et teşvik primleridir. Bu ürünlere fark ödemesi verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu ürünler, destek sağlanan yıllarda, iç destek bildirimleri kapsamında kırmızı kutu harcamaları olarak değerlendirilebilecektir.

Bu çerçevede, DTÖ taahhütleri bakımından, bu ürün kalemlerine yapılan desteklemelerin ilgili ürünün üretim değerinin %10'unu aşmaması gerekmektedir. Yani verilebilecek destek miktarı üretim değeri ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Bu durum, üretimi tüketimini karşılamayan bazı ürünler için uygulanabilecek destekleme politikalarını kısıtlamaktadır.

Örneğin aşağıdaki tablo, soya fasulyesinin Türkiye’de üretimi, tüketimi, ithalatı ve ihracatı hakkında TÜİK’ten derlenen verileri aktarmaktadır:

Tablo 2: Soya Fasulyesinin Türkiye’de Üretim, Tüketim, İthalat ve İhracat Miktarları.

Yıl	Üretim (ton)	Tüketim (ton)	İthalat (ton)	İhracat (ton)
2010	86.540	922.133	1.368.446	26.525
2011	102.260	1.217.494	1.810.219	27.281
2012	122.114	841.916	1.263.699	79.700
2013	180.000	1.164.281	1.653.418	27.180

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Bitkisel Üretim İstatistikleri ve Bitkisel Ürün Denge Tabloları (TÜİK, 2015b).

TÜİK’ten alınan veriler incelendiğinde, 2010 – 2013 yılları arasında Türkiye’de soya fasulyesi üretiminin tüketimin çok altında olduğu, bu açığın da ithalat yapılarak karşılandığı anlaşılmaktadır.

Aynı zamanda, DGD sisteminin uygulandığı dönemde Türkiye’deki bitkisel ürünlerin büyük bölümünde üretim azalmıştır (Narin, 2011:14). Buğday, arpa, kütlü pamuk ve soya fasulyesi 2002 – 2009 döneminde üretimi azalan ürünler arasındadır. Yine bazı ürünlere dair istatistiki bilgi aşağıda verilmektedir:

Tablo 3: 2002 – 2014 Döneminde Bazı Ürünlerin Üretim Miktarları

	Üretim Miktarları (Ton)					
	Buğday	Arpa	Kütlü Pamuk	Soya Fasulyesi	Ayçiçeği	Çeltik
2002	19.500.000	8.300.000	2.541.832	75.000	850.000	360.000
2009	20.600.000	7.300.000	1.725.000	38.442	1.057.125	750.000
2010	19.674.000	7.250.000	2.150.000	86.540	1.320.000	860.000
2011	21.800.000	7.600.000	2.580.000	102.260	1.335.000	900.000
2012	20.100.000	7.100.000	2.320.000	122.114	1.370.000	880.000
2013	22.050.000	7.900.000	2.250.000	180.000	1.523.000	900.000
2014	19.000.000	6.300.000	2.350.000	150.000	1.637.900	830.000

Kaynak: TÜİK, 2015.

DGD sistemi sektörde girdi maliyetlerinin düşürülememesi, düşük verim ve gelir düzeyinin düşüklüğü gibi sorunlara çözüm olamadığından temel destekleme araçlarından biri olarak fark ödemeleri (prim destekleri) yeniden gündeme gelmiştir (Teoman ve Çağatay, 2008:88). Fark ödemeleri, kilogram başına belirlenen hedef fiyat ile ürünün piyasa fiyatı arasındaki farkın çiftçilere devlet tarafından destek olarak ödenmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Böylece ürün fiyatları düşük tutularak tüketici refahı korunmakta, aynı zamanda çiftçilerin gelir seviyesi yükseltilmektedir.

Müdahale (destekleme) alımlarından farklı olarak fark ödemeleri sisteminde, devlet için bir stok maliyeti de bulunmamaktadır (Teoman ve Çağatay, 2008:89). Ayrıca yapılan bir çalışmada, pamuk için fark ödemelerinin müdahale alımlarına göre üretimi daha fazla artırabileceği ortaya koyulmuştur (Uzmay, 2009:58).

Ancak fark ödemeleri ve prim desteklerinin temel çıkmazı, DTÖ açısından bu tür desteklemelerin ticareti saptırıcı nitelikte olması sebebiyle kırmızı kutuda yer alması ve belirli limitlere tabi olmasıdır. Müdahale alımları ile birlikte fark ödemeleri, ürün bazlı verilen kırmızı kutu destekler kapsamında olduğundan, Türkiye için o ürünün üretim değerinin %10'undan fazla olmamalıdır.

Türkiye'de uygulanan fark ödemelerinin temel amacı ise arz açığı olan ürün yetiştiricilerini desteklemektir (Prof. Dr. Yavuz, 2005:62). Ülkemizde tarımsal üretimin

artırılarak kendi kendine yeterliliğin sağlanması ve piyasadaki belirsizliklerin üzerinden gelinmesinin önündeki en büyük engellerden birisi girdi maliyetlerinin giderek artmasıdır. Aynı zamanda, özellikle yağlı tohumlarda büyük oranda dışa bağımlılık söz konusudur.

2010 yılından itibaren Türkiye tarımsal destekleme politikalarındaki en önemli değişim ise “Tarım Havzaları” modeline geçişin kararlaştırılmasıdır.

a) Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli:

Türkiye’de tarım havzalarının belirlenmesine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı 23 Temmuz 2009 tarihinde yayımlanmıştır (2009/15173 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı). Buna göre 30 tane tarım havzası belirlenmiştir. Bu kapsamda, desteklenecek ürünlerin yelpazesi 2010 yılından itibaren tarım havzalarına göre değişiklik göstermeye başlamıştır. Örneğin kanola 2010 yılında; GAP Havzası’nda desteklenirken, Zap Havzası’nda desteklenmemiştir (2010/159 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı).

Tarım havzalarına dayandırılan bir destekleme modeli, planlı üretime ve doğru arazilerde doğru ürünlerin yetiştirilmesi ile verimin artırılmasına yardımcı olabilecektir. Fakat bu modelde de yapılan desteklemeler fark ödemesi şeklinde, kilogram üzerinden verilmektedir, yani üretim miktarına bağlıdır. Bu kapsamda tarım havzaları modelinde kırmızı kutu destekler devam edecektir.

b) Stratejik Plan 2013 – 2017:

Tarım alanında 2013 – 2017 dönemine ilişkin stratejik plan, 2013 yılında GTHB tarafından hazırlanmıştır. Bahse konu planda tarımsal desteklemelere ilişkin hususlar özetle şöyledir (Stratejik Plan 2013 – 2017, 2013:1-132):

- Tarım Parsel Bilgi Sistemi Kurulacak ve ÇKS ile entegre edilecektir. Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sistemi’nin etkinliği artırılabacaktır.
- Ürünlerin en uygun havzalarda üretilmelerini teşvik edecek destekleme politikası uygulanacaktır.
- Etkin ve rasyonel bir destekleme politikası ile ürünlerin en uygun tarım havzasında üretimi teşvik edilecektir

- Kırsal alanda eğitim-yayım, örgütlenme ve uygun destekleme yöntemleriyle yerel kaynaklar harekete geçirilecektir.
- Modern sulama sistemleri desteklenmeye devam edilecektir.
- Tarım ürünlerinin işlenmesi, depolanması, paketlenmesi gibi ürünlerin katma değerinin yükseltilmesine yönelik yatırımlara destek verilecektir.
- AR-GE çalışmaları desteklenecektir.

Stratejik Plan 2013 – 2017 incelendiğinde, yakın gelecekte havza bazlı destekleme modelinin geliştirilerek kullanılmaya devam edileceği, genelde tarım sektörüne sağlanan altyapı, araştırma hizmetleri gibi yeşil kutu desteklere de önem verileceği anlaşılmaktadır.

Ayrıca Stratejik Plan'a uygun olarak çıkarılan "2015 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar" gereğince destek verilecek kalemler şöyledir (2015/7495 Sayılı Karar):

- Mazot ve gübre desteği
- Fark ödemeleri
- Patates siğili hastalığı görülen yerlerde alternatif ürün desteği
- Yaş çay üreticilerine yapılacak prim ödemeleri
- Hayvancılık destekleri
- Sertifikalı tohum, fidan ve fide destekleri
- Çiftçi Muhasebe Veri Ağı Sistemi katılım desteği
- Organik tarım ve iyi tarım desteği
- Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri desteği
- Biyolojik ve biyoteknik mücadele desteği
- AR-GE destekleri

2015 yılı ürünleri için yapılacak desteklemelerde, DTÖ Tarım Anlaşması bakımından önem arz eden konu, desteklenen ürünlerin sayısının çokluğu değildir. Önemli olan tek tek ürün kalemlerinde verilen desteğin üretim değerinin %10'unu aşmamasıdır.

c) Hayvancılık Destekleri:

Ülkemizde hayvancılık destekleri her yıl çıkarılan Tebliğler ile düzenlenmektedir. Hayvancılık desteklerinin amacı 2015/17 Sayılı Tebliğ'de şöyle özetlenmektedir (Tebliğ No: 2015/17):

- Ülkemiz hayvancılığının geliştirilmesi,
- Sağlıklı üretimin artırılması ve sürdürülebilirliğin sağlanması,
- Yerli hayvan genetik kaynaklarının yerinde korunması ve geliştirilmesi,
- Kayıt sistemlerinin güncel tutulması,
- Hayvancılık politikalarının etkinliğinin artırılması,
- Hayvan hastalıklarıyla mücadele.

Tarım Anlaşması kapsamında hayvancılık desteklerini tek bir kategoriye sığdırmak mümkün değildir. Örneğin; ülkemiz hayvancılığının geliştirilmesi amacıyla sağlanan ve ürün bazlı olmayan hayvancılık destekleri Tarım Anlaşması'ndaki Kalkınma Programları kapsamında "Tarım için genelde sağlanan yatırım teşvikleri" olarak değerlendirilebilecektir. Hayvan hastalıklarıyla mücadele amacıyla verilen aşı desteği ise yeşil kutudaki "Zararlı ve hastalık kontrolü" kalemine işaret etmektedir.

Hayvancılık desteklemelerinde bazı kalemleri mavi kutu olarak değerlendirmek de mümkündür. Örneğin hastalıktan ari işletme desteği kapsamında üreticilere 500 sığıra kadar tam ödeme yapılırken, 501 baş ve üzerine %50 ödeme yapılmaktadır (Tebliğ No: 2015/17). Bu kapsamdaki desteklemeler mavi kutudaki "Sabit sayıda baş üzerinden yapılan canlı hayvan ödemeleri" olarak da değerlendirilebilecektir.

Mevcut Tarım Anlaşması uyarınca yeşil kutu, mavi kutu ve kalkınma programları kapsamında değerlendirilen desteklemeler için bütçe limitinin olmaması hayvancılık desteklemeleri için de geçerlidir.

Çiftçiler tarafından piyasaya sürülen ürünler açısından ise miktar üzerinden yapılan desteklemeler kırmızı kutu kapsamındadır. Bu çerçevede kilogram/litre başına yapılan et ve süt destekleri kırmızı kutu olarak bildirilmelidir. Tarım Anlaşması taahhütlerimiz açısından, bir yılda et ve süte sağlanan desteğin söz konusu ürünlerin üretim değerlerinin %10'unu (de minimis) aşmaması gerekmektedir.

III. BÖLÜM:

DOHA KALKINMA TURU TARIM MÜZAKERELERİ ve TÜRKİYE

A- Doha Kalkınma Turu:

Doha Kalkınma Turu (DDA), DTÖ müzakere turlarının en günceli olup 2001 yılında başlatılmıştır. Ancak 14 yıldır tamamlanamamış olan bu Tur'un kısa ve orta vadede başarı ile sonlandırılması beklenmemektedir. DDA, 8 yılda tamamlanan Uruguay Turu'nu da geçerek GATT/DTÖ tarihinin en uzun süren turu olmuştur.

DDA'nın tamamlanmasında yaşanan sorunların; üye sayısının giderek artması ile ortak anlayış oluşturmanın zorlaşması, bazı üye devletlerin tarımda daha ileri liberalizasyona sıcak bakmaması, Hindistan ve Brezilya gibi bazı ülkelerin Tur'un kalkınma boyutuna vurgu yaparak yeni anlaşmalarda GYÜ'lere daha avantajlı bir pozisyon talep etmesi ile AB ve ABD gibi GÜ'lerin buna karşı çıkması, DTÖ'nün tek taahhüt ilkesini benimsemesi gibi sebepleri vardır. Tek taahhüt ilkesi, her konuda anlaşmaya varılana kadar hiçbir konuda anlaşmaya varılmadığı anlamına gelmektedir. Aynı zamanda Baldwin (2006:2), üye devletler arasındaki güç dengesinin değişmiş olmasına, Serbest Ticaret Anlaşmaları'nın artmasına, ticaretin serbestleştirilmesinde karşılıklılık yerine adaletin ön plana çıkmasına dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan, DDA süreci çok taraflı ticaretin geleceğini belirleyeceğinden üye devletler, müzakere pozisyonlarını belirlemeye ve çeşitli sektörlerini olası yeni DTÖ Anlaşmaları'na hazırlamaya büyük önem atfetmektedir.

Tarım sektörü de DDA kapsamındadır. 1994 yılında yürürlüğe giren DTÖ Tarım Anlaşması'nın 20. Maddesi, Anlaşma'nın uygulama döneminin bitiminden bir yıl önce tarımın serbestleştirilmesi üzerine müzakerelerin devam ettirilmesini gerekli kılmaktadır.

Madde 20 aynı zamanda, yapılacak müzakerelerde; uygulama döneminde kazanılacak deneyimler ile indirim taahhütlerinin dünya tarım ticaretine etkilerinin, ticaret dışı endişelerin, GYÜ'lere özel ve lehte muamelenin ve piyasa merkezli bir tarım ticareti sistemi hedefinin dikkate alınmasını gerekli kılmıştır (DTÖ Tarım Anlaşması Madde 20).

Bu çerçevede, DTÖ'ye üye olan ülkeler sıradaki müzakere turunu başlatabilmek için 1996 yılından itibaren kısa sürede yeniden Bakanlar Konferansları'na odaklanmaya başlamışlardır.

1- Singapur ve Cenevre Bakanlar Konferansları:

Tarım müzakerelerinin başlamasından önce, 1996 yılında gerçekleştirilen Singapur Bakanlar Konferansı'nda DTÖ müzakerelerinin temelini oluşturabilmek için bir "Analiz ve Bilgi Paylaşımı" süreci başlatılmasına karar verilmiştir (Singapur Bakanlar Deklarasyonu, 1996, Paragraf 19). Ardından 1998 yılında Cenevre'de gerçekleştirilen Bakanlar Konferansı'nda AB tarafı yeni bir müzakere turunun başlatılması için çalışmalarda bulunmuş ancak yapılan DTÖ karşıtı protestoların da etkisiyle sonuç alınamamıştır (Wilkinson, Hannah ve Scott, 2014:1035).

2- Seattle Bakanlar Konferansı:

DTÖ Tarım Anlaşması'nın uygulama dönemi 6 yıl olarak belirlendiğinden, tarımda müzakerelere 1999 yılında başlanmıştır. Ancak söz konusu yılda düzenlenen Seattle Bakanlar Konferansı, kamuoyunda yükselen küreselleşme karşıtlığı ve protestoların da etkisiyle yeni DTÖ müzakere turunu başlatmakta başarısızlığa uğramıştır (Anania vd, 2005:540).

3- Doha Bakanlar Konferansı

Doha Kalkınma Turu, 2001 yılında düzenlenen Doha Bakanlar Konferansı'nda başlatılmıştır. 11 Eylül saldırılarının yarattığı siyasi ortam, üye devletlerin uzlaşmalarına yardımcı olmuştur (Wilkinson, Hannah ve Scott, 2014:1035). Konferans sonunda ortaya çıkan Doha Bakanlar Deklarasyonu'nda tarım konusu, tek taahhüt ilkesinin bir parçası

haline gelmiştir. Yani ticareti serbestleştirmek yönündeki DTÖ müzakereleri bir paket program olarak kabul edilmekte olup tarım konusu da paketin bir parçasıdır.

Doha Bakanlar Deklarasyonu'nda tarımsal desteklemelere ilişkin şu hususlar öne çıkmaktadır (Doha Bakanlar Deklarasyonu, 2001):

- GYÜ'lerin ihtiyaçları ve çıkarları, Çalışma Programı'nın merkezinde yer alacaktır.
- Bretton Woods kurumları ile küresel politikalar belirleme konusunda beraber çalışılmaya devam edilecektir.
- İç desteklerde müzakerelerin amacı, ticareti bozan desteklerde somut indirimler yapılmasıdır.
- Özel ve lehte muamele, GYÜ'lerin gıda güvenliği ve kırsal kalkınma ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri şekilde, tarım konusunda da müzakerelerin ayrılmaz bir parçası olacaktır.
- Üye devletlerin ticaret dışı endişeleri, müzakerelerde göz önünde bulundurulacaktır.
- Ülkelerin gelecekteki DTÖ taahhütlerini içerecek olan modaliteler, 31 Mart 2003 tarihine kadar hazırlanacaktır.
- Bu Deklarasyon'un kapsadığı konularda müzakereler, 1 Ocak 2005 tarihine kadar tamamlanacaktır.

Doha Bakanlar Deklarasyonu'nda geçen "modaliteler", üye devletlerin iç destek indirimi, vergi indirimi gibi yeni taahhütlerini hesaplamak için kullanılacak formüllere işaret etmektedir.

4- Cancun Bakanlar Konferansı:

Doha Kalkınma Turu kapsamında Tarım Anlaşması 1994'ün pazara giriş, ihracat rekabeti ve iç destekleri içeren üç sütunlu yapısı korunmuş ve Tarım Müzakereleri bu sütunlar üzerinden sürdürülmeye devam etmiştir.

Ancak, Doha Bakanlar Deklarasyonu'nda öngörülen son tarihlere uyum sağlamak mümkün olmamış; modaliteler 2003 Mart'ına kadar hazırlanamamış, aynı yıl düzenlenen Cancun Bakanlar Konferansı bu açıdan başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Hatta 2008 yılına kadar bir modalite metni üzerinde üye devletler anlaşma sağlayamamıştır. Deklarasyon'da 2005 yılında tamamlanması öngörülen müzakereler halen sürdürülmektedir. Cancun Bakanlar Konferansı, Gelişmiş Ülkeler ile GYÜ'ler arasındaki fikir ayrılıklarının belirginleşmesi açısından (İmir, 2008:140) geleceğin sinyallerini vermiştir

Cancun Bakanlar Konferansı'nın bir özelliği de G-33 grubunun ortaya çıkması ve müzakerelerde ağırlığını göstermeye başlamış olmasıdır (Anania vd., 2005:541). G-33, AB ve ABD'nin Cancun öncesinde modaliteler hakkındaki önerilerine tepki olarak ortaya çıkmış ve bir karşı öneri oluşturmuştur. G-33, gelişmiş ülkelerin GYÜ'lere göre daha ileri liberalizasyonu taahhüt etmeleri ve GYÜ'lerin geniş bir özel ve lehte muamele anlayışından yararlanması gerektiğini savunmaktadır.

Yine Cancun öncesinde, 4 En Az Gelişmiş Batı Afrika Ülkesi (Benin, Burkino Faso, Çad ve Mali) yapılacak müzakerelerde pamuğa sağlanan iç desteklerin ve uygulanan tarifelerin azaltılmasına özel önem atfedilmesini talep etmiştir. Bu grup Pamuk-4 (Cotton-4) olarak adlandırılmıştır.

Modalitelerin nasıl bir şekil alacağı konusunda 1 Ağustos 2004 tarihinde çıkarılan Genel Konsey Kararı ile üye devletler fikir birliğine varabilmiştir. Hazırlanan belge "Çerçeve" ve "Temmuz Paketi" isimleri ile anılmaya başlanmış ve müzakere edilecek modalitelerin ana hatları böylece 2004 yılında belirlenmiştir.

Temmuz Paketi'nde iç destek düzenlemeleri hakkındaki modalitelerin özetle şu çerçevede belirlenmesine karar verilmiştir (Doha Çalışma Programı, 1 Ağustos 2004 tarihli Genel Konsey Kararı):

- Tarım, GYÜ'lerin ekonomik kalkınmalarında kritik öneme sahip olduğundan, bu ülkelerin kalkınma, yoksulluğun azaltılması ve gıda güvenliği hedeflerini destekleyen politikalarını sürdürebilmeleri gerekmektedir.
- Ticaret dışı endişeler göz önünde bulundurulacaktır.
- 3 sütunda yapılacak reformlar, hakkaniyetli olmalıdır.

- Pamuk konusunda, ticaret ve kalkınma arasında uyum sağlanmaya çalışılacaktır.
- Özel ve lehte muamele, iç destekler sütununun ayrılmaz bir parçasıdır. Bu kapsamda GYÜ'lere daha uzun uygulama süreleri ve daha kısıtlı destek miktarı kesintisi sağlanacaktır. GYÜ'ler iç destekler sütunundaki kalkınma programlarından yararlanmaya devam edecektir.
- Tüm üyeler, ticareti bozucu toplam desteklerinde indirimde gidecektir. Bunun yanında Toplam AMS limitlerinde, mavi kutuda ve *de minimis* oranında indirimde gidilecektir. Yapılacak indirimlerde bant formülü (tiered formula) kullanılacaktır.
- Yeşil kutu kriterleri, bunların ticareti saptırmamasını teminen gözden geçirilecek ve bunlara açıklık getirilecektir.

5- Hong Kong Bakanlar Konferansı:

Temmuz Paketi, iç destekler bakımından, 2005 yılında yapılan Hong Kong Bakanlar Konferansı'nın sonunda yayımlanan Bakanlar Deklarasyonu ile biraz daha ayrıntılı hale getirilmiş, ancak tarımsal desteklemelerde yapılacak indirimlerin oranlarında bir fikir birliğine varılamamıştır.

Hong Kong Bakanlar Deklarasyonu'nda, iç destek indirimleri için destek seviyelerine göre 3 bant belirleneceği, ticareti bozucu destekleri (kırmızı ve mavi kutu) en fazla olan Gelişmiş Ülkeler'in ilk bantta yer alacağı ve bunların daha yüksek oranlarda indirimde gideceği, en alt bantta ise ticareti bozucu destekleri en az olan Gelişmiş Ülkeler ile GYÜ'lerin bulunacağı kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda, Bağlı AMS taahhüdü olmayan GYÜ'lerin (Türkiye bu gruptadır), *de minimis* oranlarında ve ticareti bozucu toplam desteklerinde indirimde gitmemesi kararlaştırılmıştır. (Hong Kong Bakanlar Deklarasyonu, 2005:1)

Ayrıca Deklarasyon'da pamuk konusuna “istekle, özellikle ve süratle” değinileceği ifade edilmiştir (Hong Kong Bakanlar Deklarasyonu, 2005:3)

6- Cenevre Bakanlar Konferansları:

Hong Kong'un ardından 7. ve 8. Bakanlar Konferansları Cenevre'de gerçekleştirilmiş, ancak herhangi bir Bakanlar Deklarasyonu'na yol açacak karar alınamamıştır. Ancak üye devletler, taslak modalitelere ilişkin müzakerelerini Doha Deklarasyonu ile kurulan Ticaret Müzakereleri Komitesi kapsamında Tarım Komitesi Özel Oturumları ve Pamuk Alt Komitesi'nde görüşmeye devam etmiştir.

Taslak metne son hali Temmuz 2008 tarihinde verildiğinden, bu metin "Temmuz 2008 Paketi" olarak da anılmaktadır. Temmuz 2008 Paketi 6 Aralık 2008 tarihinde TN/AG/W/Rev.4 simgeli belge ile yayımlanmış olup iç desteklerde yapılması öngörülen reformların ayrıntılarını da içermektedir. Rev.4 belgesi, günümüzde DTÖ tarım müzakerelerinin teknik ve politik temelini oluşturmaktadır. Taslak metnin üzerinde tam bir uzlaşa sağlanamamışsa da, metin tarımın gelecekte çok taraflı olarak serbestleştirilmesinin sinyallerini vermektedir.

Aynı zamanda üye devletler, proaktif davranmak için tarım politikalarını Rev.4'e uygun hale getirme çalışmalarına başlamıştır. Böylece, DTÖ Anlaşmaları yenilendiğinde eski sistemden yeni sisteme sert bir geçiş yapılmasının engellenmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda Gelişmiş Ülkeler'in önemli bir kısmı hâlihazırda Son Bağlı Toplam AMS taahhütlerinin daha altında kırmızı kutu destek vermekte ve Tarım Anlaşması taahhütleri ile Rev.4 limitleri arasında bir tarımsal destekleme politikası benimsemektedir.

7- Bali Bakanlar Konferansı:

9. Bakanlar Konferansı 3 – 7 Aralık 2013 tarihlerinde Bali'de gerçekleştirilmiştir. Bali Bakanlar Konferansı, müzakerelere hız kazandırması ve bazı konularda anlaşmaya varılması ile DTÖ'nün kuruluşundan beri ilk defa yeni bir çok taraflı anlaşma konusunda uzlaşılması bakımından önemlidir.

Bali Bakanlar Konferansı, ikili ve bölgesel mega ticaret anlaşmalarının revaçta olduğu ve çok taraflı ticaret sisteminin popülerliğini kaybetmeye başladığı, diğer taraftan özellikle gelişme yolundaki ülkelerin yükselen gıda fiyatları ve arz açığı sebebiyle gıda güvenliği endişelerinin arttığı bir döneme denk gelmiştir (Wilkinson, Hannah, Scott, 2014:1033).

Diğer taraftan, “Bali Paketi” kapsamında alınan kararların Doha Kalkınma Gündemi’nin sadece küçük bir parçası olması, bazı yazarlarca DTÖ’nün başarısızlığı olarak değerlendirilmektedir (Aran, 2013:1). Üye devletler Bali’de, tek taahhüt ilkesi yerine “erken hasat” yaklaşımını (Aran, 2013:2) tercih ederek uzlaşma sağlanabilecek konulara odaklanmıştır. Ne var ki, Bali Bakanlar Konferansı’nda alınan kararlar, üyeler için bağlayıcılık taşıdığı ve yeni hak ve yükümlülükler doğurduğu için önem arz etmektedir.

Bali Bakanlar Deklarasyonu kapsamında üye devletler 10 yeni karar üzerinde anlaşmıştır. Bu kararların ikisi direkt olarak iç desteklerle, biri ise pamuk ile ilgilidir. İç desteklerle ilgili; yeşil kutuya ilişkin “Genel Hizmetler” kararı (WT/MIN(13)/37) ve “Gıda Güvenliği Amaçlı Kamu Stokları” kararı (WT/MIN(13)/38) alınmıştır.

a) Genel Hizmetler Kararı:

Karar çerçevesinde, toprak reformu ve kırsal geçim güvenliği ile ilgili şu konularda yapılan desteklemeler yeşil kutunun genel hizmetler kalemine eklenmiştir:

- Arazi rehabilitasyonu,
- Toprak koruma ve kaynak yönetimi,
- Kuraklık yönetimi ve sel kontrolü,
- Kırsal istihdam programları,
- Mülkiyet hakkı tesisi,
- Çiftçi yerleşim programları.

Yeşil kutuda yapılan bu değişikliğin amacı Karar’da, kırsal kalkınma ve yoksullukla mücadele olarak belirlenmiştir.

DTÖ Tarım Anlaşması, yeşil kutu kapsamında verilebilecek münhasır bir liste düzenlemediğinden, yapılan eklemeler Anlaşma’da değişiklik gerektirecek bir durum yaratmamakta, sadece GYÜ’lerin tarımda kalkınma konusundaki endişelerini yansıtmaktadır.

Yapılan eklemeler, Anlaşma kapsamında, Karar öncesinde de üretime, ürüne veya fiyata bağlı olmadığından zaten yeşil kutu kapsamındadır. Tarım Müzakereleri kapsamında yeşil kutunun da gözden geçirilmesi kararlaştırıldığından, bu desteklerin Bakanlar seviyesinde bir kararla listeye eklenmesi, GYÜ'lerin hassasiyetlerini göstermesi bakımından ilginçtir.

b) Gıda Güvenliği Amaçlı Kamu Stokları (GGAKS)'na İlişkin Karar:

2008 yılı ve devamında tarımsal ürün piyasalarında yaşanan kriz ile birlikte ürün fiyatlarının artışı, özellikle çeşitli ürünlerde ithalata bağımlı olan ülkeleri zor durumda bıraktığından, bu ülkelerin bazıları ürün piyasalarını stabilize edebilmek için serbest piyasa koşullarına kendilerini teslim etmek yerine ürün stoğu yapma yöntemini tercih etmiştir. Yapılan bu stoklar, DTÖ Tarım Anlaşması kapsamında indirim taahhüdü olan ürün bazlı destekleme limitlerini (kırmızı kutu taahhütlerini) zorladığından sorun çıkarma potansiyeli yaratmıştır.

DTÖ'ye üye devletler, Bali Bakanlar Kararı gereğince Gıda Güvenliği Amaçlı Kamu Stokları kapsamında yapılan alımlardan doğan kırmızı kutu limit aşımını geçici bir süreliğine DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'na götürmemeye karar vermiştir. Ayrıca konuya kalıcı çözüm bulunması amacıyla bir "geçici mekanizma" kurulması ve konunun bu kapsamda müzakere edilmesi kararlaştırılmıştır.

Karar sadece temel gıda ürünlerinin stoğu için geçerlidir. Ancak Karar'da temel gıda ürünlerinin neler olduğu konusuna kesinlik kazandırılmamıştır. Yalpaze her ülke için değişiklik gösterebileceğinden, tanım üye devletlerin kendilerine bırakılmıştır.

Anlaşma'da hâlihazırda, gıda güvenliği amaçlı kamu stokları yeşil kutu olarak değerlendirilmektedir. Ancak devletlerin bu kapsamda yaptıkları alımları daha sonra piyasaya idari fiyatlar üzerinden satmaları durumunda, kırmızı kutu kapsamında bildirilmesi gerekmektedir. Getirilen yeni düzenleme, bunların kırmızı kutuda bildirilmesi zorunluluğunu kaldırması bakımından önemlidir. Çünkü kırmızı kutu fiyat desteği hesaplamaları, çok düşük olan referans dönem fiyatlarla uygulanan idari fiyatlar arasındaki farkın alınması ile hesaplandığından, destek limitlerinin büyük kısmını kapsayabilmektedir.

Karar'da, bu destekten yararlanacak ülkelerin çeşitli kriterleri yerine getirmeleri kararlaştırılmıştır. Öncelikle üye devletlerin GGAKS sebebiyle Tarım Komitesi'ne AMS limitlerini aşma durumları olduğunu veya olabileceğini bildirmesi, bunun yanında GGAKS programları ile ilgili talep edilen ek bilgileri (ürün, yapılan alım miktarı, alım fiyatı v.b.) yıllık bildirimlerle temin etmesi gerekmektedir. Aynı zamanda Karar'dan yararlanacak ülkelerin iç destek bildirim taahhütlerini tam olarak yerine getirmiş olması gerekmektedir.

Ülkemizde güncel olarak gıda güvenliği amaçlı kamu stoğu yapılmamakla birlikte, gelecekte mevzuatla belirlenecek koşullar altında böyle alımların yapılması mümkün olacaktır. Ancak Türkiye'nin bu Karar'dan yararlanmasının önündeki önemli engel, 2002 yılından itibaren iç destek bildirimlerinin yapılmamış olmasıdır.

Diğer taraftan, Türkiye'nin iç destek limitlerini zorlayabilecek ürünler yağlı tohumlar olarak görülmekte olup (Aran, 2013:4); yağlı tohumlara sağlanan kırmızı kutu desteklerin bir kısmının GGAKS Kararı gereğince yeşil kutuya kaydırılması, bu ürünlerin temel gıda ürünü olarak tanımlanmasını ve DTÖ Tarım Komitesi kapsamında savunulmasını gerektirebilecektir.

Sonuç olarak, gelecekte kırmızı kutu desteklerin bir kısmının gıda güvenliği sebebiyle yeşil kutuya kaydırılabilmesinin yolunu açtığından GGAKS kararı, Türkiye açısından olumlu karşılanmaktadır.

c) Pamuk Kararı:

Pamuk konusu İleri Tarım Müzakereleri'nde, konunun ihracat rekabeti, pazara giriş ve iç destekler boyutları ile olmak üzere Tarım Anlaşması'nın üç sütunu kapsamında ele alınmaktadır. Pamuk-4 ülkeleri, pamuğa GÜ'ler tarafından sağlanan ihracat sübvansiyonlarının ve iç desteklerin (yani ticareti saptırıcı politikaların) ekonomilerine ciddi zararlar verdiğini belirterek müzakere sürecinde desteklemelerin azaltılmasına özel önem atfedilmesini talep etmiştir. Pamuk İnisyatifi'nin kurulmasına 2003 yılında Cancun Bakanlar Konferansı öncesinde karar verilmiştir. Pamuk İnisyatifi, bahsi geçen 4 ülkenin pamuk konusundaki önerilerini içermiştir. Buna göre bu ülkeler, pamuğa sağlanan desteklerin kaldırılmasını, bu gerçekleşene kadar da EAGÜ'lerdeki pamuk üreticilerine diğer ülkeler tarafından telafi ödemesi yapılmasını talep etmiştir (Pamuk İnisyatifi, 2003).

Pamuk konusu müzakereler kapsamında Pamuk Alt Komitesi'nde 2004 yılından beri görüşülmektedir.

Pamuk konusunda ihracat sübvansiyonlarının tamamen kaldırılması, Gelişmiş Ülkelerin En Az Gelişmiş Ülkelere gümrüksüz ve kotasız pazara giriş sağlaması ve iç desteklerde diğer ürünlere nazaran daha yüksek seviyelerde ve daha kısa sürede indirimler yapılması kararı Hong Kong Bakanlar Deklarasyonu'nda yer almıştır (Hong Kong Bakanlar Deklarasyonu, 2005:3). Yani İleri Tarım Müzakereleri ile pamuk piyasalarında diğer ürünlerden daha hızlı ve ileri bir liberalizasyon amaçlanmaktadır.

2013 tarihli Bali Bakanlar Konferansı'nda ise pamuğun GYÜ'lerin ve EAGÜ'lerin kalkınmasındaki önemine vurgu yapılarak müzakereler kapsamında iki yılda bir toplanacak Tarım Komitesi Pamuk Özel Oturumu'nun düzenlenmesi öngörülmüştür.

Türkiye, pamukta ithalatçı pozisyonda olup bu kapsamda en çok ithalat yapılan ülkeler ABD, Türkmenistan, Çin ve Yunanistan'dır (TÜİK, 2015c). Aynı zamanda ithalatımızda ABD birinci sırada yer alırken bu ülke pamuğa yüksek seviyelerde destek sağlamaktadır.

AB ve ABD gibi Gelişmiş Ülkelerin pamuğa verdikleri ihracat sübvansiyonlarını kaldırması ve iç desteklerini azaltması, dünya piyasalarında pamuk fiyatlarını yükselteceğinden (İmir, 2008:153), ülkemizin pamuk ithalat masrafları artacak ve buna bağlı olarak yerel pamuğa talep artacaktır. Artan fiyatlar, yerli pamuk üretimini de teşvik edeceğinden, Türkiye Pamuk Kararı'na karşı bir tutum sergilememektedir.

Diğer taraftan, Türkiye'de de arz açığı olan kütlü pamuğa kırmızı kutu kapsamında destek sağlanmaktadır. İlk, pamuk konusunda müzakerelerden daha yüksek iç destek indirimi sonucu çıkması, yani pamukta ülkemizin %10 olan *de minimis* dışında da bir taahhüt altına girmesi, hükümetin planlama ve politika alanını daraltacaktır. İkincisi, pamuğa desteklemelerin azaltılması, pamuk üreticilerini ve tekstil sektörünü olumsuz etkileyecektir. Bu kapsamda, Türkiye'nin pamuk konusunda alacağı müzakere pozisyonunun belirlenmesi için olası senaryolar üzerinde düşünülmesi, Türk tarımının ve çiftçisinin yükselecek pamuk fiyatlarından mı yoksa devlet desteklemelerinden mi daha çok yararlanacağına değerlendirilmesi gerekmektedir.

B- Rev.4 Taslak Modalite Belgesi'nde Öngörülen İç Destek Düzenlemeleri:

Kabul edilmesi durumunda, çok taraflı DTÖ Anlaşmaları ile garanti altına alınacak ve üye devletlerin tarımsal destekleme sistemlerine yön verecek olan Taslak Modalite Belgesi'nin ne anlama geldiğinin incelenmesi ve belgeye ilişkin tartışmaların takip edilmesi proaktif bir tarım politikası oluşturabilmek için önem arz etmektedir.

Giderek serbestleşen ve karşılıklı bağımlılık dengelerinin bir parçası olan tarım sektörünün geleceği, uluslararası alanda yaşanan gelişmelerle yakından ilgilidir. Aynı zamanda, ticaret ortaklarımızın ve rakiplerimizin tarımsal desteklemelerinin geleceği de Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda, Taslak Modalite Belgesi'nin yakından bir analizinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Taslak Modalite Belgesi (Rev.4), DTÖ Tarım Anlaşması'na kıyasla çok daha kapsamlı ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Belgede GÜ'ler GYÜ'ler ve EAGÜ'ler ayrımı yapılmakla birlikte, DTÖ'nün kurulduğu 1994 yılından sonra kuruluşa üye olan devletler Yakın Zamanda Katılan Üyeler (RAM) ve Çok Yakın Zamanda Katılan Üyeler (VRAM) olarak kategorilere ayrılmakta ve bu üyeler için çeşitli esneklikler sağlanmaktadır.

Özel ve Lehte Muamele İlkesi kapsamındaki GYÜ'lerin kalkınma hedefleri Rev.4 ile de tanınmaktadır. Yani GÜ'lerin GYÜ'lere göre daha sıkı taahhütlerin altına girmesi ile GYÜ'lere bazı esneklikler sağlanması öngörülmektedir.

Rev.4 belgesinde; iç destekler hususunda ticareti bozucu etkisi olan ve olmayan destekler ayrımı korunmakla birlikte yeşil, mavi ve kırmızı kutu desteklemelerde çeşitli değişiklikler ve yeni düzenlemeler yapılması öngörülmekte, ayrıca ticareti bozucu olduğu kabul edilen desteklerin kümülatif limitini belirlemek için "Ticareti Bozucu Toplam Destek" yani OTDS kavramı getirilmektedir. Belgede mavi kutu desteklerin ticareti bozucu niteliği olduğu kabul edilmekte, yeşil kutu destekler ise ticareti bozucu etkisinin minimal olması ya da olmaması sebebiyle indirim taahhüdünden muaf tutulan tek kutu olarak kalmaktadır.

1- Yeşil Kutu:

Yeşil kutu (indirimden muaf) destekler kapsamında genel hizmetler, gıda güvenliği amaçlı kamu stokları, doğal afet yardımları, yatırım destekleri yolu ile yapılan yapısal uyum yardımları ve bölgesel yardım programları kalemlerinde değişikliğe gidilmesi öngörülmektedir (Taslak Modalite Belgesi, 2008:39-44).

a) Genel Hizmetler:

Arazi rehabilitasyonu, toprak koruma ve kaynak yönetimi, kuraklık yönetimi ve sel kontrolü, kırsal istihdam programları, besinsel gıda güvenliği, mülkiyet hakkı tesisi ve çiftçi yerleşim programları kalemlerinin yeşil kutu altındaki genel hizmetler kapsamına alınması öngörülmüştür.

Rev.4'teki bu düzenleme, pek de değiştirilmeden Bali Bakanlar Deklarasyonu ile karara bağlanmış ve uygulamaya koyulmuştur.

b) Gıda Güvenliği Amaçlı Kamu Stokları (GGAKS):

Gıda güvenliği amaçlı kamu stoğu yapan ülkelerin bu ürünleri düşük gelirli ve kaynak sıkıntısı çeken üreticilerden temin etmesi durumunda, yapılan alımların kırmızı kutudaki Toplu Destek Ölçümü (AMS) kapsamında değerlendirilmemesi öngörülmüştür. Bali Bakanlar Konferansı'nda alınan GGAKS kararında ise biraz daha farklı bir düzenleme söz konusu olup AMS taahhüdünü aşan ülkelerin Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'na götürülmemesi kararlaştırılmıştır. Diğer bir deyişle, Bali'de sağlanan, geçici bir çözümdür.

c) Üretimden bağımsız gelir desteği:

Bu kalemde verilecek desteklerin kriterleri sıkılaştırılmakta, sağlanacak desteklerin belirlenmesinde kullanılan tarih aralığının üreticilerin üretim tercihlerini etkileyecek şekilde ülkeler tarafından değiştirilemeyeceği belirtilmektedir. Aynı zamanda Rev.4'e göre, üretimden bağımsız gelir destekleri iç destek hesaplamaları ve Pazar fiyat desteği hesaplamaları ile ilgili sorumluluklardan kaçmak için kullanılamayacaktır.

Ayrıca, daha önce bu kalemde destek vermemiş ülkeler; gelecekteki üretimi etkilemeyecek şekilde bir baz dönem belirleyecek olup baz dönem geçmiş veriler dikkate alınarak veya alınmayarak belirlenebilecek, ancak değiştirilemeyecektir.

d) Doğal afet yardımları:

Doğal afet yardımlarına, devletlerin ürün sigortasına katkıları da dâhil edilmektedir. Rev.4'e göre GYÜ'ler, doğal afetler söz konusu olduğunda belirlenen baz döneme göre üretimde %30'dan daha az kayıplar için finansal katkı sağlayabilecektir. Yürürlükteki Tarım Anlaşması, üretimde %30'dan daha fazla kayıp olması durumunda devletlerin doğal afetlere doğrudan ödemeler yolu ile destek sağlamasına müsaade etmektedir.

Gelişmiş Ülkeler, ancak üretimin %30'undan fazla bir kaybın sigortalanması durumunda ekin ve üretim sigortasını destekleyebilecektir. GYÜ'ler ise üretimin %30'undan daha azının sigortalanmasına destek sağlayabilecektir.

Zararlıların, hastalıkların, hastalık taşıyan veya yayan organizmaların önlenmesi veya kontrol edilmesi için hayvan veya mahsul itlafında %30 sınırı söz konusu olmayacaktır.

e) Yatırım Destekleri Yolu İle Yapılan Yapısal Uyum Yardımları:

Yürürlükteki DTÖ Tarım Anlaşması gereğince, bu kapsamda yapılacak yardımların geçmişe yönelik bir baz döneme göre belirlenmesi gerekmekte, bu baz dönem sonrasında ürün çeşitlerinin veya üretim miktarının değişmesinin yapılacak desteklemelerde etkisinin olmaması şart koşulmaktadır.

Rev.4'te ise, baz dönemin güncellenebileceği, fakat bu değişimin üreticilerin beklentilerinde bir değişikliğe sebep olmaması ve iç destek ve Pazar fiyat desteği hesaplamaları hakkındaki sorumluluklardan kaçmak için kullanılmaması gerekmektedir. Aynı zamanda üreticiler ile arazi sahipleri arasındaki hak transferlerine dikkat edilecektir.

Daha önce bu kalemde destek vermemiş Üye Devletler, yeni bir baz dönem belirleyebilecektir.

f) Bölgesel Yardım Programları:

DTÖ Tarım Anlaşması gereğince, bu kapsamda yapılacak desteklerin yeşil kutu kapsamında değerlendirilebilmesi için, yardım sağlanacak bölgenin coğrafi bir blok halinde belirlenmesi şartı vardır. Rev.4, bu şartın GYÜ'ler için kaldırılmasını öngörmektedir.

Yapısal uyum yardımlarına benzer şekilde, bölgesel yardım programlarında verilecek desteklemelerde de tarihsel bir baz dönem belirlenecek, daha önce bu desteklemeleri sağlamayan ülkeler yeni bir baz dönem belirleyebilecek, ancak ülkeler yeşil kutu istisnasından yararlanmak için bu tür desteklerini iç destek sorumluluklarından kaçmak için kullanamayacaktır.

Diğer taraftan, yapılacak yardımlar sadece, tarım ile uğraşmaktan doğan ilave maliyetlerin veya gelir kayıplarının desteklenmesi şeklinde olacaktır.

2- Mavi Kutu:

Hâlihazırdaki DTÖ Tarım Anlaşması kapsamında üretimi kısıtlama amaçlı verilen ve indirim taahhütlerinden muaf tutulan mavi kutu desteklere ilişkin taahhütlerin, Rev.4 belgesine göre çeşitli değişikliklere uğraması ve bu tür desteklerin de bazı limitlere tabi olması öngörülmektedir.

Öncelikle, Taslak Modalite Belgesi üye devletlerin, üretim gerektirmeyen fakat ürün bazlı veya alana bağlı olan doğrudan desteklerini mavi kutu kapsamında değerlendirebilmelerinin yolunu açmaktadır (Taslak Modalite Belgesi, 2008:10). Bu tür destekler, DTÖ Tarım Anlaşması'nda belirtilen mavi kutu kriterleri ile uyumlu olduğu sürece (1- sabit alana ve verime yapılan doğrudan ödemeler veya 2- üretim seviyesinin %85 veya daha azı üzerinden yapılan doğrudan ödemeler veya, 3- sabit sayıda baş üzerinden yapılan canlı hayvan ödemeleri) mavi kutu kapsamında değerlendirilecek ve kırmızı kutu hesaplamalarına dâhil edilmeyecektir.

Ancak, üye devletlerden, mavi kutu desteklerini üretimi kısıtlayıcı programlar kapsamında mı yoksa bahsi geçen kriterler ile uyumlu doğrudan ödemeler kapsamında mı vereceklerinin seçilmesi istenmektedir. Üyelerin bu kararları taahhüt haline gelecek olup

diğer tüm üye devletlerin onayı olmadan değiştirilemeyecektir. Aynı ürüne ise iki kategoride birden mavi kutu desteği kesinlikle sağlanamayacaktır.

Örneğin bir ülkede buğday üreticilerine üretimden bağımsız alan bazlı destek verildiğini, amacın ise buğday üretimini azaltmak olmadığını varsayalım. Birinci aşamada, bu tür bir destek ürün bazlı verildiği için yeşil kutu olarak değerlendirilemeyecektir. İkinci aşamada ise, amaç üretimi sınırlamak olmadığından, bu destek kalemi yürürlükteki Tarım Anlaşması gereğince mavi kutu olarak da değerlendirilemeyecek ve kırmızı kutu hesaplamalarına dâhil edilecektir. Fakat Taslak Modalite Belgesi'ndeki düzenleme, bu desteğin sabit ve değişmeyen bir alana veya verime göre yapılması durumunda üye devletlerin söz konusu destek kalemini kırmızı değil mavi kutu kapsamında değerlendirebileceği anlamına gelmektedir.

Diğer taraftan Rev.4, yürürlükteki Tarım Anlaşması'ndan farklı olarak, verilebilecek mavi kutu destek miktarlarına hem ürün bazlı olarak hem de toplam mavi kutu destekler üzerinden sınırlamalar getirmektedir (Taslak Modalite Belgesi, 2008:10-12).

a) Toplam Mavi Kutu Destek Limiti:

Taslak Modalite Belgesi'ne göre Gelişmiş Ülkeler, 1995-2000 dönemi (baz dönem) ortalama tarımsal üretim değerlerinin %2,5'inden fazla mavi kutu desteği veremeyecektir. (Taslak Modalite Belgesi, 2008:10). GYÜ'ler için ise bu oran %5 olacak, aynı zamanda GYÜ'ler baz dönem olarak 1995-2004 yıllarını seçebilecektir. (Taslak Modalite Belgesi, 2008:12). Baz dönem ortalaması, DTÖ Sekretaryası'na yapılan iç destek bildirimleri üzerinden, her üye devlet için ayrı ayrı hesaplanıp üyenin taahhüt listesine parasal değer olarak işlenecektir. Toplam mavi kutu destek limiti, yeni anlaşmanın yürürlüğe koyulduğu tarihten itibaren geçerli olacaktır.

Bir üye devletin mavi kutu destekleri, ticareti saptırıcı desteklerinin (kırmızı ve mavi kutu desteklerinin) %40'ı kadar büyük bir rakama ulaşıyorsa, bu üye devlet %2,5 veya %5 ile sınırlı olmayacak, bunun yerine baz dönem ortalama mavi kutu desteklerinde kırmızı kutu destek indirim taahhüt oranları kadar indirime gidebilecektir. Bu üye devletlere, yeni mavi kutu destek limitlerine uyum sağlayabilmeleri için 2 yıl kadar bir geçiş süreci sağlanabilecektir.

Türkiye, DTÖ'ye 1995-2000 döneminde mavi kutu destek bildirmemiştir. Bu kapsamda, Taslak Modalite Belgesi'ne göre ülkemizin mavi kutu toplam destek taahhüdü 1995-2000 dönemi ortalama tarımsal üretim değerinin %5'i olacaktır.

DTÖ Sekretaryası'nın hazırladığı 25 Ekim 2010 tarihli ve TN/AG/S/21/Rev.5 simgeli belgeye göre ülkemizin 1995-2000 ve 1995 – 2004 dönemlerindeki toplam tarımsal üretim değerleri şöyledir:

Tablo 4: Türkiye'nin 1995-2000 ve 1995 – 2004 Dönemlerindeki Toplam Tarımsal Üretim Değerleri.

Yıl	Toplam Üretim Değeri (Milyon Amerikan Doları)
1995	44.847,300
1996	45.138,700
1997	40.037,100
1998	43.546,900
1999	43.461,600
2000	42.896,200
2001	30.649,300
2002	32.449,500
2003	45.839,200
2004	55.998,000
1995-2000 Ortalaması	43.321,300
1995-2004 Ortalaması	42.486,380
%5	2.166,066

Kaynak: DTÖ Sekretarya Notu, 2010

Buna göre, Türkiye'nin 1995-2000 yılları arasındaki baz dönem ortalama tarımsal üretim değeri 43.321.300.000 Amerikan Doları olarak hesaplandığından; ülkemizin toplam mavi kutu desteklerinin limiti bunun %5'ine tekabül eden 2.166.066.000 Amerikan Doları olacaktır. Bu miktarı aşan toplam mavi kutu destekleri DTÖ taahhütleri ile uyumsuz sayılacaktır.

Ayrıca, ülkemizde 2001 ve 2002 yıllarında üretim değerleri düşük seyir gösterdiğinden, 1994 – 2004 yıllarının ortalaması alınmayacaktır.

b) Ürün bazlı mavi kutu limiti:

Taslak Modalite Belgesi'ne göre, ABD dışında tüm üye devletler için ürün bazlı olarak sağlayabilecekleri en çok mavi kutu destek miktarı, o ürüne baz dönemde sağlanan mavi kutu desteklerin yıllık ortalaması olacaktır (Taslak Modalite Belgesi, 2008:11). Bir üye devlet belirli bir ürüne sağladığı kırmızı kutu destekleri, mavi kutuya kaydırmak

isterse, mavi kutu ürün bazlı destek limitlerini aşabilecek, ancak desteği kırmızı kutudan çıkardığını kanıtlamakla yükümlü olacaktır.

Yine bir üye devlet 1995-2000 baz döneminde bir ürüne hiç mavi kutu destek sağlamamışsa ve aynı ürün için baz dönemde kırmızı kutu desteği söz konusu değilse, bu ürün için mavi kutu desteği çeşitli şartların yerine getirilmesi ile taahhüt listelerine eklenebilecektir.

Bu çerçevede, ülkemizde 1995-2000 döneminde kırmızı kutu destek bildirimleri yapılan buğday, arpa, darı, çeltik, yulaf ve tütünde kırmızı kutudan mavi kutu desteklere geçiş olursa mavi kutu destek taahhütleri aşılabilecek; bunların dışındaki tarımsal ürünlere verilebilecek mavi kutu destekler için ise azami limitler belirlenebilecektir.

3- Kırmızı Kutu:

Mavi kutu desteklerde olduğu gibi kırmızı kutuda da, hem Toplam Toplu Destek Ölçümü'nde (Toplam AMS) hem de ürün bazlı Toplu Destek Ölçümü'nde (ürün bazlı AMS) indirim yapılması öngörülmektedir.

a) Toplam Toplu Destek Ölçümü Limiti

Toplam Toplu Destek Ölçümü'nde (yani toplam kırmızı kutu harcamalarında) yapılacak indirim için bant formülü (tiered formula) kullanılacaktır. Ülkeler yürürlükteki Tarım Anlaşması'na göre belirlenmiş olan kırmızı kutu destek miktarı taahhütlerine göre 3 banda dağıtılacaktır. Destek taahhüdü en yüksek olan devletler ilk bantta yer alırken, en düşük olan devletler 3. bantta olacaktır (Taslak Modalite Belgesi, 2008:6). Buna göre indirim oranlarına dair tablo aşağıdadır:

Tablo 5: Taslak Modalite Belgesi'nde Öngörülen Toplam Toplu Destek Ölçümü İndirimleri.

Bant	Son Bağlı AMS Aralığı	Öngörülen İndirim	Örnek Ülke
1. Bant	Son Bağlı Toplam AMS'i 40 Milyar Amerikan Doları veya daha yüksek olan ülkeler	%70 indirime gidecektir	AB, Japonya
2. Bant	Son Bağlı Toplam AMS'i 40 ile 15 Milyar Amerikan Doları arasında olan ülkeler	%60 indirime gidecektir	ABD
3. Bant	Son Bağlı Toplam AMS'i 15 Milyar Amerikan Doları veya bundan daha az olan ülkeler	%45 indirime gidecektir	Kanada

Kaynak: Taslak Modalite Belgesi, 2008.

Kırmızı kutu desteklerinin tarımsal üretim değerlerine oranı yüksek olan Gelişmiş Ülkeler için ise ilave indirimler öngörülmektedir.

Ayrıca GYÜ'ler yukarıda belirtilen oranların 2/3'ü kadar indirime gidecek olup indirimler daha uzun sürede gerçekleştirilecektir.

Türkiye gibi AMS taahhüdü olmayan GYÜ'lerin ise bu kapsamdaki indirimlerden muaf olması kararlaştırılmıştır.

b) Ürün Bazlı Toplu Destek Ölçümü Limiti:

ABD dışında tüm Gelişmiş Ülkeler için bir ürüne verilebilecek en çok kırmızı kutu destek, 1995-2000 baz döneminde o ürüne sağlanan kırmızı kutu desteklerinin ortalaması olacaktır. ABD ise 1995-2004 yıllarını baz dönem olarak kullanacaktır (Taslak Modalite Belgesi, 2008:7).

GYÜ'lere ise ürün bazlı kırmızı kutu destekleri için 3 seçenek sunulmaktadır:

- 1- Bir ürüne verilebilecek kırmızı kutu destek miktarının limiti, 1995-2000 veya 1995-2004 baz döneminin ortalaması alınarak hesaplanabilir.
- 2- Limit, yukarıda belirtilen baz dönemlerdeki *de minimis* seviyesinin iki katı alınarak hesaplanabilir.

3- Doha Turu'nun sonlanmasının ardından başlayacak uygulama döneminin ilk yılında, üye devletin Bağı Toplam AMS seviyesinin %20'si alınarak hesaplanabilir.

c) *De minimis* oranı için öngörülen indirim:

De minimis oranında GÜ'ler için %50, GYÜ'ler için ise %33,3 indirime gidilmesi öngörülmektedir (Taslak Modalite Belgesi, 2008:9).

AMS taahhüdü olmayan ülkelerin *de minimis* oranlarında indirime gitmeleri ise öngörülmemektedir.

Türkiye, AMS taahhüdü bulunmadığından, bant formülü kapsamına girmeyecek ve bu nedenle *de minimis* oranlarında indirime gitmeyecektir. Bu sebeple, Taslak Modalite Belgesi, ülkemize kırmızı kutu açısından yeni sorumluluklar yüklemeyen, ticaret ortamımız olan birçok ülkenin tarımsal desteklerini azaltmasına sebep olabilecektir.

4- Ticareti Bozucu Toplam Destek:

DTÖ'de ticareti bozucu olduğu kabul edilen tarımsal destekleme kategorileri mavi ve kırmızı kutu desteklemelerdir. Yürürlükteki Tarım Anlaşması kapsamında kırmızı kutu desteklere çeşitli sınırlamalar getirilmiş ancak mavi kutu desteklere üye devletlerin ayırabileceği bütçenin limiti serbest bırakılmıştır. Yani mavi kutu destekler, ticareti saptırıcı özellikleri kabul edilmekle birlikte, bir istisna olarak kabul edilmiştir.

Doha Turu kapsamında hazırlanan Taslak Modalite Belgesi'nde ise mavi kutu desteklere ayrılacak toplam bütçe ile birlikte tek tek ürünlere verilebilecek mavi kutu desteklere sınırlamalar getirilmiş, kırmızı kutu kapsamında sağlanabilecek desteklerin ise azaltılması amaçlanmıştır.

Bu sınırlamaların yanında, DTÖ teknik sözlüğüne Taslak Modalite Belgesi ile "Ticareti Bozucu Toplam Destek" yani kısaca OTDS (Overall Trade Distorting Domestic Support) kavramı eklenmiştir. Burada amaç, ticareti bozucu nitelikte olduğu kabul edilen mavi kutu ve kırmızı kutu desteklerin toplam parasal değerine de bir kısıtlama getirmektir.

Baz dönem üzerinden yapılacak olan OTDS indirimleri, her ülke için ayrı ayrı hesaplanacak ve üye devletler için taahhüt haline gelerek bağlayıcılık kazanacaktır.

a) Baz dönem OTDS:

Taslak Modalite Belgesi'ne göre ülkelerin baz dönem OTDS'leri şöyle hesaplanacaktır (Taslak Modalite Belgesi, 2008:4):

Gelişmiş Ülkeler için:

(a) Ülkenin Toplam AMS taahhüdü;

+

(b) 1995-2000 dönemi tarımsal üretim değeri ortalamasının %10'u;

+

(c) 1995-2000 döneminde en yüksek mavi kutu harcaması veya ortalama tarımsal üretim değerinin %5'i.

=

Baz Dönem OTDS

Gelişme Yolundaki Ülkeler için:

a) Ülkenin Toplam AMS taahhüdü;

+

b) 1995-2000 veya 1995-2004 dönemi ortalama tarımsal üretim değerinin %20'si

+

c) 1995-2000 veya 1995-2004 döneminde en yüksek mavi kutu harcaması veya ortalama tarımsal üretim değerinin %5'i.

=

Baz Dönem OTDS

b) OTDS indirimi:

OTDS parasal değerlerinin hesaplanmasının ardından, baz dönem OTDS üzerinden indirime gidilmesi öngörülmektedir.

Kırmızı kutuda olduğu gibi, OTDS indirimlerinde de üçlü bant formülü kullanılacaktır. Buna göre Gelişmiş Ülkeler için öngörülen indirim oranlarına dair tablo şöyledir:

Tablo 6: Taslak Modalite Belgesi'nde Öngörülen OTDS İndirimleri.

Bant	OTDS Aralığı	Öngörülen İndirim
1. Bant	Baz dönem OTDS'i 60 Milyar Amerikan Doları ve üzerinde olan ülkeler	%80
2. Bant	Baz dönem OTDS'i 10 ile 60 Milyar Amerikan Doları arasında olan ülkeler	%70
3. Bant	Baz dönem OTDS'i 10 Milyar Amerikan Doları ve altında olan ülkeler	%55

Kaynak: Taslak Modalite Belgesi, 2008.

GYÜ'ler ise yukarıda belirtilen oranların 2/3'ü kadar indirime gidecek olup indirimlerin uygulanması için daha uzun zaman tanınacaktır.

Bağlı AMS taahhüdü olmayan ülkelerin OTDS indirimi yapmasına gerek olmayacaktır. Bu ülkelerin taahhüdü, baz dönem OTDS seviyesi olacak, bahse konu ülkeler bu seviyelerin üzerinde ticareti bozucu destek sağlayamayacaktır.

Tüm ülkeler, OTDS taahhütlerinin yanında diğer kırmızı ve mavi kutu destek taahhütlerine uymak durumunda olacaktır.

Türkiye'nin Bağlı AMS taahhüdü olmadığından, ülkemizin OTDS indirimine gitmesi gerekmeyecek olup taahhüt seviyesi baz dönem OTDS ile belirlenecektir. Bu çerçevede, Türkiye'nin baz dönem OTDS seviyesi ve dolayısıyla OTDS taahhüdünün şu şekilde olması beklenebilir:

- a) Toplam AMS taahhüdü = "O" Amerikan Doları
- b) 1995-2000 ortalama tarımsal üretim değerinin %20'si = "8.644.260.000" Amerikan Doları

- c) 1995-2000 ortalama tarımsal üretim değerinin %5'i = "2.161.065.000" Amerikan Doları

Buna göre, Türkiye'nin OTDS taahhüdü 1995-2000 dönemi toplam tarımsal üretim değeri ortalamasının %25'ine tekabül eden "10.805.325.000" Amerikan Doları olacaktır. Ülkemizin toplam kırmızı ve mavi kutu destekleri bu miktarın üzerine çıkamayacaktır.

5- Kalkınma Programları:

GYÜ'lerin indirim taahhütlerinden muaf bir şekilde kalkınma programları kapsamında iç destek sağlaması sürdürülecektir. Bu kapsamda Taslak Modalite Belgesi'ne göre Tarım Anlaşması Madde 6.2 değiştirilmeyecektir.

6- Pamuğa Sağlanan İç Desteklerin Azaltılması:

Taslak Modalite Belgesi, Hong Kong Bakanlar Deklarasyonu ile DTÖ metinlerine eklenen pamuğun kalkınma için önemine işaret eden maddeyi yineleyerek bu ürün için diğer ürünlerden daha yüksek kırmızı ve mavi kutu indirimleri öngörmektedir.

Pamukta indirime gidilecek olan kırmızı kutu baz dönem desteğini hesaplamak için Gelişmiş Ülkeler, 1995-2000 döneminde verilen desteklemelerinin ortalamasını alacaktır. Daha sonra pamuğa özel olarak belirlenecek olan indirim oranları (ülkeler henüz bu konuda karara varmamıştır) uygulanacaktır. GYÜ'ler Gelişmiş Ülkeler'in 2/3'ü oranında indirime gidecektir (Taslak Modalite Belgesi, 2008:13).

Rev.4'te pamuğa ilişkin indirim oranlarının *de minimis* istisnasını etkilememesi sebebiyle, Türkiye'nin Doha Turu sonunda pamuğa ilişkin ilave bir yükümlülük altına girmesi gerekmeyecektir. Türkiye için pamuğa verilebilecek destek, bu ürünün üretim değerinin %10'u (*de minimis*) ile sınırlı olmaya devam edecektir.

Mavi kutu hususunda ise, Taslak Modalite Belgesi'nde, pamuğa sağlanan mavi kutu desteklerin, diğer ürünlere sağlanabilecek desteklerden 2/3 daha az olacağı öngörülmektedir.

Hâlihazırda pamuğa sağlanan fark ödemeleri Taslak Modalite Belgesi'ne göre, yeni Tarım Anlaşması'ndan etkilenmeyecektir. Aynı zamanda Türkiye'de pamuğa güncel

olarak mavi kutu destek sağlanmamakla birlikte, Taslak Modalite Belgeleri'ne göre ülkemizde gelecekte pamuk üreticilerine özel alan bazlı bir destek sağlanırsa, bu kalem mavi kutu kapsamında değerlendirilebilecektir.

a) Dünya Pamuk Ticareti Hakkında Güncel Durum:

2014 yılı verilerine göre ülkemiz Endonezya ile birlikte DTÖ üyeleri arasında en çok pamuk ithal eden 4. ülkedir (ICAC, 2015:7). Ülkemizin dünya pamuk ithalatındaki payı %10 olarak verilmiştir. En çok pamuk ithal eden diğer ülkeler ise Çin (%23), Bangladeş (%13) ve Vietnam (%12)'dir. İhracatçı ülkeler ise ABD (%30), Hindistan (%13), Avustralya (%8) ve Brezilya (%11) olarak sıralanmıştır (ICAC, 2015:4).

Dünya pamuk ihracatında 1. sırada olan ABD, pamuğa iç destekler kapsamında sigorta desteği ve prim desteği sağlamaktadır. 4. sıradaki Brezilya ise pamuk için minimum fiyat garantisi vermektedir. Bahse konu ülkeler, Taslak Modalite Belgesi'ne göre pamuğa verdikleri destekleri büyük oranda azaltmak durumunda kalacak olup, Gelişmiş Ülke olduğu için ABD daha fazla indirim gidecektir.

AMS taahhüdü olmayan fakat dünya pamuk ihracatında 2. sırada olan Hindistan'ın taahhütler açısından durumu ise ülkemize benzer olacaktır ve bu ülke için şu aşamada pamuğa verilen iç destekler için indirim öngörülmemektedir. Dünyanın en büyük pamuk ithalatçısı Çin de pamuğa verilen iç destek indirimlerinden pek fazla zarar görmeyecektir. Çünkü Çin, AMS taahhüdü olmayan bir GYÜ'dür.

C- Bazı Ülkelerin Taahhüt Durumlarının Türkiye ile Karşılaştırılması:

Aşağıda bazı ülkelerin DTÖ Tarım Anlaşması ve Taslak Modalite Belgesi'ne göre taahhüt durumları özetlenmektedir. Söz konusu taahhüt seviyeleri, bu ülkelerin müzakere pozisyonlarını anlamada önemli yer tutmaktadır.

1- Tarım Anlaşması Taahhütleri:

a- Kırmızı Kutu

Tablo 7: Bazı Ülkelerin Tarım Anlaşması Kırmızı Kutu Taahhütleri Açısından Karşılaştırılması.

Ülke	Kategori (GÜ/GYÜ)	Üyelik statüsü	AMS Taahhüdü	<i>De minimis</i> oranı (%)	Bildirimi yapılan son destekleme yılı*
Brezilya	GYÜ	Kurucu Üye	Var	10	2013
Rusya	GÜ	2012**	Var	5	2013
Hindistan	GYÜ	Kurucu Üye	Yok	10	2010
Çin	GYÜ	2001**	Yok	8,5	2010
ABD	GÜ	Kurucu üye	Var	5	2012
AB	GÜ	Kurucu üye	Var	5	2012
Türkiye	GYÜ	Kurucu üye	Yok	10	2001

Kaynak: Brezilya'nın 29 Ocak 2015 tarihli ve G/AG/N/BRA/37 simgeli iç destek bildirimi; Rusya'nın 23 Mayıs 2014 tarihli ve G/AG/N/RUS/5 simgeli iç destek bildirimi; Hindistan'ın 10 Eylül 2014 tarihli ve G/AG/N/IND/10 simgeli iç destek bildirimi; Çin'in 6 Mayıs 2015 tarihli ve G/AG/N/CHN/28 simgeli iç destek bildirimi; ABD'nin 8 Aralık 2014 tarihli ve G/AG/N/US/100 simgeli iç destek bildirimi; AB'nin 2 Kasım 2015 tarihli ve G/AG/N/EU/26 simgeli iç destek bildirimi; Türkiye'nin 30 Mayıs 2002 tarihli ve G/AG/N/TUR/14 simgeli iç destek bildirimi.

*Tablonun bu kısmı Aralık 2015 itibarı ile güncellenmiştir.

** DTÖ'ye üye olma yılı verilmiştir.

Yukarıdaki tabloda da görülebileceği gibi Gelişmiş Ülkeler %5'lik bir *de minimis* oranı ile bağlı olmalarına rağmen, AMS taahhütleri sayesinde tarımsal destekleme politikalarında korumacı pozisyonlarını sürdürme fırsatı bulabilmektedir. Örneğin AB, kırmızı kutuda *de minimis* seviyesinin üzerinde 72,38 Milyar Avro, ABD 19,10 Milyar Amerikan Doları destek sağlayabilmektedir. Aynı şekilde Rusya'nın AMS taahhüdü, 9 Milyar Amerikan Doları'dır (2016'da 4.4 Milyar Amerikan Doları'na düşecektir).

Diğer taraftan; Çin, Hindistan ve Türkiye gibi AMS taahhüdü olmayan ülkeler *de minimis* seviyelerinin üzerinde kırmızı kutu destek sağlayamamaktadır. Brezilya ise hem *de minimis* istisnasından hem de AMS taahhütlerinden yararlanabilmektedir (Brezilya'nın AMS taahhüdü yaklaşık 912 Milyon Amerikan Doları'dır).

Çin'in *de minimis* oranının diğer GYÜ'lerden farklı olmasının sebebi, DTÖ'ye sonradan üye olduğundan, iç destek taahhütlerini diğer DTÖ üyeleri ile münhasır olarak müzakere etmek durumunda kalmış olmasından kaynaklanmaktadır.

(i) **ABD Pamuk Davası**

Brezilya 2003 ve 2006 yıllarında, kendi pamuk üreticilerine zarar verdiği gerekçesiyle, ABD’yi pamuğa sağladığı iç destekler için DTÖ’de dava etmiş, yani Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması’na götürmüştür. AHM, ABD’nin pamuğa sağladığı iç desteklerin ve ihracat sübvansiyonlarının ciddi anlamda fiyat baskılamaya sebep olduğuna ve dolayısıyla bu kapsamdaki iç desteklerin yeşil kutuda değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir (DTÖ, 2005).

Bu kapsamda ABD ile Brezilya, DTÖ’de yaptırım kararı çıkmadan önce ikili görüş birliğine varmış olup ABD Brezilya’ya 2014 Farm Bill yürürlüğe girene kadar yılda 147 Milyon Amerikan Doları ödemiştir (Voice of America, 2014).

Brezilya aynı şekilde, ABD’nin 2014 Tarım Kanunu (2014 Farm Bill) kapsamında verdiği mısır ve soya desteklerini yakından takip etmektedir (ICTSD, 2015a).

“ABD Pamuk Davası” (US - Upland Cotton Case) da “Kore Et Davası” (Korea - Beef Case) gibi, Tarım Anlaşması iç destek taahhütlerinin yasal olarak anlaşılması için önem arz etmektedir. Çünkü AHM’ye iç destekler hususunda gitmiş olan davaların sayısı çok azdır.

b- Yeşil Kutu

Aşağıda, 2 Mart 2015 tarihli ve G/AG/W/141 simgeli belgeye göre AB, ABD, Çin, Brezilya, Hindistan ve Rusya’nın yıllar içerisinde bildirdikleri yeşil kutu desteklemeleri verilmektedir (Cairns Group, 2015):

Tablo 8: Bazı Ülkelerin Yıllara Göre Yeşil Kutu Destek Miktarları.

Ülke	Yıllara Göre Yeşil Kutu Destekleri (Milyon Amerikan Doları)					
	2001	2008	2009	2010	2011	2012
AB	18.529,33	89.213,53	87.048,15	88.735,51	96.713,07	
ABD	50.672,00	86.218,00	100.779,00	118.958,00	125.117,00	127.441,00
Çin	30.567,58	85.926,10				
Brezilya	1.462,02	3.296,60	3.579,77	4.906,91	4.500,13	4.771,50

Hindistan	4.002,30	16.927,45	17.381,22	19.479,05		
Rusya	1.070,80	2.422,49	2.172,45			1.730,36

Kaynak: Cairns Group, 2015.

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı gibi, grup içerisinde en çok AB ve ABD yeşil kutu destek vermektedir. Gelişmiş Ülkelerin sağladıkları yüksek tarımsal desteklemeler GYÜ'lerin eleştirisini toplamaktadır.

2014 yılında yapılan bir çalışmada AB'nin sağladığı yeşil kutu desteklerin verilmemesinin AB'nin hububat ithalatında %19 artış, ihracatında ise %14 düşüşe sebep olacağı, AB'deki tarımsal üretimin ise düşeceği hesaplanmış ve AB'nin yeşil kutu desteklerinin küresel ticareti az oranda da olsa saptırdığı sonucuna varılmıştır (Mittenzwei, Britz ve Wieck, 2014:11).

Aynı şekilde Swinbank ve Tranter (2005:57), AB'nin "Tek Ödeme Planı" kapsamında sağladığı ve yeşil kutu kapsamında bildirdiği desteklerin esasen üretime bağlı olduğunu; çünkü her ürün için destek sağlanmadığını ve sağlanan desteğin üretim faktörlerinden biri olan toprağı iyi koşullarda tutma şartına bağlı olduğunu savunmaktadır. Sağlanan doğrudan ödemeler prensipte üretim yapmayan çiftçilere de verilmekte ise de, AB'nin uyguladığı "çapraz uyum" (cross compliance) şartı, düşük seviyede de olsa üretim yapılmasını gerekli kılmaktadır. (Cardwell ve Rodgers, 2006:825).

GYÜ'lerden oluşan ve ülkemizin de üyesi olduğu G-33 grubu da yeşil kutudaki doğrudan ödemelerin ticareti saptırıcı niteliği olduğu görüşündedir (Özalp ve Ören, 2014: 32).

c- Mavi Kutu:

AB, ABD, Rusya, Çin, Brezilya, Hindistan ve Rusya arasında 2001-2010 yılları arasında sadece AB mavi kutu desteklemelerden yararlanmıştır.

Aşağıda, 2 Mart 2015 tarihli ve G/AG/W/141 simgeli belgeye göre AB'nin yıllar içerisinde bildirdiği mavi kutu desteklemeleri verilmektedir:

Tablo 9: AB'nin Yıllara Göre Mavi Kutu Destek Miktarları.

Yıl	AB'nin Toplam Mavi Kutu Destek Miktarları (Milyon Amerikan Doları)
2001	21.277,44
2002	23.481,33
2003	28.170,07
2004	33.904,17
2005	16.709,09
2006	7.011,18
2007	6.885,85
2008	7.594,14
2009	7.263,69
2010	4.096,74
2011	4.062,05

Kaynak: Cairns Group, 2015.

Yukarıdaki tablodan, AB'nin 2004 yılından itibaren mavi kutu desteklemelerini önemli oranda azalttığı görülmektedir.

Yürürlükteki DTÖ Tarım Anlaşması kapsamında mavi kutu desteklemeler, giderek konu dışı kalmış olup çok az sayıda ülke üretimi kısıtlayıcı destekler sağlamaktadır. Diğer taraftan, Taslak Modalite Belgesi ile öngörülen mavi kutu desteklemelerdeki değişiklikler (bazı ürün bazlı veya alana bağlı olan doğrudan desteklerin mavi kutuya dahil edilmesi), gelecekte üye devletler tarafından mavi kutu desteklemelerin kullanımını artırabilecektir (Josling, 2015:3).

2- Taslak Modalite Belgesi Açısından Taahhüt Durumları:

Tablo 10: Bazı Ülkelerin Taslak Modalite Belgesi'nde Öngörülen Taahhüt Durumları.

Ülke	Bağlı Toplam AMS İndirimi	Ürün Bazlı AMS limiti	Öngörülen <i>De minimis</i> oranı (%)	Öngörülen OTDS indirimi
Brezilya	Var	Var	6,7	Var
Rusya	Var	Var	3,3	Var
Hindistan	Yok	Var	10	Yok
Çin	Yok	Var	8,5	Yok
ABD	Var	Var	2,5	Var
AB	Var	Var	2,5	Var
Türkiye	Yok	Var	10	Yok

Kaynak: Taslak Modalite Belgesi, 2008.

Taslak Modalite Belgesi'ne göre; Çin Türkiye ve Hindistan'ın *de minimis* oranları Çin için %8,5 ve Türkiye ile Hindistan için %10'da sabit kalacak; OTDS indirimi sözkonusu olmayacaktır. Çünkü bu ülkelerin AMS taahhüdü yoktur. Tarımsal üretim değerleri giderek artan bu üç ülkenin tarımsal üretim değerinin %10'u kadar verebilecekleri iç destekler de parasal olarak yükselmeye devam etmektedir. AMS taahhütleri olmaması sebebiyle DTÖ Tarım Anlaşması gereğince avantajsız konumda olan bu ülkeler için, Taslak Modalite Belgesi'nin kabul edilmesi durumunda bu avantajsız durum törpülenmiş olacaktır.

Aynı zamanda, Taslak Modalite Belgesi'ne göre, Çin ve Hindistan'ın OTDS taahhütleri indirimlerin sonunda ABD'den yüksek olacaktır (Brink, Orden ve Datz, 2013:212).

Brezilya ise Toplam AMS taahhüdü olmasına rağmen, kırmızı kutu desteklerden Taslak Modalite taahhütlerini zorlayacak kadar yararlanan bir ülke değildir (Brink, Orden ve Datz, 2013:202).

ABD ve AB ise Taslak Modalite Belgelerine göre iç destek taahhütleri açısından en çok indirim gitmesi gereken ülkeler arasında yer almaktadır. Bu ülkelerin *de minimis* oranlarında %50 indirim gidilecek olup, *de minimis* %5'ten %2,5'a çekilecektir. Tarihsel

olarak mavi kutu desteklemelerden sıkça yararlanmış olan bu ülke aynı zamanda mavi kutu ve dolayısı ile OTDS indirimleri ile de sınırlanmış olacaktır.

Akademisyenler, Ortak Tarım Politikası (OTP) reformları sayesinde AB'nin Taslak Modalite Belgesi'ndeki iç destek taahhütlerine dair hükümlerine uyum sağlamakta sorun çekmeyeceği görüşündedir.

Doha Müzakereleri'nin ilk evrelerinde ticaret ortaklarının AB'nin mavi kutu desteklerini hedef alması ve bu desteklemeleri disiplin altına almak istemesi AB tarafından proaktif bir tavırla karşılanmıştır. AB 2003 yılında OTP'de yaptığı reformlar ile desteklemeleri ürün ve üretimden bağımsız hale getirmiş (decoupled payments) ve "Tek Ödeme Sistemi" ni ortaya koymuştur (Swinbank, 2008:447). Bu kapsamda AB, Doha Müzakereleri'nin başlangıcında mavi kutu desteklerinin önemli bir kısmını yeşil kutuya kaydırmıştır.

Aynı şekilde OTP 2013 reformları üretimden bağımsız doğrudan ödemelere yani yeşil kutuya odaklandığından AB'nin Taslak Modalite belgelerindeki kırmızı kutu destek limitlerine uyması zor olmayacaktır (Tangermann, 2014: 163).

2014 Farm Bill ise ABD için durumun farklı olduğunu göstermektedir. Taslak Modalite Belgesi'nin kabul edilmesi durumunda ABD, güncel tarımsal destelemelerini azaltmak durumunda kalacaktır (Glauber ve Westhoff, 2015:10).

2014 Farm Bill ile ABD tarımsal destekleme rejimini, yeşil kutuda bildirdiği doğrudan ödemelerden, fiyata bağlı sigorta ödemelerine (kırmızı kutuya) kaydırmıştır. Smith, doğrudan ödemeler programının ABD için siyasi olarak sürdürülebilir olmadığını; çünkü bu ödemelerin üretimden bağımsız olması sebebiyle genelde zengin ailelere refah desteği olarak gittiğini ifade etmektedir (2014:155).

Tarımsal ürün fiyatlarının düşük olduğu yıllar için, *de minimis* seviyesinin de %2,5'e çekileceği düşünüldüğünde, ABD'nin kırmızı kutu destek miktarları yüksek çıkacaktır. Bu kapsamda 2014 Farm Bill daha önceki Tarım Kanunları'na göre, potansiyel olarak ticareti daha çok saptırıcı bir tarım rejimi olarak değerlendirilmektedir (Schnepf, 2015).

Özetle, Taslak Modalite Belgesi'nin kabul edilmesi en çok tarımsal destekleme miktarları yüksek olan AB ve ABD'ye külfet getirecektir. Ancak yapılan OTP reformları sayesinde AB'nin taahhüt seviyelerine sadık kalması zor olmayacaktır.

D- Müzakere Grupları ve Türkiye'nin Pozisyonu:

1- Müzakere Grupları:

DTÖ'nün kuruluşu ile 1994 yılında sonlanan Uruguay Turu'nda müzakerelerin liderliğini, "Dörtlü" (Quad) yüklenmiştir. Dörtlü; AB, ABD, Kanada ve Japonya'dan meydana gelmiştir. Yani Uruguay Turu kapsamındaki müzakerelere Gelişmiş Ülkeler damgasını vurmuştur.

Henüz tamamlanmamış olan Doha Turu'na ise, Gelişmiş Ülkeler kadar GYÜ'ler de ağırlığını koymaktadır. "Güneyli güçler", giderek DTÖ karar alma mekanizmalarının merkezine ilerlemektedir (Efstathopoulos, 2012:269). Bu kapsamda, GYÜ'lerin çıkarlarını temsil kabiliyeti bakımından Taslak Modalite Belgesi'nin hazırlanma çalışmalarında Brezilya ve Hindistan giderek daha fazla ön plana çıkmıştır.

Geçmişte, özellikle AB ve ABD'nin DTÖ kurallarının belirlenmesinde etkin olmasının temel sebebi, bu ülkelerin ekonomilerinin dünya piyasalarındaki büyük yeri olmuştur (Reiterer, 2009:367). Ancak 2000'li yıllardan itibaren Çin, Hindistan, Kore ve Brezilya gibi GYÜ'lerin ve Rusya'nın dünya ticaretindeki payları ve dolayısıyla söz hakları artmıştır. Bu durumun DTÖ platformuna da yansımaları doğaldır.

Yükselişte olan bu güçler, DTÖ Anlaşmaları ile sağlanan tarımdaki ticari serbestleşmenin yarattığı refahın büyük kısmının GÜ'lere gitmesi sebebiyle (Reiterer, 2009:361) bu durumun Doha Turu Müzakereleri ile düzeltilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Ancak GYÜ'lerin DTÖ'de tek bir ses olarak müzakere yaptığını düşünmek hatalı olacaktır. Çünkü sektörlere ve konulara göre ülkelerin çıkarları bakımından görüş ayrılıkları meydana gelebilmektedir.

Doha Kalkınma Turu müzakereleri kapsamında, DTÖ platformunda toplam 27 müzakere grubu olup bunların içinden 16 tanesi tarım konusunda aktif rol almaktadır (DTÖ, 2015i). Tarımda aktif rol oynayan ve iç desteklere ilişkin müzakerelerde önemli olduğu düşünülen gruplardan bazıları şöyledir:

En Az Gelişmiş Ülkeler Grubu (EAGÜ'ler): Haiti, Rwanda, Senegal gibi dünyanın en fakir ülkelerinden oluşmaktadır. EAGÜ listesi Birleşmiş Milletler tarafından belirlenmektedir. Taslak Modalite Belgesi'nde EAGÜ'ler birçok taahhütten muaftır. Bu ülkeler Rev.4 Taslak Modalite Belgesi'ni desteklemektedir.

Yakın Zamanda Katılan Üyeler Grubu (RAMs): DTÖ'nün kurulmasından sonra kuruluşa üye olan ülkelerden meydana gelmektedir. Rusya, Çin ve Ukrayna bu müzakere grubunda yer almaktadır. DTÖ'ye sonradan katılan bu ülkeler, kurucu üye olmanın sağladığı bir takım ayrıcalıktan yararlanamadıkları ve daha ağır şartlarda üye oldukları gerekçesiyle Doha Müzakereleri sonunda daha az taahhüt altına girmeyi talep etmektedir. Bu bağlamda Rev.4'te RAM'lere ilişkin bazı özel düzenlemeler ve daha serbest taahhütler yer almaktadır.

Pamuk-4 Grubu: Benin, Burkino Faso, Çad ve Mali'den oluşan bu grup dünya piyasalarında pamuk için ileri liberalizasyonu savunmaktadır. Bu kapsamda Pamuk-4 grubu, Taslak Modalite Belgesi'ndeki pamuğa verilen tarımsal desteklemelerin diğer ürünlere göre daha fazla azaltılması yönündeki görüşü desteklemektedir.

G-10: İsviçre, İzlanda, Japonya, Güney Kore, Norveç ve İsrail gibi ülkeler bu gruptadır. G-10, genel anlamda ekonomileri gelişmiş veya yükselmekte olan fakat tarımda korumacı ülkelerden oluşmaktadır (İmir, 2008:136). Bu ülkeler, tarımın müzakereler kapsamında özel bir yeri olması gerektiğini, çünkü bu sektörde ticaret dışı endişelerin sıklıkla geçerli olduğunu savunmaktadır. Bu grup, tarımsal ürünlerde pazara giriş sütunu bakımından Rev.4 Taslak Modalite Belgesi'ni yeterli bulmamaktadır. Aynı zamanda G-10, idari fiyat ile alım yapılan Gıda Güvenliği Amaçlı Kamu Stokları'nın yeşil kutuya alınması yönündeki G-33 önerisini desteklememektedir.

G-20: Brezilya, Arjantin, Çin, Hindistan ve Mısır bu grubun üyelerinden bazılarıdır. G-20 ülkeleri, tarım konusunda Gelişmiş Ülkelerin önemli reformlar yapması, GYÜ'lerin ise bazı esnekliklerden yararlanması gerektiğini savunmaktadır. Grubun liderliğini Brezilya yapmaktadır. DTÖ müzakere grupları kapsamındaki G-20 ile, dünyanın

en büyük 20 ekonomisinin Maliye Bakanı ve Merkez Bankası Başkanı'ndan oluşan G20 karıştırılmamalıdır.

G-20 grubu Rev.4 Taslak Modalite Belgesi'ni desteklemektedir.

G-33: G-20 gibi G-33 de GYÜ'lerden meydana gelmektedir. Hindistan, Güney Kore, Pakistan ve Türkiye bu gruba dâhil olan ülkelerden bazılarıdır. G-33 müzakerelerde, GYÜ'lere tarım konusunda geniş esneklikler sağlanmasını savunmaktadır. Grubun siyasi liderliğini Hindistan, sözcülüğünü ise Endonezya yapmaktadır. G-33 ile G-20 arasında müzakerelerin pazara giriş ayağında bazı anlaşmazlıklar söz konusudur (Efsthopoulos, 2012:280). Bu kapsamda G-20, daha serbestleşme yanlısı bir tavır izlerken, G-33, GYÜ'lerin taahhütler hususunda bazı istisnalardan yararlanmasını talep etmektedir. Bu kapsamda G-20, tarımda daha liberal görüşe sahip olan GYÜ'lerden meydana geldiği söylenebilir.

Bali Bakanlar Konferansı'nda kabul edilen “Yeşil Kutu” ve “Gıda Güvenliği Amaçlı Kamu Stokları” (GGAKS) kararları G-33'ün teklifinden yola çıkarak alınmıştır.

Yeşil kutuya eklenen yeni kalemler, GYÜ'lerin tarım sektörlerini kalkındırmak için önemli olduğunu düşündükleri harcamaları yansıtmaktadır.

GGAKS hususunda ise Hindistan, Bali sonrasında kalıcı karar alınmasına ilişkin tekliflerinin kabul edilmemesi sebebiyle, yine Bali'de kabul edilen “Ticareti Kolaylaştırma Anlaşması” nı imzalamayacağını açıklayarak küçük çaplı bir krize sebep olmuştur (Hepburn ve Bellman, 2014). Genel anlamda G-33 grubu, Tarım Anlaşması'nda geçen pazar fiyat desteği hesaplamalarının, GYÜ'lerin gıda güvenliği amaçlı kamu stokları yapmasını imkansız hale getirdiğini, yine hesaplamaya dahil edilen referans dönem fiyatlarının güncel piyasa fiyatlarını yansıtmadığını savunmaktadır (ICTSD, 2014).

Ayrıca G-33 grubu iç destekler hususunda Rev.4 Taslak Modalite Belgesi'ne uygun politikalar izlemektedir.

Cairns: Cairns grubu, diğer müzakere gruplarına göre daha erken bir dönemde (1986 yılında) kurulmuş ve Uruguay Turu'nda AB ve ABD'nin tarım sektörüne sağladığı destekleri ve uyguladıkları yüksek tarifeleri azaltmada etkili olmuştur (The Cairns Group, 2015). Arjantin, Brezilya, Avustralya, Kanada ve Endonezya gibi tarımsal ürün ihracatçısı ülkelerden oluşan Cairns grubu tarımda daha ileri liberalleşmeyi savunmaktadır. Bu

kapsamda Cairns, iç desteklerin azaltılması, gümrük tarifelerinin indirilmesi ve ihracat sübvansiyonlarının kaldırılmasını talep etmektedir. İç destekler sütunu hususunda bu grup Rev.4 Taslak Modalite Belgesi'ni desteklemektedir. Cairns grubunun lideri Avustralya'dır.

AB: AB üyesi ülkeler, DTÖ Anlaşmaları'na ayrı ayrı taraf olmasına rağmen DTÖ'de Komisyon tarafından temsil edilmekte ve müzakerelerde Birlik çıkarları gözetilmektedir. AB, GYÜ'lerin sistemde daha fazla sorumluluk almaları ve daha fazla ticari serbestleşmeye gitmeleri gerektiği düşüncesindedir (Akman, 2008:21). Aynı zamanda AB, idari fiyat ile alım yapılan Gıda Güvenliği Amaçlı Kamu Stokları'nın yeşil kutuya alınması yönündeki G-33 önerisini desteklememektedir.

ABD: Bu ülke, DTÖ müzakere gruplarından hiç birine üye olmayıp tek başına bir blok gibi hareket etmektedir. ABD tarımdan çok endüstriyel ürünler ticaretinin serbestleştirilmesinden yana duruş sergilemektedir (ICTSD, 2014). Aynı zamanda, 2014 Farm Bill, ABD'nin Taslak Modalite Belgesi'ni kabul etmesini zorlaştırmıştır. Diğer taraftan ABD, Çin ve Hindistan gibi GYÜ pozisyonunda fakat üretimi ve ihracatı ve dolayısıyla uluslararası ticaretteki payı yüksek olan ülkelerin ticareti saptıran tarımsal desteklemelerini azaltmaması durumunda Rev.4'ü kabul etmeye yanaşmamaktadır. Ayrıca ABD, Rev.4 Taslak Modalite Belgesi'ni tarımsal ürün piyasalarında güncel durumu yansıtmadığı görüşünde olması sebebiyle desteklememektedir.

2- Türkiye'nin Doha Kalkınma Turu'ndaki Müzakere Pozisyonu:

a- Türkiye'nin Doha Turu İçin Müzakere Önerileri:

Türkiye, Doha Bakanlar Konferansı öncesinde ileri tarım müzakerelerine ilişkin önerilerini DTÖ Sekretaryası'na iletmış, bu öneriler 5 Şubat 2001 tarihli ve G/AG/NG/W/106 simgeli belge ile diğer üye devletlere dağıtılmak üzere yayımlanmıştır.

Bu kapsamda Türkiye, GYÜ'ler için tarımda sürdürülebilirliğin önemini altını çizerek, kendisi için tarımın stratejik öneme sahip olduğunu ve müzakerelerde tarıma en büyük önceliğin verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunun yanında Türkiye, DTÖ'deki reform sürecinin güvenilirliğinin Gelişmiş Ülkelerin dengesizlikleri ve eşitsizlikleri ne kadar giderebileceğine bağlı olduğunu eklemiştir.

Ayrıca söz konusu belgede, Türk tarım sektörünün henüz rekabetçi bir ortama hazır olmadığı vurgulanmış ve yapısal sorunlardan bahsedilmiştir.

Türkiye'nin iç destekler sütununa ilişkin önerileri ise özetle şöyle olmuştur:

- Gelişmiş Ülkeler, tarım sektörlerine geniş destekler sağlayabilir ve bu destekleri indirim tabii bir şekilde kullanmaya devam edebilirken, GYÜ'ler finansal sebeplerden dolayı tarıma desteklerini *de minimis* seviyesinde bile sağlayamamaktadır.
- *De minimis* seviyesinin üzerindeki destekler önemli ölçüde azaltılırken, GYÜ'lerin *de minimis* seviyeleri yükseltilmelidir.
- GYÜ'lere, ürün bazlı yerine toplam üretim değerleri üzerinden *de minimis* limiti getirilmelidir.
- GYÜ'lerdeki yüksek enflasyon oranları, iç destek taahhütlerini yerine getirmelerini zorlaştırmaktadır. Bu kapsamda, taahhütlerin yerine getirilmesi açısından yüksek enflasyon oranlarının negatif etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır.
- GYÜ'lere sağlanan özel ve lehte muamele kapsamında kalkınma programlarına sağlanan destekler indirim taahhütlerinden muaf tutulmaya devam edilmelidir.
- Yeşil kutu harcamaları prensipte kaldırılmamalı, ancak yeşil kutu kriterlerine açıklık getirilmelidir.

Türkiye'nin önerilerinden, GÜ'lerden iç desteklerini azaltmalarını beklediği, aynı zamanda kendisi için taahhüdü olan *de minimis* seviyelerinin yeterli politika alanını sağlamadığı görüşünde olduğu anlaşılmaktadır.

2008 tarihli Taslak Modalite Belgesi'ne göre GYÜ'lerin *de minimis* seviyelerinin %10'un üzerine çıkarılması mümkün olmayacaktır. Ayrıca, GYÜ'lere toplam üretim değerleri üzerinden bir *de minimis* taahhüdü vermeleri seçeneği de tanınmamaktadır. Zaten Doha, bir Kalkınma Turu olsa da prensipte DTÖ'nün temel amacı ticareti serbestleştirmek olduğundan, Tarım Anlaşması'ndan daha ileride olmayan bir modelin kabul edilmesi günümüzde muhtemel görünmemektedir.

Diğer taraftan Taslak Modalite Belgesi, tarıma yüksek miktarlarda destek sağlayan Gelişmiş Ülkelerin bu desteklemelerinde önemli indirimlere gitmesini öngörmesi ve Türkiye'ye ticareti saptırıcı destekler açısından ilave bir yük bindirmemesi bakımından Türkiye'nin beklentilerini karşılamaktadır.

Enflasyonun göz önünde bulundurulması hususunda ise, yürürlükteki Tarım Anlaşması'nda, üye devletlerin birbirlerinin bildirimlerini değerlendirirken iç destek taahhütlerinin yerine getirilmesinde yüksek enflasyon oranlarını göz önünde tutacakları ifade edilmektedir (Tarım Anlaşması, Madde 18). Uygulamada, yüksek enflasyon sebebiyle verilen tarımsal desteklerinin eridiğini savunan ülkeler önce normal iç destek bildirimlerini oluşturmakta, ardından bildirim tablolarına yüksek enflasyonun etkisini yansıtmaktadır. Bu yöntemi nadir olarak kullanan ülkelerden biri de İzlanda'dır.

Tarım Anlaşması'nın enflasyona dair düzenlemeleri, Taslak Modalite Belgesi için de aynı şekilde kabul edilmiştir (Taslak Modalite Belgesi, 2008:77)

b- DTÖ Müzakereler Koordinasyon Kurulu:

Doha Kalkınma Turu'nu başlatan 2001 yılındaki Doha Bakanlar Konferansı'nın ardından, Türkiye'de "müzakereye açılan konulara yönelik ulusal hazırlıklarda etkin ve verimli bir eş güdümün sağlanabilmesi ve ülkemiz görüşlerinin kapsamlı olarak belirlenebilmesi amacıyla" Dünya Ticaret Örgütü ile Koordinasyon Kurulu kurulmuştur. Dış Ticaret Müsteşarlığı başkanlığında toplanacak olan DTÖ ile Koordinasyon Kurulu'na şu kurumların en az Müsteşar Yardımcısı seviyesinde 4 ayda bir toplanması öngörülmüştür (2002/39 Sayılı Başbakanlık Genelgesi):

- Adalet Bakanlığı
- Dışişleri Bakanlığı
- Maliye Bakanlığı
- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı
- Sağlık Bakanlığı
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (Bugünkü GTHB)
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
- Kültür Bakanlığı

- Çevre Bakanlığı
- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
- Hazine Müsteşarlığı
- Gümrük Müsteşarlığı
- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
- Rekabet Kurumu Başkanlığı
- Türk Patent Enstitüsü Başkanlığı.

Daha sonra Kurul'a Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kamu İhale Kurumu, TOBB, TUSİAD, TİM ve TURKTRADE temsilcileri de dâhil edilmiştir.

Kurul'un adı, 2011/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile Dünya Ticaret Örgütü Müzakereler Koordinasyon Kurulu olarak değiştirilmiştir.

c- Türkiye'nin Üyesi Olduğu DTÖ Müzakere Grupları:

Türkiye şimdiye kadar, A-D Müzakereleri Dostları, W52 Sponsorları, Asyalı Gelişme Yolundaki Ülkeler ve G-33 olmak üzere 4 müzakere grubuna katılmıştır.

A-D Müzakereleri Dostları; anti-damping uygulamalarının daha sıkı düzenlemelere tabi olması gerektiğini savunan bir gruptur. Grubun diğer üyelerinden bazıları; Çin, İsrail, Japonya ve İsviçre'dir.

W52 sponsorları; müzakerelerde coğrafi işaretlere dair ortak görüşler paylaşan ülkelerden meydana gelmektedir. Grup ismini, ortak öneri belgesinin simgesinden almaktadır.

Asyalı Gelişme Yolundaki Ülkeler; üyelerinin görüş alışverişinde bulunması ve müzakerelerde oydaşmanın daha kolay sağlanabilmesi için 2012 yılında kurulmuştur. Rusya, Ukrayna ve Japonya grubun üyesi değilken; Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Ürdün üyeler arasındadır.

Türkiye'nin üyesi olduğu gruplar arasında İleri Tarım Müzakereleri'nde aktif olan tek grup ise G-33'tür. Türkiye, 2003 yılında kurulan G-33 grubunun kurucu üyelerinden olmuştur (İmir, 2008:150). G-33 pazara giriş konusunda, tarımsal ürünlerin uluslararası ticaretinde özel ürünlerin belirlenmesi ve taahhütler açısından daha esnek kurallara tabi

olması ile özel tarımsal koruma mekanizmaları (özel korunma mekanizması/Special Safeguard Mechanism – SSM) üzerine yoğunlaşmaktadır (İmir, 2008:150).

Türkiye, tarımsal desteklemeler kapsamında GYÜ'ler için özel ve lehte muamelenin önemine vurgu yapan ve tarımın gıda güvenliği ile çiftçilerin geçimi yönlerine vurgu yapan G-33 grubu ile birlikte hareket etmektedir.

AMS taahhüdü olmayan GYÜ'lerin *de minimis* seviyelerinde indirime gitmemeleri Türkiye için Doha Müzakereleri açısından hayati önem taşımaktadır. Bu kapsamda Türkiye, Taslak Modalite Belgesi'ni desteklemektedir.

Diğer yandan, Türkiye'nin 2002 yılından beri iç destek bildirimlerini yapmamış olması, güncel desteklemelerin Taslak Modalite Belgesi ile uyumlu olup olmadığının analiz edilmesini zorlaştırdığından, ülkemizin müzakereler sürecinde kendi durumunu açık bir şekilde ortaya koymasını engellemektedir.

E- Son Dönemde Üye Devletlerce DTÖ Platformuna Taşınan İç Destek Önerileri:

Bazı ülkeler, Taslak Modalite Belgesi'nin müzakerelerin merkezinde yer alması gerektiğini düşünürken, diğerleri Belge'nin güncel durumu yansıtmadığını savunmaktadır.

Taslak Modalite Belgesi'nin özellikle sistemin büyük oyuncularını olan AB ve ABD gibi ülkelere çeşitli sebeplerle kabul edilmemesi, İleri Tarım Müzakereleri'ni çıkmaza sokmaktadır.

AB, Rev.4'e iç destekler bakımından GYÜ'lerin yeterli serbestleşmeyi sağlamadığı gerekçesi ile, pazara giriş konusunda ise belgenin fazla liberal olması sebebiyle temkinli yaklaşmaktadır.

ABD ise, Çin ve Hindistan gibi ticaret hacmi büyük olan ülkelerin iç desteklerinde esaslı indirimler öngörülmemesine rağmen ABD'nin verebileceği tarımsal desteklerinin önemli oranda azalacağı gerekçesi ile Rev.4'e karşı çıkmaktadır.

GYÜ'ler ve EAGÜ'ler ise, Rev.4 ile elde ettikleri kazanımlardan vazgeçmek istememektedir. Çin ve Hindistan, sağladıkları tarımsal desteklemelerin kendi ülkelerindeki gıda güvenliği ve fakir çiftçilerin yaşamını sürdürebilme gerekliliği ile açıklamakta, amaçlarının Gelişmiş Ülkeler'deki gibi ticari avantaj sağlama değil kalkınma olduğunun altını çizmektedir.

Bu minvalde, DTÖ üyeleri ve müzakere grupları son dönemde Rev.4'e alternatif olabilecek formüller ortaya koymaktadır.

Örneğin Cairns grubu üyelerinden Avustralya, Kanada, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Guatemala, Malezya, Pakistan, Paraguay, Tayland, Uruguay ve Vietnam; ticarete (ABD dışında) merkezi rol alan ülkeler için hâlihazırda Rev.4'ün uygulanmasının herhangi bir ek yükümlülük getirmediğini, bu ülkelerin zaten Uruguay Turu'ndan sonra ticareti saptırıcı desteklerini önemli miktarda azalttığını ortaya koymaktadır (ICTSD, 2015c).

ABD ise, Gelişme Yolundaki Ülkeler'den ticaret hacmi büyük olanların tarım sektörlerine DTÖ taahhütlerini de aşan yüksek seviyelerde destek verdiğini, bu ülkelerin de Gelişmiş Ülkeler gibi tarımsal desteklemelerinde önemli indirimler yapması gerektiğini savunmaktadır (ICTSD, 2015d).

Arjantin, Paraguay ve Norveç ise, GÜ'lerin iç destek indirimlerini kabul etmeleri için GYÜ'lerin hem tarımsal ürünlerde hem sanayi ürünlerinde tarifelerinde daha fazla indirim gerçekleştirmesini önermiştir. Arjantin, Paraguay ve Norveç'in önerileri ABD, AB ve diğer bazı Gelişmiş Ülkeler tarafından olumlu karşılanırken; Çin ve Hindistan bu çözümün Rev.4 ile kazanılan özel ve lehte muameleye ilişkin hakların aşınmasına sebep olacağı gerekçesiyle söz konusu öneriye karşı çıkmıştır (TWN, 2015a).

Avustralya ve Kanada ise Çin ve Hindistan'ın da OTDS indirimine gitmesini önermiş, bu öneri ABD, AB ve Japonya tarafından desteklenmiştir. Ancak bu görüş Hindistan ve Çin tarafından kabul edilmemektedir (TWN, 2015b).

Üye devletler ve müzakere grupları tarafından yapılan öneriler Bali Bakanlar Konferansı sonrasında iç destekler hususunda çalışma programını özetlemektedir. Yapılan tartışmalar Rev.4 Taslak Modalite Belgesi'nin kabul edilirliği üzerine devam etmektedir. 10. DTÖ Bakanlar Konferansı ise 15 – 18 Aralık 2015 tarihlerinde Nairobi/Kenya'da

yapılacaktır. Ancak Nairobi Bakanlar Konferansı öncesinde henüz tarım müzakerelerinde bir uzlaşma sağlanamamıştır.

Üye devletler, DTÖ'nün sağladığı çok taraflı platform sayesinde ülke ve grup çıkarlarını küresel seviyede savunma ve temsil etme fırsatını bulmaktadır. İleri Tarım Müzakereleri'nin Nairobi'de tamamlanması beklenmemekle birlikte, Doha Kalkınma Turu'nun sonunda imzalanacak Tarım Anlaşması tüm üye devletler için bağlayıcı olacaktır.

Tarım için öngörülen modalitelerin iyi anlaşılması, Türkiye'nin ve diğer ülkelerin tarım sektörünün hem iç düzenlemeler hem de uluslararası ticaret açısından geleceğinin ne yönde olacağını görmek açısından önem arz etmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

DTÖ Tarım Anlaşması, iç destekleri ticareti saptırıcı nitelikleri sebebiyle disiplin altına almıştır. İç destekler yeşil, mavi ve kırmızı kutu ile kalkınma programları olarak kategorilere ayrılmaktadır.

İç destekler sütununun bu “kutu” yapısı İleri Tarım Müzakereleri’nde de korunmuş olmakla birlikte kırmızı ve mavi kutunun birleştirilmesinden oluşan OTDS kavramı getirilmiş ve kutuların daha ayrıntılı düzenlenmesi öngörülmüştür.

Taslak Modalite Belgesi’ne göre yeşil kutuda yapılacak olan değişiklikler, ülkelerin bu tür destekleri ticareti saptırıcı bir şekilde kullanamamalarını temin etmeyi amaçlamaktadır. Böylece yürürlükteki Tarım Anlaşması metnindeki boşluklar ticaretin serbestleştirilmesi lehine doldurulacaktır. Bali Bakanlar Konferansı kapsamında yapılan değişiklikler ise GYÜ’lerin tarımsal kalkınma endişelerini karşılayacak şekilde yürürlüğe girmiştir.

Mavi kutuda yapılması öngörülen değişiklikler ve eklemeler, yeşil kutunun aksine mavi kutunun içeriğini genişletmiştir. Böylece, baz dönem kullanılarak alan bazlı ödemeler ürüne özel olsa da mavi kutu kapsamında bütçe limiti olmadan desteklenebilecektir.

Esasen, mavi kutu desteklemelerin ticareti saptırıcı özelliği DTÖ platformunda genel geçer kabul görmekte, yine de üye devletlerin indirim taahhüdü altına girmeden bu çerçevede destek vermesine müsaade edilmektedir. Buradaki mantık, mavi kutu desteklerin kırmızı kutuya göre daha az saptırdığı düşüncesidir. Yani mavi kutu, kötünün iyisi olarak görülmektedir. Ancak Taslak Modalite Belgesi’ne göre üye devletlerin mavi kutu desteklemelerine de hem ürün bazlı hem de toplam mavi kutu destekler olarak limit getirilmesi planlanmaktadır.

Kırmızı kutu için ise Taslak Modalite Belgesi’nde hem *de minimis* oranı hem de toplam kırmızı kutu taahhütleri üzerinden indirime gidilmesi ile üye devletlerin bu kapsamdaki bütçe harcamalarını azaltmaları öngörülmektedir.

OTDS ise Tarım Anlaşması'nda bulunmayan ve Taslak Modalite Belgesi ile DTÖ literatürüne giren bir terimdir. OTDS taahhütleri ve indirimleri ile üyelerin ticareti saptırıcı toplam desteklerine bir üst limit getirilmesi amaçlanmaktadır.

Türkiye, bağlı AMS taahhüdü olmayan bir GYÜ olduğu için, Taslak Modalite Belgesi'nde ülkemiz için herhangi bir indirim öngörülmemektedir. Yani Taslak Modalite Belgesi'nin kabul edilmesi durumunda, yeni Anlaşma ülkemize fazla bir ilave yükümlülük getirmeyecektir. Ancak ülkemizin mavi kutu ve OTDS limitleri olacak, kırmızı kutu kapsamında verilebilecek destek ise *de minimis* (üretim değerinin %10'u) ile sınırlı olmaya devam edecektir.

Tarım konusu Doha Kalkınma Turu'nun en sorunlu alanlarından birini oluşturmaktadır. İmzalanacak yeni anlaşmayı lehine çevirmek isteyen üye devletler, tarımsal desteklemeleri konusunda hem kendi haklarından taviz vermemekte, hem de diğerlerinin desteklerini azaltmasını temin etmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda GYÜ'ler, Taslak Modalite Belgesi ile sağladıkları avantajlardan vazgeçmek istememektedir. GÜ'ler ise ticaret payı büyük olan GYÜ'lerden Taslak Modalite Belgesi'nin ötesinde bir serbestleşme beklemektedir. Güncel olarak DTÖ'de en çok baskı altında tutulan GYÜ'ler Hindistan ve Çin'dir. Ancak ülkemiz de ileri seviye bir GYÜ olarak kabul gördüğünden, gelecekte aynı baskının Türkiye'ye de yapılması muhtemeldir. Uzun dönemde ülkemizin AB'ye üyeliği söz konusu olursa, yine aynı şekilde DTÖ'ye Gelişmiş Ülke taahhütlerinin verilmesi gerekecektir.

Türkiye'de, DTÖ Tarım Anlaşması'ndan doğan hakların daha sık kullanılması için gereken bilinç ve bilgi düzeyi yeterince yaygın değildir. Bu sebeple Tarım Anlaşması tarım politikaları için kısıtlayıcı bir unsur olarak görülmekte, haklardan çok yükümlülüklerle odaklanılmaktadır.

Tarım Anlaşması'nın sunduğu imkânlardan yararlanabilmek için ülkemizin tarımsal destekleme politikaları belirlenirken DTÖ'ye karşı hak ve yükümlülüklerimiz ön planda tutulmalıdır.

Bu çerçevede, fark ödemelerine dayanan Havza Bazlı Destekleme Modeli'nde bütçe limitlerinin ürünlerin üretim değerleri dikkate alınarak belirlenmesinde yarar vardır.

Ayrıca, fakir çiftçi tanımının yapılmamış olması, tarım mevzuatındaki bir eksikliktir. Bu tanımın yapılması durumunda, kırmızı kutudaki bazı destekleme kalemleri kalkınma programları kapsamına alınabilecektir.

Taslak Modalite Belgesi'ndeki şekli ile, mavi kutu kapsamında ürünlere alan bazlı destek sağlanabilmesi için ülkemizde bir baz dönem belirlenmesi ve bu baz dönem verileri üzerinden destekleme politikalarının şekillendirilmesi de mümkün olacaktır. Yine böylece kırmızı kutu desteklerin bir kısmı mavi kutuya kaydırılabilecektir.

Hem Tarım Anlaşması hem de Taslak Modalite Belgesi ile ülkelere tanınan bir diğer hak da yeşil kutu destekleridir. Birçok ülke, kırmızı kutu harcamalarını bütçe limiti olmayan yeşil kutuya kaydırmaktadır. Bunun için aktif olarak kullanılan kalemlerden bir tanesi "üretimden bağımsız gelir desteği" dir. Geçmişteki bir dönem baz alınarak belirlenen destekleme politikaları bu kategoride değerlendirilebilecektir. Örneğin buğday üreticilerine, geçmişteki toplam buğday üretim miktarları üzerinden güncel destekleme sağlanabilecektir.

Özetle, Tarım Anlaşması aslında hiçbir desteği yasaklamamakta, aksine belirli kriterlerin yerine getirilmesi durumunda ülkelerin tarım sektörlerini Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması yolu ile yasal bir koruma altına almaktadır.

Tarımda DTÖ sisteminden maksimum seviyede yararlanabilmek için Tarım Anlaşması ve Taslak Modalite Belgesi'nin iyi anlaşılmasının yanında, güncel tartışmalara aktif bir şekilde katılarak DTÖ politikalarına yön verilmesinde pay sahibi olunması gerektiği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

2005/20 Numaralı Sertifikalı Tohumluk ve Fidan Desteği ile Patates Sığılı Görülen Alanlarda Alternatif rn Desteği Hakkında Tebliğ, 2005, 15 Nisan 2005 tarihli ve 25787 sayılı Resmi Gazete.

2008/13488 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Yurtiçi Sertifikalı Tohumluk retiminin Desteklenmesine Dair Karar: 2008, 15 Nisan 2008 tarihli ve 26848 sayılı Resmi Gazete.

2008/14267 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, iftlik Muhasebe Veri Ağı Katılım Desteğine Dair Karar: 2008, 14 Kasım 2008 tarihli ve 27054 Sayılı Resmi Gazete.

2008/14353 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları ile Toprak Analizi Yaptırılmasına ve Bombus Arısı Kullanımına Destekleme demesi Yapılmasına Dair Karar: 2008, 30 Ocak 2009 tarihli ve 27075 sayılı Resmi Gazete.

2009/14722 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Desteklenmesi Hakkında Karar'ın Yrrllğe Konulmasına Dair Karar: 2009, 15 Mart 2009 tarihli ve 27170 Sayılı Resmi Gazete.

2009/15173 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Türkiye Tarım Havzalarının Belirlenmesine İlişkin Karar: 2009, 23 Temmuz 2009 tarihli ve 27297 sayılı Resmi Gazete.

2010/159 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Türkiye Tarım Havzaları retim ve Destekleme Modeline Göre 2010 Yılı rnleri Fark demesi Desteğine Dair Karar: 2010, 2 Mart 2010 tarihli ve 27509 Sayılı Resmi Gazete.

2011/60 Sayılı Van'da Meydana Gelen Depremler Nedeniyle Zarar Gören Hayvan Yetiştiricilerine Yem Desteği denmesi Hakkında Uygulama Esasları Tebliği: 2011, 22 Aralık 2011 tarihli ve 28150 sayılı Resmi Gazete.

2014/7495 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 2015 yılında yapılacak tarımsal desteklemelere ilişkin Karar: 2015, 8 Nisan 2015 tarihli ve 29320 Sayılı Resmi Gazete.

2015/17 Sayılı Hayvancılık Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları Tebliği: 2015, 12 Mayıs 2015 tarihli ve 29353 Sayılı Resmi Gazete.

5363 Sayılı Tarım Sigortaları Kanunu: 2005, 21 Haziran 2005 tarihli ve 25852 sayılı Resmi Gazete.

AB: 2015, 2012/2013 Pazarlama Yılına Dair İç Destek Bildirimi, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 2 Kasım 2015 tarihli ve G/AG/N/EU/26 simgeli belge.

AKMAN, Sait: 2008, "Doha 'Kalkınma' Turu ve DTÖ: Sorunların Açmazında Çözüm Arayışları", Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye, Editörler Dr. M. Sait Akman ve Şahin Yaman, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Sf: 16-54.

ANANIA, Giovanni vd.: 2005, "The negotiations on agriculture in the Doha Development Agenda Round: current status and future prospects", **European Review of Agricultural Economics**, Vol 32 (4) (2005) sf. 539–574.

ARAN, Bozkurt: 2013, "Dünya Ticaret Örgütü Bali Bakanlar Toplantısına İlişkin Beklentiler ve Türkiye", Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), TEPAV Ticaret Çalışmaları Merkezi, Sf: 1-5, <http://www.tepav.org.tr/tr/yayin/s/676>, Erişim Tarihi: 29 Haziran 2015.

Avrupa Birliği Konseyi: 2001, Türkiye Cumhuriyeti İle Katılım Ortaklığında Yer Alan İlkeler, Öncelikler, Ara Hedefler ve Koşullara İlişkin 8 Mart 2001 tarihli KONSEY KARARI (2001/235/AT)).

BALDWIN, Robert E.: 2006, "Failure of the WTO Ministerial Conference at Cancun: Reasons and Remedies", **The World Economy**, Vol. 29, No. 6, sf. 677-696.

Bali Bakanlar Deklarasyonu Genel Hizmetler Kararı: 2013, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 11 Aralık 2013 tarihli ve WT/MIN(13)/37 simgeli belge.

Bali Bakanlar Deklarasyonu Gıda Güvenliği Amaçlı Kamu Stokları Kararı: 2013, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 11 Aralık 2013 tarihli ve WT/MIN(13)38 simgeli belge.

Brezilya: 2005, 2013 Yılına Dair İç Destek Bildirimi, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 29 Ocak 2015 tarihli ve G/AG/N/BRA/37 simgeli belge.

BRINK, Lars: 2014, "Commitments Under the WTO Agreement on Agriculture and the Doha Draft Modalities: How Do They Compare to Current Policy?", Background Document for the OECD Global Forum on Agriculture: Issues in Agricultural Trade Policy, 2 Aralık 2014, Paris, Sf:1-88.

BRINK, Lars, ORDEN David ve DATZ, Giselle: 2013, "BRIC Agricultural Policies Through a WTO Lens", **Journal of Agricultural Economics**, Vol. 64, No. 1, 2013, sf: 197–216.

Cairns Group: 2015, Trends in Domestic Support, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 2 Mart 2015 tarihli ve G/AG/W/141 simgeli belge.

CARDWELL, Michael ve ROGERS, Christopher: 2006, "Reforming the WTO Legal Order for Agricultural Trade: Issues for European Rural Policy in the Doha Round", **The International and Comparative Law Quarterly**, Vol. 55, No. 4 (Oct., 2006), Sf: 805-838.

ÇAKMAK, Erol H. ve DULU, Hasan: 2011, "Tarımsal Destek Politikaları Reformu: Uygulama ve Değerlendirme", EconAnadolu 2011: Anadolu International Conference in Economics II, June 15-17, 2011, Eskişehir/Turkey.

Çin: 2015, 2009 ve 2010 Yıllarına Dair İç Destek Bildirimi, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 6 Mayıs 2015 tarihli ve G/AG/N/CHN/28 simgeli belge.

DEMİRDÖĞEN, Alper ve OLHAN, Emine: 2013, Üretimden Bağımsız Desteklerin Etkileri: Genel Bir Değerlendirme, **Tarım Ekonomisi Dergisi**; 19(1), Sf:45-57.

DEMİRDÖĞEN, Alper ve ÖREN, M. Necat: 2012, "Tarımsal Korumacılık, Korumacılığın Ölçümü ve Türkiye", **Tarım Ekonomisi Dergisi**, 18(1), Sayfa 23-33.

DE VILLE, Ferdi: 2012, "European Union Regulatory Politics in the shadow of the WTO: WTO rules as frame of reference and rhetorical device", **Journal of European Public Policy**, Jun2012, Vol. 19 Issue 5, Sf. 700-718, Sayfa 701.

Devlet Planlama Teşkilatı [DPT]: 1963, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967).

DPT: 1968, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972).

DPT: 1973, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).

DPT: 1979, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983).

DPT: 1984, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1984-1989).

DPT: 1990, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990 – 1994).

DPT: 1996, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).

Dışişleri Bakanlığı [DİB]: 2015a, Dış Politika, Uluslararası Kuruluşlar ve İlişkilerimiz, “Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-__dto_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2015.

Doha Bakanlar Deklarasyonu: 2001, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 21 Kasım 2001 tarihli ve WT/MIN(01)/DEC/1 simgeli belge.

Doha Çalışma Programı: 1 Ağustos 2004 tarihli Genel Konsey Kararı, 2004, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 2 Ağustos 2004 tarihli ve WT/L/579 simgeli belge.

Dünya Ticaret Örgütü [DTÖ]: 2015a, UNDERSTANDING THE WTO: THE ORGANISATION, Members and Observers, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2015.

Dünya Ticaret Örgütü ile Koordinasyon Kurulu'nun Kurulması Hakkında 2002/29 Sayılı Başbakanlık Genelgesi: 13 Eylül 2002.

Dünya Ticaret Örgütü Müzakereler Koordinasyon Kurulu Hakkında 2011/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi: 2011, 27 Ekim 2011 Tarihli ve 28097 (Mükerrer) Sayılı Resmi Gazete.

DTÖ Kurucu Anlaşması: 1995.

DTÖ: 2002, DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS237, Turkey — Certain Import Procedures for Fresh Fruit, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds237_e.htm, Erişim tarihi: 3 Haziran 2015.

DTÖ: 2005, Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Arazilerde Pamuğa Verilen Destek Hakkında Temyiz Organı Raporu, DTÖ Sekreteryası tarafından yayımlanan 3 Mart 2005 tarihli ve WT/DS267/AB/R simgeli belge.

DTÖ: 2008, DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS334, Turkey — Measures Affecting the Importation of Rice, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds334_e.htm, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2015.

DTÖ: 2015b, DEVELOPMENT: AID FOR TRADE: Aid for Trade fact sheet, Paragraf 4, https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/a4t_e/a4t_factsheet_e.htm, Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2015.

DTÖ: 2015c, UNDERSTANDING THE WTO: THE AGREEMENTS Plurilaterals: of minority interest, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm10_e.htm, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2015.

DTÖ: 2015d, UNDERSTANDING THE WTO: THE ORGANISATION, WTO Organisation Chart, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org2_e.htm, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2015.

DTÖ: 2015e, MEMBER INFORMATION, Turkey and the WTO, Dispute Cases Involving Turkey, https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/turkey_e.htm, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2015.

DTÖ: 2015f, UNDERSTANDING THE WTO: THE ORGANIZATION: Least-developed countries, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org7_e.htm, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2015.

DTÖ: 2015g, DEVELOPMENT: TRADE AND DEVELOPMENT COMMITTEE, Special and differential treatment provisions, https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/dev_special_differential_provisions_e.htm, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2015.

DTÖ: 2015h, UNDERSTANDING THE WTO: BASICS, The case for open trade, Paragraf 2, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact3_e.htm, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2015.

DTÖ: 2015i, Groups in the Negotiations, https://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/negotiating_groups_e.htm, Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2015.

DTÖ: ty, UNDERSTANDING THE WTO: BASICS, The GATT years: from Havana to Marrakesh, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm, Erişim Tarihi: 3 Haziran 2015.

DİB: 2015b, DTÖ Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği Resmi Sitesi, Büyükelçi'nin Özgeçmişi, <http://www.dto.dt.mfa.gov.tr/AmbassadorsBio.aspx>, Erişim Tarihi 29 Mayıs 2015.

DTÖ Sekretarya Notu: Toplam Tarımsal Üretim Değerleri: 2010, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 25 Ekim 2010 tarihli ve TN/AG/S/21/Rev.5 simgeli belge.

DTÖ Singapur Bakanlar Deklarasyonu: 1996, WT/MIN(96)/DEC.

DTÖ Tarım Anlaşması: 1995.

Dünya Bankası [WB]: 2001, Turkey - Economic Reform Loan Project. Washington, DC: World Bank, <http://documents.worldbank.org/curated/en/2001/06/1346311/turkey-agricultural-reform-implementation-project>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2015.

WB: 2009, Turkey - Agricultural Reform Implementation Project. Washington, DC: World Bank, <http://documents.worldbank.org/curated/en/2009/11/11522140/turkey-agricultural-reform-implementation-project>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2015

EFSTATHOPOULOS, Charlampos: 2012, "Leadership in the WTO: Brazil, India and the Doha Development Agenda", **Cambridge Review of International Affairs**, Volume 25, Number 2, June 2012, Sf: 269-293.

ERDAL, Gülistan ve ERDAL, Hilmi: 2008, "Türkiye'de Tarımsal Desteklemeler Kapsamında Prim Sistemi Uygulamalarının Etkileri", **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 25 (1), Sf: 41-51

ERTEM, Barış: 2009, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Vol. 12, No. 21, 06/2009, Sf: 377-397.

FINGER, J. Michael: 2008, "Developing Countries in the WTO System: Applying Robert Hudec's Analysis to the Doha Round", **World Economy**. Jul2008, Vol. 31 Issue 7, Sf. 887-904.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı [GTHB]: 2015a, ÇATAK, ty., <http://www.tarim.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Tarla-Ve-Bahce-Bitkileri/CATAK>, Erişim Tarihi: 21 Haziran 2015.

GTHB, 2015b, AR-GE Destek Programları, <http://www.tarim.gov.tr/TAGEM/Menu/7/Ar-Ge-Destek-Programlari>, Erişim Tarihi: 21 Haziran 2015.

GLAUBER, Joseph ve WESTHOFF, Patrick: 2015, "50 Shades of Amber: The 2014 Farm Bill and the WTO", Paper presented at ASSA annual meetings, https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CBsQFjAAahUKEwi4ysiNwIzHAAhVIFywKHVzRDHA&url=https%3A%2F%2Fwww.aeaweb.org%2Faea%2F2015conference%2Fprogram%2Fretrieve.php%3Fpdfid%3D148&ei=Die_VbiLE8iusAHcorOABw&usg=AFQjCNEOox5IU__QAuIQw1HwMxy_n2x_iQ, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2015.

HARTMAN, Stephen W.: 2013, "The WTO, the Doha Round Impasse, PTAs, and FTAs/RTAs", **The International Trade Journal**, 27, Sf. 411-430.

HATUNOĞLU, E. Emrah ve ELDENİZ, Feyza: 2012, "2000 Yılı Sonrası Türk Tarım Sektöründe Yapısal Dönüşüm Politikaları", **Sayıştay Dergisi** Sayı:86/ Temmuz - Eylül 2012, Sf: 27-56.

HEPBURN, Jonathan ve BELLMAN, Christophe: 2014, "The Future of Green Box Measures", ICTSD, **Tackling Agriculture in the Post-Bali Context - A collection of short essays**, 2014, Sf: 167-183.

Hindistan: 2014: 2010 Yılına Dair İç Destek Bildirimi, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 10 Eylül 2014 tarihli ve G/AG/N/IND/10 simgeli belge.

Hong Kong Bakanlar Deklarasyonu: 2005, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 22 Aralık 2005 tarihli ve WT/MIN(05)/DEC simgeli belge.

Hükümetçe Ziraat Bankasına Mubayaa Ettirilecek Buğday Hakkında Kararname: 1932, Resmi Gazete No: 2164.

ICTSD: 2015b, "WTO Farm Talks: Paraguay Tariff Cut Paper Outlines Formula, Request - Offer Approach", BRIDGES 19 - NUMBER 9, <http://www.ictsd.org/bridges-news/bridges/news/wto-farm-talks-paraguay-tariff-cut-paper-outlines-formula-request-offer>, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2015.

ICTSD: 2015c, "Doha Round: Farm Exporters Question US Subsidies as Trade Talks Resume", BRIDGES, VOLUME 19 - NUMBER 4, <http://www.ictsd.org/bridges-news/bridges/news/doha-round-farm-exporters-question-us-subsidies-as-trade-talks-resume>, Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2015.

ICTSD: 2015d, "WTO Farm Talks: Paraguay Tariff Cut Paper Outlines Formula, Request - Offer Approach", BRIDGES, VOLUME 19 - NUMBER 19, <http://www.ictsd.org/bridges-news/bridges/news/wto-farm-talks-paraguay-tariff-cut-paper-outlines-formula-request-offer>, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2015.

ICTSD: 2014, "WTO Ag Negotiators Begin Charting Post-Bali Course", BRIDGES, VOLUME 18 - NUMBER 4, <https://www.google.com.tr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=wto%20ag%20negotiators%20begin%20charting%20post-bali>, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2015.

IMF: 2000, Turkey and IMF, Turkey Letter of Intent, December 18, 2000, <https://www.imf.org/external/country/tur/index.htm?type=23>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2015.

İMF: 2001, IMF Resmi İnternet Sitesi, Turkey and IMF, Turkey Letter of Intent, November 20, 2001, <https://www.imf.org/external/country/tur/index.htm?type=23>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2015.

İMİR, Mustafa: 2008, "DTÖ Tarım Müzakereleri, Türkiye'nin Tutumu ve Müzakere Sonuçlarının Türk Tarımına Olası Etkilerinin Nitel Bir Değerlendirmesi", **Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye**, Editörler Dr. M. Sait Akman ve Şahin Yaman, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Sf: 133-156.

JOSLING, Timothy: 2015, "Rethinking the Rules for Agricultural Subsidies, E15 Task Force on Rethinking International Subsidies Dicipines," Think Piece, Yayımcı: International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD), Sf: 1-7.

Kalkınma Bakanlığı [KB]: 2004, Tarım Stratejisi 2006-2010.

KEYDER, Çağlar ve YENAL, Zafer: 2011, "Agrarian Change Under Globalization: Markets and Insecurity in Turkish Agriculture", **Journal of Agrarian Change**, Vol. 11 No. 1, Sf: 60–86.

MITTENZWEI, Klaus, BRITZ Wolfgang ve WIECK, Christine: 2014, "Does the "green box" of the European Union distort global markets?", **Bio-based and Applied Economics** 3(1), Sf: 1-20.

NARİN, Müslüme: 2011, "1980'li Yıllardan Sonra Tarım Politikalarındaki Değişiklikler", Ekonomik Yaklaşım Kongresi: "Türkiye Ekonomisi'nin Dinamikleri: Politika Arayışları", Sayfa: 5, 22-23 Aralık 2011, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara.

OKTAR, Suat ve VARLI, Arzu: 2010, "Türkiye'de 1950-54 Döneminde Demokrat Parti'nin Tarım Politikaları", Marmara Üniversitesi, **İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt XXVIII, Sayı I, Sf: 1-22.

ÖZALP, Burhan ve ÖREN, M. Necat: 2014, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması Çerçevesinde İleri Tarım Müzakerelerindeki Gelişmeler ve Türkiye Tarımı Üzerine Etkileri", **Tarım Ekonomisi Dergisi** 2014, 20(1), Sf: 29-39.

ÖZDEMİR, Zekai: 2011, "Türk Tarımında Destekleme Uygulamaları ve Sonuçları", **İktisat Fakültesi Mecmuası**; Cilt 47, Sayı 1-4 (1989): Prof. Dr. Abdullah Türkoğlu'na Armağan.

ÖZKAN, Vahdettin vd.: 2007: "TRB Ortadoğu Anadolu Bölgesi Tarım Master Planı", T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara 2007.

ÖZTÜRK, Şinasi, NAS, Fethi ve İÇÖZ, Ergün: 2008, "24 OCAK KARARLARI, NEO-LİBERAL POLİTİKALAR VE TÜRKİYE TARIMI", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1 / 2, Sf: 15-32.

Pamuk İnisyatifi: 2003, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 16 Mayıs 2003 tarihli ve TN/AG/GEN/4 simgeli belge.

REITERER, Michael: 2009, "The Doha Development Agenda of the WTO: Possible Institutional Implications", **Progress in Development Studies** 9, 4, Sf: 359–75.

Rusya: 2015, 2012 Yılına Dair İç Destek Bildirimi, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 27 Mayıs 2015 tarihli ve G/AG/N/RUS/9 simgeli belge.

SCHNEPF, Randy: 2015, "2014 Farm Bill Provisions and WTO Compliance", Congressional Research Service, 22 Nisan 2015, CRS Raporu, R43817, Sf:1-41.

Singapur Bakanlar Deklarasyonu: 1996, DTÖ Sekretaryası tarafından 18 Aralık 1996 tarihli ve WT/MIN/(96)/DEC simgeli belge.

SMITH, Vincent H.: 2014, "The 2014 US Farm Bill: Implications for the WTO Doha Round in a Post-Bali Context", ICTSD, **Tackling Agriculture in the Post-Bali Context - A collection of short essays**, 2014, Sf: 153-157, http://www.ictsd.org/sites/default/files/research/Tackling%20Agriculture%20in%20the%20Post-Bali%20Context_0.pdf, Erişim Tarihi 14 Haziran 2015.

SWINDBANK, Alan ve TANNER, Richard: 2005, "Decoupling EU Farm Support: Does the New Single Payment Scheme Fit within the Green Box?", **The Estey Centre Journal of International Law and Trade Policy**, Volume 6 Number 1, Sf:47-61.

TANGERMANN, Stefan: 2014, "The EU CAP Reform: Implications for Doha Negotiations", ICTSD, **Tackling Agriculture in the Post-Bali Context - A collection of short essays**, 2014, Sf: 159-167, http://www.ictsd.org/sites/default/files/research/Tackling%20Agriculture%20in%20the%20Post-Bali%20Context_0.pdf, Erişim Tarihi 15 Haziran 2015.

Taslak Modalite Belgesi: 2008, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 6 Aralık 2008 tarihli ve TN/AG/W/4/Rev.4 simgeli belge.

TEOMAN, Özgür ve ÇAĞATAY, Selim: 2008, "Dünya Ticaret Örgütü Kısıtları Kapsamında Tarımda Fark Ödeme Desteği ve Türkiye için Transfer Etkinliği Uygulaması", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi** (15) 2008, Sf: 87-110.

Third World Network [TWN]: 2015a, "Agriculture: Members Still Far From Convergence on Key Issues, Says Chair", <http://www.twn.my/title2/wto.info/2015/ti150410.htm>, Erişim Tarihi: 2 Haziran 2015.

TWN: 2015b, "Azavedo Ideas in Agriculture Surface as Australia - Canada Non-paper", <http://www.twn.my/title2/wto.info/2015/ti150620.htm>, Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2015.

Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması [TPRM]: 1994, DTÖ Kurucu Anlaşması Ek-3.

Toprak Mahsulleri Ofisi [TMO]: ty., Dünden Bugüne TMO, <http://www.tmo.gov.tr/Main.aspx?ID=13>, Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2015.

Türkiye: 2001, WTO Negotiations on Agriculture: Proposal by Turkey, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 5 Şubat 2001 tarihli ve G/AG/NG/W/106 simgeli belge.

Türkiye: 1996, 1995 Yılına Dair İç Destek Bildirimi, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 28 Kasım 1996 tarihli ve G/AG/N/TUR/3 simgeli belge.

Türkiye: 1997, 1996 Yılına Dair İç Destek Bildirimi, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 12 Mayıs 1997 tarihli ve G/AG/N/TUR/4 simgeli belge.

Türkiye: 1998, 1997 Yılına Dair İç Destek Bildirimi, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 2 Nisan 1998 tarihli ve G/AG/N/TUR/6 simgeli belge.

Türkiye: 1999, 1998 Yılına Dair İç Destek Bildirimi, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 29 Nisan 1999 tarihli ve G/AG/N/TUR/8 simgeli belge.

Türkiye: 2000, 1999 Yılına Dair İç Destek Bildirimi, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 25 Nisan 2000 tarihli ve G/AG/N/TUR/10 simgeli belge.

Türkiye: 2001, 2000 Yılına Dair İç Destek Bildirimi, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan, 11 Mayıs 2001 tarihli ve G/AG/N/TUR/12 simgeli belge.

Türkiye: 2002, 2001 Yılına Dair İç Destek Bildirimi, DTÖ Sekretaryası tarafından yayımlanan 30 Mayıs 2002 tarihli ve G/AG/N/TUR/14 simgeli belge.

Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]: 2015a, Tarımsal Fiyat İstatistikleri, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/tarimsalfiyatapp/tarimsalfiyat.zul>, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2015.

TÜİK: 2015b, Bitkisel Üretim İstatistikleri ve Bitkisel Ürün Denge Tabloları.

TÜİK: 2015c, Dış Ticaret İstatistikleri, Ürün-Ülke Grubu/Ülke, HS2 Kodu 52, www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2015.

Uluslararası Pamuk Danışma Kurulu [ICAC]: 2015, 3rd Dedicated Discussion of the Relevant Trade Related Developments on Cotton, DTÖ Genel Merkezi, Cenevre, https://www.wto.org/english/news_e/news15_e/cdac_09jul15_e.pdf, Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2015.

Uluslararası Para Fonu [IMF]: 1999, Turkey Letter of Intent, December 9, 1999, <https://www.imf.org/external/country/tur/index.htm?type=23>, Erişim Tarihi: 14 Haziran 2015.

Uluslararası Ticaret ve Sürdürülebilir Kalkınma Merkezi [ICTSD]: 2015a, "US Farm Subsidy Levels for Corn, Soya Draw Scrutiny from Brazil, **BRIDGES**, VOLUME 19 - NUMBER 16, <http://www.ictsd.org/bridges-news/bridges/news/us-farm-subsidy-levels-for-corn-soya-draw-scrutiny-from-brazil>, Erişim Tarihi 9 Haziran 2015.

UZMAY, Ayşe: 2009, “Türkiye’de Pamukta Uygulanabilir Destekleme Araçlarından Destekleme Alımı ve Fark Ödeme Sisteminin Refah Etkileri: Kısmi Denge Analizi”, **Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 2009, 46 (1): 53, Sf: 53-62.

Voice of America: 2014, "Brazil Says US Farm Bill Violates Trade Rules", <http://www.voanews.com/content/brazil-says-us-farm-bill-violates-trade-rules-/1856057.html>, Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2015.

WILKINSON, Robert, HANNAH, Erin ve SCOTT, James: 2014, “The WTO in Bali: What MC9 means for the Doha Development Agenda and why it matters”, **Third World Quarterly**, 35:6, Sf: 1032-1050.

YAVUZ, Prof. Dr. Fahri: 2005, “Türkiye’de Tarım”, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, (GTHB Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, www.tarim.gov.tr/SGB/Belgeler/yayinlar/turkiyede_tarim.pdf, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2015).

YILMAZ, Özlem T: 2013, “Evolution and Level of Agricultural Support In Turkey and In the European Union”, **Marmara Journal of European Studies**, Volume 21, No:2, Sf: 195 – 215.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı: SARIAL, Özge
Uyruğu: T.C.
Doğum Tarihi: 12 Haziran 1986
Doğum Yeri: İstanbul
Telefon: 0(312) 287 33 60/4601
E-posta: ozge.sarial@tarim.gov.tr

Eğitim:

- 2012 -:** Ankara Üniversitesi – AB ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Yüksek Lisans Programı
- 2004 - 2009:** Boğaziçi Üniversitesi – Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Lisans Programı
- Sonbahar 2008:** Maastricht Üniversitesi – Avrupa Çalışmaları (Erasmus Bursu)
- 2003 – 2004:** Bahçeşehir Koleji (Tam Burslu)
- 1998 – 2003:** Adnan Menderes Anadolu Lisesi

İş Denevimi:

- 2012 -:** Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ekonomik ve Teknik İlişkiler Daire Başkanlığı, DTÖ ve Ticari Sorunlar Çalışma Grubu / AB Uzman Yardımcısı.

Yabancı Dil: İngilizce

DTÖ Sertifikaları: DTÖ'ye Giriş (E-eğitim, Nisan 2013)

DTÖ Tarım Anlaşması (E-eğitim, Mart 2014)

Şeffaflık ve DTÖ (E-eğitim, Nisan 2015)

DTÖ Merkezi ve Doğu Avrupa ve Orta Asya Ülkeleri için Tarım Semineri (Viyana/AVUSTURYA, 17 – 19 Haziran 2014)

DTÖ Tarım Bildirimleri İleri Düzey Eğitimi (Cenevre/İSVİÇRE, 6 – 9 Temmuz 2015)

ETİK BEYAN

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Özge SARIAL

<p>Özge SARIAL</p>	<p>DTÖ TARIM ANLAŞMASI VE DOHA TARIM MÜZAKERELERİ KAPSAMINDA İÇ DESTEK UYGULAMALARI: TÜRKİYE’NİN TUTUMU</p>
<p>Eylül 2015</p>	